

Kjønn og «andre» kjønn

Et forslag til lesning: offentlige diskursers konsekvenser for u/muligheter i folks liv

Luca Dalen Espseth

**Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Degree of
Master of Philosophy in
Gender Studies**

Centre for Gender Studies

University of Oslo

Blindern, Norway

10.05.2017

Innhold

Innhold	iii
Sammendrag	v
Abstract	vi
Forord.....	vii
1. Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	1
1.2 Problemstilling.....	3
1.3 Innhold og struktur.....	3
2. Bakgrunn	6
2.1 Norsk historie – med sentrale aktører.....	6
3. Metodologi.....	12
3.1 Diskurs – hva er virkelighet?	12
3.2 Hvordan og hva skal jeg lese.....	15
3.3 Mediesøk og funn	18
3.4 Analyseverktøy og analysemal	19
4 Teori.....	20
4.1 Hvem kan jeg være – og hvorfor ikke?.....	20
4.1.1 Selvet.....	21
4.1.2 «Identitet» og performativitet	22
4.1.3 Diagnosemakt	25
4.2 Kjønnsteori.....	27
4.2.1 Den rådende diskursen.....	27
4.2.2 Sex/gender og kjønn som diskursiv praksis og performativitet	28
5 Bred lesning	32
5.1 Nærlesning.....	39

5.1.1 Biologi/medisin/juss-diskursen	41
5.1.2 Identitetsdiskurs.....	43
5.1.3 Kjønnsmangfoldsdiskurs	46
5.2 Binære kategorier – muligheter og begrensinger	47
5.2.1 Trans og cis	49
5.2.2 Interkjønn og ikke-interkjønn.....	49
5.2.3 Parallelle paradokser	51
5.2.4 Implikasjoner for selvet.....	53
5.3 Diagnoser.....	55
5.3.1 Diagnosens historie	57
5.3.2 Diagnosekriterier og «født i feil kropp».....	59
5.3.3 Diagnosekriterier – «kastrasjonsønsket».....	62
5.3.4 Staten og kastrering.....	64
5.4 (U)lydige kroppar	66
5.4.1 Lydige kroppar	67
5.4.2 Ulydige kroppar og diskursiv motstand	68
5.5 Endring	73
5.6 Seksualiteten.....	75
5.7 Aktører på feltet - spenninger og motsetninger	85
5.7.1 Heteronormering og spenninger i feltet	87
5.7.2 HBRS	92
5.7.3 FRI og Skeiv Ungdom	97
5.7.4 Hva andre tenker	100
6. Avsluttende betraktninger.....	105
7. Referanser	109

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i hva jeg grovt har avgrenset som tre diskurser i den norske offentligheten som forklarer og reproducerer kjønn som meningssystem. Med en diskursanalytisk tilnærming har jeg gått inn i enkelte medietekster, tekster fra interesseorganisasjoner og statlig produsert tekst. Jeg ser på hvordan noen aktører trekker på disse diskursene og (re)etablerer meningssystemer som mer eller mindre fungerer forskjellig. Jeg argumenterer for at disse forhandlingene om kjønn lukker og åpner muligheter i livene til folk som forholder seg til de forskjellige aktørene og mennesker som bryter med kjønnsnormene i samfunnet.

Min lesning er gjort med et kritisk blikk rettet mot forskjellige typer konsekvenser kjønnsdiskurser kan ha for menneskers liv. Dette inkluderer betraktninger rundt hvordan og ikke minst hvorfor noen mennesker må forklare og forsvare sine kjønnede subjektposisjoner. Den teoretikeren jeg lener meg tyngst på er Judith Butler. Ved å forstå virkeligheten som diskursiv konstituert, heller en prediskursiv muliggjør en grunnleggende problematisering av de etiske konsekvensene av de diskursene subjekter iscenesettes gjennom. Samtidig som en anerkjenner erklært kroppslig og identifiseringsmessig virkelighet som så reell som den kan få blitt. Jeg ser spesielt på kjønn og «selvet» som resultater av denne diskursive dynamikken.

Selv om jeg her fokuserer på hva som per i dag trer frem som spesielt «tydelige» konsekvenser av dagens kjønnede meningssystemer for noen, er det et sentralt poeng å understreke at avgrensningene og den normative dynamikken foregår når vi alle siterer mening for å gjøre oss selv. Slik sidestilles dynamikken for hele befolkningen, og det ontologiske og epistemologiske skillet mellom vi og de Andre brytes opp.

Abstract

The vantage point of this thesis is what I have categorized as three discourses in the Norwegian public debate which explain and reproduce gender. Using discourse analysis as my approach I have studied texts from the media, from various interest groups and organizations, as well as text produced by the government. I study how certain actors draw upon these discourses and (re)establish meaning systems which more or less function differently. I argue that these negotiations surrounding gender both close and open possibilities in the lives of people relating to the different actors and people who break with the gender norms of society.

My reading is done with a critical view directed towards different types of consequences gender discourses might have for peoples' lives. This includes observations on how, and not at least why, some people have to explain and defend their gendered subject status. The theorist I rely most heavily on is Judith Butler. Through understanding reality as discursively constituted, rather than pre-discursive, a fundamental problematisation of the ethical consequences arising from the discourses which subjects are staged through is made possible. At the same time one recognizes stated bodily and identificational reality as real, to the degree something can be real. I especially look at gender and the «self» as results of this discursive dynamic.

Even though I here focus on what today are especially «prominent» consequences for some of today's gendered meaning systems, a central element is to underline that the limitations and normative dynamics take place when all of us quote meaning to make ourselves. This way the dynamics is juxtaposed for the entire population, and the ontological and epistemological separation between us and the Others is broken down.

Forord

Takk til mine veiledere Unn Conradi Andersen og Caro Kirsebom.

Takk til Elisabeth Lund Engebretsen for at du plukka meg opp og hjalp meg over målstreken.

Caro, du gir meg alltid troen på at jeg kan forstå enda litt mer om jeg bare prøver enda litt hardere. Takk til hele familien Kirsebom faktisk.

Jeg er uendelig glad i alle som har støtta meg, diskutert kjønn med meg, lest korrektur, gitt meg mat, sagt at det kommer til å gå bra og de som har gitt meg pauser fra det hele.

Ingen nevnt, men du er ikke glemt.

Inni hjertet mitt er det alltid plass til mennesker som ikke gjør som de har fått beskjed om, dere beriker verden og gir meg trua på at også mitt liv er verdt å leve.

1. Innledning

Denne vegsperringa

Har kvit frakk

Oppsett hår

Ho rettar pennen mot meg

Kontrollerer papira

Nektar meg utreise frå dette kjønnet

(Stein, 2010: 9)

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg kan ha vært 5 år første gang jeg kjente på språkets makt over mitt liv og min kropp. Plutselig en dag ble jeg kalt noe annet enn det jeg hadde blitt kalt så lenge jeg kunne huske. Det som tilsynelatende var sant, virkelighet, en beskrivelse, et ord som tilhørte meg og *var* meg, ble plutselig et annet ord. Hele verden ble noe annet enn det den var bare øyeblikk tidligere. Et ord som ikke kunne bety «meg», som ikke kunne henvise til meg, ble nettopp brukt for å henvise til akkurat meg. Jeg ble noe annet enn det jeg var sekunder tidligere, og jeg ble aldri det samme igjen. «-Han gutten der sto foran meg i køen».

Kjønn som meningssystem har siden fascinert meg, og spesielt stor er interessen for de menneskene hvis liv og gjøren enten umuliggjøres eller vanskeliggjøres på grunn av kjønnsnormer. I løpet av de siste 7 årene har jeg gjennom frivillige verv, arbeidslivet og privatliv møtt mange mennesker som har fortalt meg spennende og gripende ting om deres selvforståelse, møte med psykologer, det offentlige helsetilbudet, forhold til egen kropp, seksualiteten sin og ønsker for livet. Disse erfaringene gjorde meg politisk engasjert i diskurser og prosesser som kan gjøre noen liv mer levelige. Noe av det mest interessante med menneskers forskjellige forståelser av seg selv, kroppen sin, samfunnet og kjønn generelt er nettopp hvordan de fremstår som så forskjellige. Første gang jeg leste Judith Butler fikk jeg

en helt ny forståelse av kjønn. Jeg så hvordan kjønn stadig konstitueres som meningssystem og hvordan det er mulig at mennesker opplever og forklarer sin væren på så mange forskjellige måter. Denne masteren har blitt til på grunn av mitt elsk–hat-forhold til dette uhandgripelige begrepet, kjønn. Min innfallsvinkel for å se på kjønnsnormene er å fokusere på gjøren og identifisering som ikke reproducerer normen, eller som på forskjellige måter bryter med den.

Interessen min for kjønn, og da spesielt konstituering av et «selv» gjennom normbrytende sitering av meninger som (uansett) lener seg på noen konvensjonelle narrativer om «kjønn», dreier seg først og fremst om hvordan enkelte menneskers liv blir presentert, omtalt og forhandlet om i media og norsk offentlighet. Min motivasjon for å undersøke dette diskursive feltet handler mer spesifikt om hvordan noen menneskers liv i den prosessen konstitueres som «annerledes» og hvilke konsekvenser dette får for diskursive handlings-, følelses- og identifiseringsmuligheter. De menneskene, hvis presentasjon i media og annen offentlig tekst jeg her tar for meg, er mennesker som blir kalt eller kaller seg selv trans*¹ og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp». ²

Noe av det mest interessante med norsk kjønnsdiskurs er hvordan mange diskurser og forståelser eksisterer samtidig, hvordan deres innbyrdes forhold ser ut til å fungere, hvilken (tilsynelatende) logikk de bygger på, og hvordan dette kan leses som selvmotsigende både innad i «én» diskurs, og mellom diskurser. Jeg vil se på hvilke språklige vendinger som brukes for å forklare, legitimere og forsvare normbrytende måter å gjøre kjønn på, og hvordan disse fortellingene er forskjellige for de som blir kalt eller kaller seg selv «trans» og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp». Jeg vil også se på hvorfor uvanlige måter å gjøre kjønn på må forsvares og forklares i det hele tatt.

¹ Stjerne er her ment å symbolisere at trans kan etterfølges av et mangfold av ord, for eksempel transkjønn, transperson, transvestitt, transmann, transkvinne osv.

² «født i feil kropp» er en frase som ikke brukes som en identitetskategori på samme måte som «trans».

1.2 Problemstilling

De problemstillingene jeg ønsker å undersøke i denne oppgaven er

1. Hvilke kjønnsdiskurser, eller måter å forstå kjønn på, eksisterer i norsk offentlighet?
2. Hvordan trekker forskjellige aktører på disse diskursene når det argumenteres for eksistensen til, og legitimiteten i, livene til mennesker som bryter med kjønnsnormene?
3. Hvilke alternativer for selvforståelse, og handlingsmuligheter når det gjelder juridisk, medisinsk og sosial anerkjennelse, (u)muliggjøres gjennom og innenfor diskursene som henviser til, eller implisitt bygger på, gitte perspektiver på «kjønn»?

1.3 Innhold og struktur

I denne oppgaven vil jeg først, i kapittel 2, situere normbrytende kjønn i en norsk kontekst, noe som hovedsakelig gjøres via en historisk fortelling om fremveksten og utviklingen av begrepsapparatene, om bredden av politikk og politiske aktører som omhandler kjønn gjort utenfor normene og sentral medisinsk historie.

Jeg vil i kapittel 3, komme med noen metodologiske betraktninger og en lesning av relevant *diskursteori*, med blant annet henvisning til Michel Foucault; dette er en tilnærming til diskurs som henger tett sammen med diskursforståelsen kjønnspektivene mine bygger på.

I kapittel 4 presenterer jeg en teoridel der jeg mye nærmere argumenterer for en forståelse av kjønn som diskursiv praksis. Jeg støtter meg i hovedsak på en lesning av Judith Butler for å tilby mitt perspektiv på hvordan kjønn som system (re)produseres.

Kapittel 5 begynner med en bred lensing av tekster som jeg mener omhandler temaet for oppgaven. På bakgrunn av den brede lensingen har jeg funnet tre hoveddiskurser som jeg argumenterer jeg for og som jeg senere benytter meg av i en nærlesning av konkrete tekstutdrag. I dette kapitlet har jeg også sett på, via søk i A-tekst, hvilke ord og begreper som blir bukt i norsk medietekst og generelle språklige trender i en mengde saker om

omhandler mennesker som, i dag³, blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp».

Jeg ser på medietekst og annen tekst, med en nysgjerrighet rettet mot hvilke forståelser av kjønn og, «virkelighet» det som blir sagt bygger på, og opp under. Hvilke meningsystemer som blir etabler, svekket eller styrket via den måten språket brukes på. Jeg stiller spørsmålstegn ved, og argumenterer rundt, hvordan det de sier kan leses som inkonsekvent i forhold til andre ting de har sagt, og hvordan hele dette diskursive feltet begrenser menneskers handlingsrom og muligheter til selvforståelse.

For å se på in/konsekvens, og på begrensninger, har jeg grovt inndelt det diskursive feltet i tre: biologi/medisin/juss kjønnsdiskurs, identitetsdiskurs og kjønns mangfoldsdiskurs. Dette er tre diskurser jeg har kommet frem til gjennom lesing av et bredt utvalg mediesaker og forskning gjort på feltet i Norge. Dette er tre diskurser som fungerer tidels separat og tidels overlappende, når det kommer til «forklaringsmodell», språkbruk, kategorisering og politiske mål/muligheter. De temaene jeg dekker i min lesning er selvforklaring, diagnoser, rettighetskamp og seksualitet. Jeg ser også kort på tekster der folk argumenter mot livene til de menneskene denne masteren handler om.

Min lesning ser på norsk kjønnsdiskurs og mer spesifikt på hvordan organisasjoner, institusjoner, staten og enkeltmennesker diskursivt konstituerer kunnskap, muligheter og virkelighet for de som bryter med samfunnets kjønnsnormer.

Det vil komme tydelig frem i teksten at jeg ikke anser eller anerkjenner noen slags vesensforskjell fra mennesker som *ikke* blir kalt eller kaller seg selv «trans» og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp». Enkelte kaller disse menneskene for «cis» eller «ciskjønn» (Bufdir, 2015, Jentoft, 2015a, FRI, 2016)⁴. Med fare for å reprodusere enkelte menneskers «utenforskap» bruker jeg en allerede diskursivt etablert status som «utenfor» til å se på hva som er «innenfor», på hvordan det som er innenfor konstitueres

³ Andre termer, som jeg vil presentere, har blitt og blir fortsatt brukt. Jeg konsentrerer meg om «trans-relaterte» begreper og «født i feil kropp» som narrativ.

⁴ Flere aktører definerer cispersoner som mennesker som opplever å være det kjønn de ble tildelt etter fødsel.

som innenfor og hvordan «utenforskap» forklares, forsvarer og tidels forsøker å bli en del av «innenforskapet».

Jeg kommer til å benytte meg av en del begreper jeg anser som problematiske fordi de kan fremstå som beskrivende kategorier med et ontologisk grunnlag forut for diskursen. I teorikapittelet tydeliggjør jeg hvordan og hvorfor jeg ikke anerkjenner for eksempel begreper som «trans» eller «cis» som beskrivende kategorier. I teksten vil jeg markere med hermetegn begreper jeg synes det er ekstra viktig at leseren *gjennomgående* ikke tar for gitt. Dette kunne jeg gjort med mange begreper jeg bruker, men jeg fokuserer på begreper som befinner seg innenfor en kjønnsdiskurs, hvis ontologiske og epistemologiske grunnlag blir stilt spørsmåltegn ved.

Min lesning handler om hvilke muligheter for selvforståelse og opplevelse av valgmuligheter som oppstår og fjernes gjennom forskjellige siteringspraksiser. Eksempler på materielle/formelle muligheter er medisinsk forandring av kroppen, endring av juridisk kjønn, reproduktive rettigheter, med flere. Mer uformelle muligheter er måter en kan forklare og plassere seg selv som forståelig subjekt i relasjon til andre («mer» etablerte) subjektposisjoner. Følelsen av å være noe, og det å si at man er noe, mener jeg gjøres tilgjengelige gjennom diskurser; mennesker avkreves en «væren» -de avkreves å plassere seg selv som subjekt. For eksempel når en «må» forklare det å ikke identifisere seg som kjønn, som «å være hverken kvinne eller mann». Dette er jo en forklaring som helt tydelig tar utgangspunkt i – og legitimerer – et allerede etablert meningssystem og kategorier.

Et annet sentralt premiss i min oppgave er hvordan diskurser impliserer helt «reell» affekt hos mennesker. Det vil si, folk opplever et ektefølt behov for å si at de «er» noe, men som Butler vil si er ikke affekt noe som «tilhører» eller «oppstår i» et prediskursivt subjekt. Dette er heller en del av hvordan diskursive prosesser – en diskursiv dynamikk – fungerer. Det å si at man er noe oppleves for de fleste ikke som et valg, ikke bare som nødvendig, men også *gitt*. Det er ytterst viktig for meg at behovet fortsatt forstås som reelt og at det mennesker sier om seg selv er sant – i den grad noe kan være sant.

2. Bakgrunn

I dette kapitlet vil jeg presentere historie, organisasjoner, politikk og lover jeg anser for relevante for min lesning. Dette gjør jeg for å gi leseren innblikk i relevante historiske hendelser, organisasjoner som jobber for mennesker som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp», deres politiske mål, strategi og agenda, og endringer i disse over tid. I tillegg kommer relevante lover, regler, forskrifter, praksiser og helseaspekter, men disse vil jeg referere til etter hvert. Det blir i denne redegjørelsen lagt en del vekt på medisin, dette må ikke forstås som at jeg anser det å bryte kjønnsnormer som patologi. Det er kun et resultat av hvor og hvordan disse menneskenes liv blir framstilt og tematisert. Enkelte deler av det jeg presenterer her er materiale jeg engasjerer meg i også videre i lesningen.

2.1 Norsk historie – med sentrale aktører

Den første norske historiekilden jeg har klart å oppdrive som beskriver noe som i dag kan tolkes som et menneske som kunne blitt kalt eller kalt seg selv trans og/eller omtalt sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp», er en historie fra Drammen. Året er 1781 og i kirkeboken til Strømsø kirke står det oppført et giftemål mellom Anne Kristine Mortensdotter og Jens Andersson. Bruden skal etter en tid ha kommet til presten og sagt at brudgommen var en «kvinne». Denne påstanden ble understøttet av «medisinske» undersøkelser. Jens ble fengslet og under avhøret spurt om hen⁵ var mann eller kvinne. På dette spørsmålet skal hen ha svart at «Hand troer at kunde henhøre til begge Deele»(Stoa, 2010). Det er umulig for meg å skulle «bestemme» om denne personen i dag ville blitt kalt eller kalt seg selv lesbisk, bifil, butch, trans, født i feil kropp, inter eller noe helt annet, men det hersker liten tvil om at dette var en person som brøt radikalt med samfunnets kjønnsnormer.

⁵ Hen er et kjønnsnøytralt personlig pronomen. Jeg bruker det om mennesker jeg vet har det som sitt foretrukne pronomen og når jeg ikke vet hvilket pronomen personen jeg omtaler foretrekker.

I Norge har man tilbudt enkelte mennesker som har opplevd kjønnsdysfori⁶ kjønnsbekreftende behandling⁷ siden 60-tallet. I 1963 fikk for første gang et menneske i Norge endret sitt juridiske kjønn etter at hennes testikler ble fjernet (Helsedirektoratet, 2015: 17). Dette la grunnlaget for den praksisen som eksisterte frem til 01.07.2016⁸, der mennesker som ønsker å endre juridisk kjønn har som eksplisitt krav at gonader⁹ fjernes, og som implisitt krav at man har den psykiatriske diagnosen F64.0 transseksualisme og mottar hormonbehandling (Sørli, 2013).

I 1974 ble det formelt nedsatt en arbeidsgruppe ved Rikshospitalet i Oslo. Denne gruppen bestod av mennesker med psykiatrisk, plastisk kirurgisk og endokrinologisk¹⁰ kompetanse (Helsedirektoratet, 2015: 17). Rikshospitalet var, og er til dels¹¹, den eneste plassen hvor mennesker som har behov for å endre trekk ved kroppen som anses som kjønnede kan få hjelp. Den kjønnsbekreftende behandlingen gis på bakgrunn av at diagnose F64.0 transseksualisme er satt av teamet som har landsfunksjon¹² for utredning og «behandling» av

⁶ Kjønnsdysfori på engelsk genderdysphoria– bredt definert som ubehag eller plager som er forårsaket av manglende samsvar mellom en persons kjønnsidentitet og det kjønn kroppen ble tillagt ved fødselen (og den assosierte kjønnsrollen og/eller primære og sekundære kjønnskarakteristika)(Coleman et al., 2012)

⁷ Jeg bruker begrepet kjønnsbekreftende behandling om enhver medisinsk intervensjon som har som mål å redusere kjønnsdysfori. Slik behandling kan inkludere blant annet pubertetsutsettende hormoner, hormonhemmende preparater, hormoner (kjønns hormoner: østrogen, progesteron, testosteron), brystkirurgi (forstørring eller fjerning) kastrering (fjerning av eggstokker eller testikler) genitalkirurgi (rekonstruksjon av genitalier utseende og funksjon), reduksjon av adamseple, feminiserende ansiktskirurgi, fettsuging (bryst, hofter, rumpe, mage, venusberg). Andre tiltak som ikke er av samme medisinske karakter og som jeg ikke regner inn i begrepet, men som kan være kjønnsbekreftende for enkelte er hårfjerning, hårtransplantasjon, stemmetrening, terapi, brystproteser, penisproteser, vester (gjøre brystet flatt), undertøy som gjør underlivet flatt, hofte og rumpe proteser osv.

⁸ 06.06.2016 vedtok stortinget en lov som gjør det mulig for alle over 16 år å endre juridisk kjønn uten krav om diagnose, behandling og kastering. Barn mellom 6 og 16 år kan endre juridisk kjønn med samtykke fra minst en forelder. 01.07.2016 tredde loven i kraft. Mesteparten av denne masteren er skrevet før lovvedtaket.

⁹ Gonader er fellesbetegnelsen for kjertler som produserer kjønnsceller, det vil si? testikler og eggstokker.

¹⁰ Endokrinologi er læren om hormoner og hormonsystemer i kroppen.

¹¹ Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme (NBTS) på Rikshospitalet har landsfunksjon og dermed et monopol på å kunne gi diagnosen F64.0 og kjønnsbekreftende behandling. Det finnes likevel leger, sexologer og psykologer som både utreder og behandler mennesker som opplever kjønnsdysfori utenfor Riksen. Denne behandlingen består i all hovedsak av hormoner og brystkirurgi.

¹² Landsfunksjon betyr at det bare eksisterer tilbud ved ett sykehus i Norge som skal dekke hele landet. Med landsfunksjoner menes funksjoner knyttet til «sjeldne lidelser som krever ekspertise bare ett sted i landet. Kostbare investeringer og/eller særlig personellkrevende behandlingsopplegg. Behov for et samlet miljø for å ivareta et høyt faglig nivå» (Regjeringen, 1999)

diagnosen transseksualisme. Før 01.07.2016 var det denne diagnosen sammen med kastrering som ga rett til å endre juridisk kjønn (Sørlig 2014). Å endre juridisk kjønn medfører også en rekke rettigheter som ellers ikke ville blitt utløst. Dette gjelder alle rettigheter som er spesifikt knyttet opp mot kjønn for eksempel loven mot diskriminering på grunnlag av kjønn. Før vi fikk «kjønnsnøytral ekteskapslovgivning»¹³, medførte en endring av juridisk kjønn også en endring i hvilke mennesker en hadde mulighet til å gifte seg med/være gift med. For mennesker som allerede var gift medførte dette en tvungen skilsmisse før vi fikk partnerskapslov, og en omregistrering av ekteskap til partnerskap frem til vi fikk kjønnsnøytral ekteskapslovgivning.

I 2000 ble behandlingstilbudet ved Rikshospitalet i Oslo lagt ned. Tilbudet ble reetablert i 2001 og avdelingen fikk navnet GID-klinikken.¹⁴ Avdelingen fikk senere navnet Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme (NBTS), og det er trolig grunnet at de kun utreder for, og gir behandling til, mennesker de mener «oppfyller kriteriene» for diagnosen F64.0 transseksualisme i ICD kapittelet om GID eller «kjønnsidentitetsforstyrrelser».

Da tilbudet ved Rikshospitalet ble lagt ned i 2000 ble Landsforeningen for transseksuelle (LFTS) etablert. Foreningen endret i 2005 navn til Landsforeningen for transkjønnede og heter i dag Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS)¹⁵. Om seg selv skriver HBRS:

Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS) arbeider for mennesker som søker, har eller har hatt diagnosen transseksualisme og som går igjennom en kjønnskorrigerende behandling på Rikshospitalet.

HBRS ble stiftet 9 januar 2000, og har som mål å arbeide politisk og sosialt for at kvinner og menn som går igjennom en kjønnskorrigerende behandling på Rikshospitalet skal kunne leve åpent, uten frykt for å bli sosialt utstøtt eller diskriminert. (HBRS 2015b)

¹³ I Norge kan to mennesker gifte seg uansett hvilket juridisk kjønn de har.

¹⁴ GID er en forkortelse for Gender Identity Disorder, som er overskriften til kapittelet med F64 diagnoser i IDC10; Verdens helseorganisasjons sin diagnosemanual (WHO 1992).

¹⁵ Navnet har de tatt etter legen Harry Benjamin som var en av de første som beskrev ikke-kjønnsnormative mennesker med et behov for å endre sin kropp innenfor en medisinsk vestlig diskurs, og som jobbet for at disse skulle få somatisk kjønnsbekreftende behandling (HBRS, 2015b).

Jeg kommer tilbake til foreningens arbeid og navneendring. HBRS omtaler seg selv som en pasientorganisasjon¹⁶, med klart fokus på medisinske aspekter og kjønnsbekreftende behandling.

Det finnes også andre organisasjoner som er for og med mennesker som kalles eller kaller seg selv for trans og/eller omtaler sin historie og situasjon som å være «født i feil kropp». Den første organisasjonen som ble opprettet i Norge var Forbundet for Transpersoner Norge (FTPN). Organisasjonen ble opprettet i 1966 og het da Full Personal Expression (FTPN, 2016). FTPN har historisk vært mest opptatt av endringer i kjønnsuttrykk¹⁷ og det som ble kalt «transvestitter»¹⁸, og foreningen var i en periode kun åpen for «heteroseksuelle menn»¹⁹. I dag har FTPN et bredere formål:

Forbundet for transpersoner er en interesseorganisasjon for alle mennesker som har et transtalent, og som i dag samlet sett gjerne kalles transpersoner. Dette er personer som ønsker å være eller opptre i et annet kjønnsuttrykk enn det man er blitt tillagt ved fødselen, og personer med en annen kjønnsidentitet enn det som samfunnet har antatt for dem ved fødselen. Det finnes transpersoner av alle legninger (FTPN,2016).

To andre store aktører på dette feltet er FRI - foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold²⁰ og Skeiv Ungdom²¹. FRI skriver blant annet følgende på sine nettsider: «Transpersoner skal være likestilt og ha samme rettigheter som cis-personer»²², og

¹⁶ Det har ikke lyktes meg å finne ut om pasientorganisasjon er en beskyttet tittel og hva som eventuelt skal til for å kunne kalle seg en pasientorganisasjon ut over at man organiserer mennesker basert på diagnoser.

¹⁷ Her forstått som måten en person midlertidig endrer uttrykk for kjønn gjennom klær, hår, manerer, stemme og kroppssilhuett.

¹⁸ Transvestitt, både et diagnostisk begrep og en identitet. Som «diagnose» i ICD10 (tatt ut i Norge) heter den F65.1 fetisjistisk transvestisme, og beskrives som mennesker som opplever seksuell tenning ved å ha på klær som er forbundet med et annet kjønn enn de ble tildelt ved fødsel. Som identitetskategori brukt om mennesker som presenterer i forskjellige kjønnsuttrykk. (*ofte* uten behov for kjønnsbekreftende behandling)

¹⁹ Forstått som mennesker tildelt mann som kjønn etter fødsel, som rettet sitt begjær mot «kvinner» og som tidvis uttrykte seg «feminint» eller «kvinnelig»

²⁰ Tidligere LLH – landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

²¹ Ungdomsorganisasjonen til FRI.

²² Med Cis-person menes person som opplever å være det kjønn vedkommende ble tildelt etter fødsel (min tilføyelse)

Reelt kjønns mangfold er et mangfold av ulike identiteter og uttrykk både innenfor de konvensjonelle kategoriene kvinne/mann, men også utover disse etablerte kategoriene. LLH mener at alle former for kjønn er likeverdige og skal være likestilte, og at enhver persons selvopplevde kjønnsidentitet må respekteres (FRI, 2016).

Skeiv Ungdom skriver på sine nettsider at:

Skeiv Ungdom mener at:

-mennesker selv har råderett over egen kropp, eget uttrykk og egen identitet.

-at ingen kan kreve at en persons kroppslige kjønn, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet må falle innenfor samme kategori

-at verden har rom for både mennesker som definerer seg innenfor ett kjønn, mennesker som definerer seg innenfor flere kjønn, og mennesker som ikke definerer seg i forhold til kjønn.

-Personer som ikke identifiserer seg med et kjønn eller har en annen kjønnsidentitet enn det kjønn man ble tildelt ved fødsel, har ikke en psykiatrisk lidelse. Det er samfunnets begrensede normer og forventninger knyttet til kjønn som det er noe galt med og som må endres (Skeiv Ungdom, 2016).

Skeiv Verden er en organisasjon som jobber for lesbiske, homofile, bifile, trans- og queerpersoner (LHBTQ) med minoritetsbakgrunn. Skeiv Verden startet som et prosjekt i regi av LLH, og ble i 2010 formelt stiftet som en selvstendig organisasjon (Skeiv Verden, 2016).

Andre som jobber med tematikken, men som ikke er organisasjoner for og med målgruppa er Amnesty International Norge, som i 2014 utga rapporten «The state decides who I am: lack of legal gender recognition for transgender people in Europe» der Norge var et av landene som ble gransket (Amnesty International, 2014). Amnesty kom blant annet med følgende krav til den norske staten:

Norske myndigheter må snarest etablere en rask, tilgjengelig og åpen prosedyre som sikrer transkjønnede personer muligheten til en juridisk anerkjennelse av sitt kjønn som er i samsvar med den enkeltes oppfatning av egen kjønnsidentitet. (...) Norske myndigheter må sikre at transkjønnet identitet blir fjernet fra den nasjonale klassifiseringen av psykiske lidelser, og at transkjønnede personer som ønsker å endre juridisk kjønn kan gjøre det uten å måtte gå gjennom psykiatriske tester og uten å måtte ha en psykiatrisk diagnose (Amnesty International, 2014:93).

Videre er Steensveen ressurscenter et privat drevet fristed for mennesker som ønsker å utforske forskjellige kjønnsuttrykk. Tv-serien «Jentene på Toten», som ble sendt på NRK i 2010, var sentrert rundt miljøet på Steensveen Ressurscenter. I serien møter vi 10 personer som

ble tildelt kjønnnet mann etter fødsel, og som helt eller delvis, alltid eller tidvis identifiserer seg som kvinne eller uttrykker seg feminint/kvinnelig (Snekvik, 2010).

Esben Esther Pirelli Benestad er lege, spesialist i klinisk psykologi og professor i sexologi ved Universitetet i Agder. Pirelli Benestad er en av de første i Norge som sto offentlig frem som trans²³. Pirelli Benestad har vært en aktiv pådriver, både som privatperson og fagperson, for rettigheter og bedring av helsetilbudet til mennesker som bryter med kjønnsnormer eller som opplever kjønnsdysfori (Wikipedia, 2016).

Dette er bare noen av de aktørene og hendelsene jeg forstår som relevante for livene til de menneskene jeg i denne oppgaven vil tematisere. Andre relevante regler, praksiser og hendelser redegjør jeg for fortløpende i teksten.

²³ Det begrepet hen selv bruker for å beskrive sin identifisering

3. Metodologi

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvordan jeg har gått frem i arbeidet med lesningen, samt redegjøre for mine valg av teoretisk og metodologisk tilnærming til oppgaven. Det er også her jeg vil presentere verktøy som lar seg anvende på de tekstene jeg har valgt å lese. Jeg vil i tillegg redegjøre for hvordan jeg har lest, hva jeg har lest og hvorfor jeg har lest det jeg har lest.

3.1 Diskurs – hva er virkelighet?

Som blant annet Mortensen beskriver, har fokuset innenfor vitenskapen lenge vært rettet mot hva vi vet om verden (Mortensen, 2008:108). Kunnskap ble fremsatt som vår viten om verden, en verden som lå der forut for vår forståelse, klar til å bli oppdaget. Spørsmål som behandles innenfor retninger av epistemologi er: Hva kan vi vite og hvordan kan vi vite det? Andre spørsmål en kan stille seg, som jeg derimot er mer interessert i, er: Hvordan skaper vi både kunnskapen og subjektet kunnskapen hevder å omhandle i de kunnskapsfrembringende prosessene.

Alcoff og Potter (1993), blant flere, beskriver hvordan vitenskapens premiss om objektivitet som en oppnåelig posisjon har blitt sterkt kritisert innenfor feministisk epistemologi. Videre presenteres ofte «kunnskap» i en form der det fremstilles som om det finnes et gitt ontologisk grunnlag som danner premisset for hva vi kan vite – som om det finnes noen urokkelige sannheter andre sannheter kan bygges på. Om man undersøker det ontologiske grunnlaget, kan man se at meningssystemer kun bygges ut fra sin relasjon til andre meningssystemer – uten noen fast grunn å stå på. Slik kan en sette spørsmåltegn ved hele den kumulative forskningen; om grunnlaget for kunnskap ikke er stabilt og gitt, blir hele meningssystemer ustabile kontraksjoner i stadig endring (Alcoff & Potter, 1993). Sitatet nedenfor kan vi relatere til slik destabilisering. Her omtaler Derrida det teoretiske paradigmeskiftet han var sentral i på følgende måte:

It was necessary to begin thinking that there was no center, that the center could not be thought in the form of a present-being, that the center had no natural site, that it was not a fixed locus but a function, a sort of non-locus in which an infinite number of sign-substitutions came into play. This was the moment when language invaded the universal problematic, the

moment when, in the absence of a center or origin, everything became discourse (Derrida og Bass, 1978:280).

I den rådende, normative kjønnsdiskursen²⁴ mener jeg at det er «biologisk kjønn» som utspiller funksjonen som usynlig premiss og sentrum, som like fullt ikke «er» noe virkelig, noe fundamentalt, men en diskursiv *funksjon*. I «konkurrerende» kjønnsdiskurser²⁵, slik som de jeg skriver om i denne oppgaven, fremsettes ideen om «identitet» som sentral, altså ideen om et vitende selv som både har kunnskap om, og kan fremsette «sannheter» om, «seg selv». I meningssystemer som kretser rundt begrepet kjønn står altså både kroppen og «selvet» som sentrale begreper som annen mening bygger på. Ideen om at kunnskap, viten og sannhet kan bygges på utfra et slikt gitt stabilt «fundament» eller «senter» blir utfordret i en forståelse av verden som diskursiv.

Å forstå verden som diskursiv er å forstå den som meningssystemer der grunnen eller senteret i systemer aldri eksisterer som stabile, men som forsøksvis lukkede meninger²⁶ i et system av likhet, forskjell og meningsdannelse. Det er et system som er i stadig bevegelse, eller *play* som Derrida kaller det (Derrida & Bass, 1978). En fullstendig lukking av mening er ikke mulig, og det vil alltid oppstå forskjell. Enkelt sagt: et ord kan aldri bety nøyaktig det samme to ganger, og «objektet» ordet hevder å kun «benevne» forandres også. Slik blir skillet mellom det som benevnes, benevningen og benevneren visket ut.

Dette grunnleggende teoretiske premisset i denne oppgaven, altså diskurs som virkelighetskonstituerende, som «materialdiscursive» (Derrida, «Différance», 1982), ligger ganske tett opp til Butlers (2005, 2008) forståelse av «social ontology». Det sistnevnte skrives frem med større vekt på affektivitet og relasjonalt, på sosiale forhold og relasjoner – selv om det alltid er *som* og *gjennom* den repetitive, diskursive dynamikk hun har fra blant annet

²⁴ Her forstått som vestlig biologisk orientert kjønnsforståelse som opererer med kroppen som grunnleggende kjønn og basis for alle kategorier som forvalter kjønn og seksualitet. Denne ideen preger den offentlige kjønnsdiskursen i Norge.

²⁵ Her forstått som diskurser og forklaringsmodeller som ikke anser «biologisk kjønn» som noe reelt som legger grunnlaget for kjønn som meningssystem.

²⁶ Lukninger er et begrep jeg har hentet fra Laclau, E. & Mouffe, C. 2002. *Det radikale demokrati : diskursteoriens politiske perspektiv*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag. Det betyr forsøksvis fiksering av et begreps epistemologiske og ontologiske grunnlag. Altså begreps «faktiske» mening og grunnlag utenfor diskursen.

Derrida. En dynamikk der en avkreves å selvkonstituere og samtidig konstituerer den Andre som gjenkjennelige, avgrensede «individer», eller «selv». Jeg anser, med disse, at språk og «virkelighet» eksisterer sammen på overflaten, og at en pre-diskursiv virkelighet – et ontologisk grunnlag – ikke er mulig. Dette synet gjennomsyrrer denne oppgaven. Som sagt er mine perspektiver med når det gjelder metodologi og kjønnsteori svært tett forbundet. For Butler er kjønn som konstituert, arbitrær subjekt-mening et godt og viktig eksempel på subjektkonstituering mer generelt. Det er altså ikke et mål for denne oppgaven å si noe om de menneskene jeg skriver om på gruppenivå, det er ikke slik at jeg mener det er produsert eller funnet feil sannhet om «dem». Jeg ønsker å undersøke premisset for dannelsen av «gruppen» og hvilke konsekvenser dette får for mennesker, både de jeg skriver om her, men også mennesker generelt. Det teoretiske rammeverket mitt er overførbart til andre systemer enn kjønn, noe jeg vil at leseren skal huske på.

Selv om jeg anser sannhet, kunnskap og virkelighet som diskursiv, betyr ikke det at den materielle verden «ikke finnes», men at den kun *tillegges* «sin» mening – som virkelighet *forut for, eller utenfor*, diskurs. Det er dette «stedet» utenfor eller forut for diskursene jeg via Butler og Derrida hevder at ikke finnes.

Foucault er en relevant og nyttig teoretiker, og hans argumenter i bøkene *History of madness*, *The archaeology of knowledge* og *Seksualitetens historie* er spesielt anvendelige i min undersøkelse av diagnostiske diskurser. I mitt tilfelle kan dette altså engasjeres inn mot diagnosers betydning i konstruksjonen av, og i relasjon til, kjønnsnormer, og konstruksjon av mennesker som bryter kjønnsnormer som en enhetlig gruppe som lar seg beskrive og klassifisere. Diagnoser fremsettes i dag som kategorier som betegner en sannhet – en sannhet som befant seg der før den ble beskrevet og avdekket. Dette var Foucault svært opptatt av og kritisk til (Foucault, 1999; Foucault & Foucault, 1972; Foucault & Khalfa, 2006). I tillegg er Foucault en av de aller viktigste teoretikerne Butlers arbeid har vært sentrert rundt, spesielt i tidlig arbeid som omhandler kjønn og seksualitet, men også senere etikkfokustert arbeid, som i boken *Giving an Account of Oneself* (Butler, 2005) – som jeg kommer tilbake til.

De grunnleggende premissene jeg leser ut fra både Butler og Derrida er at den diskursive dynamikken skaper midlertidige virkeligheter, som hverken er sanne eller usanne, og som er umulige og mulige på samme tid. Dette gjelder både sannheter om verden «rundt» oss og om «oss selv». Dette anser jeg som viktig å ta med seg fra diskursteorien og inn i min lesning. Å forstå «virkeligheten» som diskursivt konstituert, gir mulighet til å si noe om hvordan endring

skjer, hvordan alt hele tiden er annerledes og hvordan diskursiv praksis prøver å holde fast mening uten noe gang å lykkes.

Dette teoretiske fundamentet åpner for at flere «virkeligheter» fint kan eksistere ved siden av hverandre og både være internt og eksternt «inkonsekvente». Dette «inkonsekvente» er interessant for meg å diskutere fordi det gir åpninger for å destabilisere meningssystemer. Et hvert sannhetsregime eller meningssystem har konsekvenser for alle, fordi lukninger i mulige tilblivelser *i seg selv* er etisk sett problematiske, noe jeg også kommer tilbake til i teoridelen min. Vi blir alle stadig *til* gjennom diskursive prosesser, og dette har konsekvenser for oss alle. I denne oppgaven er jeg spesielt interessert i konstituerende konsekvenser for de av oss som bryter med eller ikke reproducerer kjønnsnormene.

Virkelighetene er en pågående diskursiv praksis som skapes av oss samtidig som den skaper oss. Vår forståelse av oss selv i relasjon til andre selv foregår diskursiv. Sentralt i de tekstene jeg skal lese står nettopp «selvet». Dette vil jeg komme nærmere inn på i teoridelen av oppgaven min. Jeg har nå beskrevet kort hva diskursteori er og hvordan jeg tenker at dette er en nyttig innfallsvinkel med tanke på oppgaven.

3.2 Hvordan og hva skal jeg lese

For å besvare oppgavens problemstillinger har jeg lest en rekke tekster. Innenfor mitt språk- og kjønnteoretiske perspektiv er det vanskelig å skulle skille relevant kontekst og delene av historisk- og nåtidsdiskurser jeg har presentert, fra det utvalget av tekster jeg senere går mye nærmere inn i. Det er viktig å anerkjenne her at folk siterer meninger de omgis av fra mange retninger, i mange lag; det er selvfølgelig ikke bare disse tekstene som gir tilgjengelig muligheter. Det er en enorm variasjon i siteringspraksiser der både «selvet» og «den Andre» konstitueres som følger av dette. Jeg har gjort en begrensning i mitt valg av hva jeg går tettest inn på, med en tanke om at medietekster har en interessant funksjon ved at de fungerer mer «uformelt», og at de virkningsfullt *adresserer* leseren og avtvinger selvkonstituering. Jeg har også sett på tekster der interesseorganisasjoner definerer sin politikk og sin målgruppe.

Jeg har også en tydelig politisk posisjon i dette feltet ved at jeg har sterke meninger om hva som kan anses som rett og galt, i tillegg til at jeg har en grunnleggende respekt for de menneskene hvis liv her er omtalt. Ut over dette har jeg både vært ansatt og jobbet frivillig i

FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold og Skeiv ungdom. Jeg satt som brukerrepresentant i en ekspertgruppe nedsatt av Helsedirektoratet som hadde i oppgave å utrede kriteriene for å endre juridisk kjønn i Norge og å se på det kjønnsbekreftende behandlingstilbudet som finnes (Helsedirektoratet, 2015). Jeg har også flere ganger uttalt meg om kjønn i norsk media. Jeg har ikke analysert tekster der jeg er direkte sitert.

Å ivareta menneskene jeg snakker om, og på samme tid forklare hvordan så mange syn på «samme» sak kan eksistere, lar seg for meg bare gjøre gjennom å forstå «virkelighet» som diskurs og kjønn som performativt. Det er en dekonstruktiv tilnærming i den forstand at den både *gjentar* «faktisk» sitering av mening som (diskursivt fast) affekt og opplevd virkelighet, og destabiliserer enhver mulig prediskursiv virkelighet utenfor den stadig pågående konstitutive dynamikken. Det er i all hovedsak Butlers perspektiv på kjønn som preger min forståelse og lesning.

I sin bok *Analyzing policy: what's the problem represented to be?* presenterer Carol Bacchi en metode for å analysere politikk med spesielt fokus på lover, forskrifter og andre offentlige styrende dokumenter (Bacchi, 2009). Hun er tydelig inspirert av Foucault og jobber ut ifra et post-strukturalist ståsted. Hun beskriverilbyr en måte å drive diskursanalyse på som jeg tidvis vil trekke på i min kritiske lesning. Bacchi er kritisk til det hun omtaler som positivistisk, politisk produksjon. Med det mener hun lover og reguleringer som er basert på forskning og vitenskap. Dette perspektivet tar jeg blant annet med meg inn i lensingen av den politikken som regulerer juridisk kjønn og kjønnsbekreftende behandling. Vitenskapen er ikke en nøytral aktør som bare avleverer kunnskap og sannhet. Vitenskapen er også politisk, og Bacchi er tydelig på at akademikere av alle slag må ta dette innover seg når de produserer «kunnskap». Dette gjelder også meg som forfatter av denne teksten.

I følge Foucault er ikke en kritisk lesning å vurdere om det som sier er sant eller usant, godt eller dårlig. Det handler derimot om å se og peke på de antagelser og premisser som ligger til grunn for det som sies, i tillegg til å undersøke hvorfor det lar seg bli sagt på den måten og hvilke konsekvenser dette kan ha (Foucault & Foucault, 1972). Bacchi har som utgangspunkt at «problemer» som politikk tar sikte på å løse er sosiale konstruksjoner, og hennes analyseverktøy tar utgangspunkt i at representasjonen av et problem er det som skaper «problemet».

Jeg kommer til å diskutere hvordan «trans»-gjøren og identifiseringsmåter konstitueres, hvorfor det snakkes om slik det gjør i det offentlige ordskiftet, hvilke diskurser som finnes, hvordan folk tekker på dem, og hvilke effekter det kan ha for folk.

Via Butler vil jeg i teoridelen vise at kjønn er performativt, noe som betyr at kategorier for kjønn blir stående uten et reelt grunnlag eller innhold. Alle mennesker vil gjøre kjønn på forskjellige måter i løpet av et liv, og alle vil på et eller flere tidspunkt gjøre kjønn på en måte som bryter med rådende normer. Noen mennesker gjør kjønn på en måte som gjør at (uten at dette er gitt) samfunnet kategoriserer dem som vesensforskjellig fra andre mennesker. Noen mennesker kategoriserer også seg selv som noe «annet» enn normen. Dette skjer fordi kjønnsnormene får det til å fremstå som om noen mennesker er kategorisk forskjellige fra andre når det kommer til kjønn.

Jeg anerkjenner ikke slike kategoriske forskjeller, men i analysen fokuserer jeg på mennesker som ikke gjør kjønn på normative måter og som opplever «kjønnsinkongruens» og/eller «kjønnsdysfori». Med uttrykket/benevnelsen «ikke kjønnsnormativ» refererer jeg til i hvilken grad et menneskes «kjønnsidentitet», «kjønnsrolle» eller «kjønnsuttrykk» skiller seg fra de til en hver tid eksisterende normene for kjønn²⁷(Coleman et al., 2012:4). Med begrepet «kjønnsinkongruens» mener jeg *opplevd* (ikke normativt antatt) manglende samsvar mellom en persons «kjønnsidentitet» og denne personens kropp. «Kjønnsdysfori» viser til det ubehaget eller de plagene som *eventuelt* kan følge av «kjønnsinkongruens». Ubegaget eller plagene kan være rettet mot «primære og sekundære kjønnskarakteristika» (kroppen), og/eller den kjønningen (kategorisk omtale med f.eks. «jente» og «hun») man blir påført fra og med fødselen og de «tilhørende» forventningene knyttet opp mot dette (Coleman et al., 2012:5).

Slik kan vi se det som tre nivåer der det å ikke være kjønnsnormativ er øverst. Det er ikke en statisk «tilstand», men noe alle mennesker vil være/gjøre i løpet av et liv. Neste nivå er mennesker som opplever et manglende samsvar mellom kropp og «kjønnsidentitet». Jeg vektlegger her *opplevd* mangel på samsvar fordi mange mennesker kan ha kropp og «identiteter» som ikke er normative, og selv ikke oppleve dette som et problem.

²⁷ Definisjonen er hentet fra Standards of Care, utgave 7 (SOC7). Dette er en 130 siders tverrfaglig veiledning for helsepersonell, laget av World Professional Association for Transgender Health (WPATH).

Siste nivå er de menneskene som opplever «kjønnsdysfori». Det er disse menneskene som kan ha et behandlings- og hjelpebehov. I behandlingsmanualen Standards of Care 7 (Coleman et al., 2012) står det tydelig at det er «kjønnsdysforien» som skal kunne diagnostiseres, ikke «identiteten». Som med alle andre kategorier er det umulig å trekke harde skillelinjer mellom begreper, men jeg har her forklart hvordan jeg i det følgende vil bruke disse begrepene.

Tekstene jeg har lest er tekster som etter min mening omtaler og snakker om mennesker som opplever kjønnsinkongruens eller kjønnsdysfori. Jeg har først foretatt en bred lesning av et stort antall tekster før jeg har fortatt en nærlesning av et mindre utvalg tekster.

Gjennom min bredlesning og lesning av tidligere forskning har jeg kommet frem til tre diskurser som jeg tar med meg inn i nærlesingen. Diskursene jeg har funnet er tre hovedmåter å presentere kjønn på, tre meningssystemer som sklir over i hverandre, men som har noen distinkte forskjeller når det kommer til forklaringsmodell og underliggende premisser. Disse diskursene er en del av funnene i denne oppgaven.

I nærlesningen min har jeg lest tekster som tar opp temaer som går igjen i det offentlige ordskiftet. Noen tekster har interesseorganisasjoner som avsender eller premissleverandør. Jeg vil se på hvordan tekstene trekker på og forholder seg til de diskursene jeg har funnet, i tillegg til å se på lukninger og åpninger som skjer og hvilke effekter dette kan ha for menneskers mulighet til selvkonstituering og liv.

3.3 Mediesøk og funn

For å finne tekster til lesningen min har jeg gjennomført et omfattende søk i A-tekst. Jeg har funnet ord og fraser som er relevante for det jeg ønsker å undersøke. Jeg fant tydelige trender med tanke på hvilke ord og fraser som blir brukt og hvor mange treff jeg fikk totalt på disse.

Jeg har valgt å fremstille resultatene av disse søkene grafisk. Det er viktig å understreke at denne delen kun er ment for å illustrere at frekvensen av enkelte ord forandrer seg, at begreper og ord som brukes forandres over tid, og at de brukes på mangfoldige måter og ofte motstridende i relasjon til hverandre.

I tillegg har jeg markert noen viktige historiske hendelser opp mot antallet treff på diverse ord. Jeg har også klumpet sammen begreper som ofte brukes innenfor hver av de tre

diskursene., Dette alene kan ikke si noe om hvilken diskurs som er dominerende, siden begrepene brukes mye om hverandre og på inkonsekvente måter. Det kan derimot vise noen enkle trender i begrepsbruk i relasjon til «hvem» som tar/gis mye plass i det offentlige.

3.4 Analyseverktøy og analysemal

Jeg kan kun tilby en mulig lesning av tekster jeg har valgt. Sentralt hos de teoretikerne jeg lener meg på står nettopp kritikken av verktøy som påstår å finne en sannere sannhet eller en objektiv beskrivelse av virkeligheten. Jeg vil se på sitering og produksjon av forskjellige meningssystemer i forskjellige offentlige sammenhenger.

Jeg har funnet tre hoveddiskurser som både er en del av resultatet av bredlesningen min og et verktøy i nærlesningen min. Jeg vil se på hvordan enkelte tekster forholder seg til de diskursene jeg mener å ha identifisert på bakgrunn av min bredlesning. Jeg kommer tilbake til disse diskursene og deres innhold i lesningen. Til slutt vil jeg forsøke å si noe om hvilke konsekvenser forskjellige kjønnsdiskurser kan ha for mennesker.

4 Teori

Jeg vil her føre leseren gjennom min forståelse av teoretiske perspektiver slik jeg anser de som relevante og nyttige i min lesning. Jeg viser at via en forståelse av kjønn som diskursiv praksis åpner man for muligheten til å forstå både det mangfoldet av selvforståelser som eksisterer, hvordan noen forståelser får forrang foran andre, og hvordan «virkeligheten» stadig er i endring og alltid vil kunne være annerledes.

Mine teoretiske perspektiver på kjønn, og mine metodologiske valg, henger nært sammen, i en forståelse av diskurser som virkelighetskonstituerende og som en dynamikk som avkrever selv-konstituering (Butler, 2005). For å kunne undersøke og se på diskurser må man legge et teoretisk-filosofisk grunnlag som sier noe om de ontologiske og epistemologiske premissene som ligger til grunn for å forstå språkets rolle i konstruksjonen av verden (Winther Jørgensen og Phillips, 1999: 12).

4.1 Hvem kan jeg være – og hvorfor ikke?

Min lesning tar utgangspunkt i medietekster, tekster skrevet av interesseorganisasjoner, noe statlig produsert tekst og medisinske tekster. De to førstnevnte er i stor grad dominert av personlige narrativer; enten enkeltpersoners fortellinger om seg selv eller organisasjonene som presenterer kollektive forståelser av grupperinger med «lignende» selvforståelser, opplevelser og «væren». Også medisinske tekster og tekster produsert av staten skriver likeledes med «selvet» som premiss, og alle kan på sine vis sies å implisitt lene seg på nettopp det usynlige senteret av mening som jeg skrev om i forbindelse med Derrida over.

Spørsmål om agentskap, subjektposisjoner og identitet gjør at «selvet» og forståelser av «selvet» står sentralt i min oppgave, fordi det er nettopp dette jeg fokuserer på med hensyn til «kjønnsrelaterte» diskurser; åpninger og lukninger, altså u/mulige tilblivelser, både som subjekt og som materialitet.

Jeg vil her, via de forskjellige teoretikere jeg støtter meg til, tilby min lesning av disse temaene og denne dynamikken, for gjennom det å argumentere for forståelsen av «selvet» – og relaterte begreper som lener seg på dette – som *jeg* legger til grunn i min videre lesning.

4.1.1 Selvet

Sentralt i *Giving an account of oneself* (2005) er Butlers argument om «selvet» som en ustabil konstruksjon – en spesielt problematisk en. Det er nettopp dette kritiske fokuset hun tar som utgangspunkt for å argumentere for en radikalt annerledes etikk, en etikk uten et prediskursivt subjekt som kan «være» etisk eller ikke. Om «selvet» ikke er en udelt enhet, hvordan kan det da holdes ansvarlig for sine handlinger? Idéen om et selv forut for eller utenfor diskursen er det Butler helt innledningsvis tar fra hverandre.

«Jeget», sier Butler, kan ikke redegjøre for seg selv, fordi det ikke kan innta et metaperspektiv der det uavhengig av normer kan formulere historien om seg selv; det er umulig å fortelle om seg selv uten å forholde seg til sin normative og relasjonelle kontekst: «[...] the 'I' has no story of its own that is not also the story of a relation – or a set of relations – to a set of norms» (Butler, 2005: 8). «Selvet», insisterer hun, fungerer ikke som en aktiv, prediskursiv aktør som på noe vis navigerer sosiale normer slik det konvensjonelt forstås innen variasjonene av liberalhumanistiske diskurser. Normene er derimot det som gir grunnlaget *for hva som kan forstås som et selv i utgangspunktet* – hva et fungerende, forståelig subjekt kan «være» (Butler, 2005: 9). Butler insisterer på at både selvet og idéen om selvet er diskursivt konstituert, simultant, i hvert eneste tilfelle av *adressering*. Gjennom den Andres adressering blir vi avkrevd et narrativt, koherent «selv». Vi må svare, og svaret må avgis som et svarende «jeg».

Ifølge Butler avkreves altså alle fortellinger *om* og/eller *som* «et selv», og dette omtaler hun, gjennom referanser til Foucault, refleksiv *selvkonstituering* (Butler, 2005: 23-30). Meninger som «omhandler» væren, virkelighet og subjekter (re)produserer vi gjennom diskursiv praksis, og disse legger føringer for hva vi kan spørre om, hvilke svar som kan gis, og ikke minst «hvem» – altså hvilket «selv» eller «jeg» – man kan svare «*som*» - altså hva slags *sosial-ontologisk* selv-konstituering som er mulig (Butler, 2005:9-11).

En videre grunn til at «selvet» ikke kan redegjøre for seg selv, er, ifølge Butler, den *adresseringsstrukturen* som fungerer «forut for» de *spesifikke* normative og moralske kravene (demands) til å selvkonstituere, der adresseringen fungerer relasjonelt og simultant og den konstitutive dynamikken fungerer i alle retninger. Det er altså selve den simultane *avkrevingen* som konstituerer et «selv», et «sentrum» av stabil mening, av alle subjekter og andre tekster som er involvert. Kravet om dette «selvet» ligger for eksempel forut for kravet

om å gjøre kjønn på «riktig» måte. Dette «grunnleggende» laget av konstitutiv dynamikk – dette «selvet» og dets søsken «jeget», «identiteten», «individet», osv. – er viktig å ikke miste synet av når vi stadig, samtidig, problematiserer hvordan vi alle må gjøre oss *forståelige* innenfor gjenkjennelsesnormer – *norms of recognition* - der en «variant» av slike er kjønnsnormer.

Gjennom en nybruk av Theodor Adornos begrep «etisk vold» («ethical violence») fastholder Butler videre hvordan etikken ikke ligger hos «jegets» handlinger; det u/etiske fungerer *i/som/gjennom* den diskursive dynamikken og dens lukkede konsekvenser på et samtidig diskurs-, subjekts- og materialitetsplan (Butler, 2005: 48). Den som avkrever blir alltid allerede *også* avkrevd koherens som et «selv» med alvorlige begrensninger «på flere nivåer» i sin tilblivelse og sitt liv. Det voldelige ligger i disse kravene, i denne strukturen som plasserer og begrenser. Selvet og den Andre er gjensidig avhengig av hverandre, de begrenser hverandre kun ved å være et gitt selv og en gitt annen, de *gir* hverandre. På denne måten kan vi si at for Butler er «selvet» som mening i moderne diskurs i sentrum for radikalt *uetiske* relasjoner. Dette er viktig i min motivasjon for dette prosjektets mål om å problematisere kjønnsnormenes konstitutive funksjon og konsekvens i tekstene og feltet jeg har valgt å se på.

I *Frames of war* (2009) utdyper Butler noen av poengene fra *Giving an account of oneself* (2005) med mer fokus på offentlig diskurs. Butler argumenter for hvordan vi gjennom den offentlige diskursen adresseres på måter som legger føringer på hvordan vi kan selvkonstituere eller forstå «selvet». Hun argumenterer for hvordan mennesker er avhengig av andre for å bli sett som subjekter og hvordan subjektposisjoner (u)muliggjøres gjennom institusjoner (Butler, 2009:31). «Norms govern structures of recognition, but recognition is regulated in the interpretive structures of frames, supported in shifting schemas of intelligibility» (Butler, 2009:7).

Senere i oppgaven forsøker jeg å argumentere rundt det som handler om konsekvenser for mennesker, sammenvevde konsekvenser av mulig subjektformasjon og medfølgende «konkrete», politiske, strukturelle forskjellsbehandlinger og muligheter.

4.1.2 «Identitet» og performativitet

Identitet er et sentralt begrep i min oppgave fordi mange av de menneskene som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil

kropp» snakker om identitet, identifisering og identitetskategorier i medietekster. I tillegg er interesse- og brukerorganisasjoner som jobber med disse menneskene opptatt av identitetsbegreper, deres betydning og grenser. Også helsepersonell og diagnoser²⁸ er opptatt av identitet i denne sammenhengen.

Identitetskategoriene fungerer som tilsynelatende beskrivelser av en allerede eksisterende virkelighet. «Kunnskap» om disse kategoriene og innholdet i dem skapes gjennom fortellinger og antagelser om en mening som implisitt fungerer gjennom sin egen konstitutive utside; all mening den implisitt ikke er. Samtidig er «identiteter» nødvendigvis foranderlige siden de fungerer gjennom diskursiv praksis. Derridas innsikt om temporalitet og alltid annerledes sitering medfører at all diskursiv praksis alltid er endring. Det som sies og forstås vil alltid forandres, det som eksisterer er ikke alt som kunne eksistert, det er fortsatt et uendelig antall steder, plasser, posisjoner og muligheter som kan åpnes (Foucault, 1997).

Flere tanker om identifisering blir gjort aktuelle i min lesning når jeg ser på hvordan identitet, gruppetilhørighet og ekskluderende logikk fungerer rundt og blant de av oss som bryter med kjønnsnormene. Jeg vil i det følgende se på identifisering som begrep og via Butler sin performativitetsteori legge noen premisser jeg lener meg på i min lesning.

En identitetskategori, som en hvilket som helst annen kategori/ord, kan ikke sies å beskrive et fiksert subjekt. Kategorier vil heller ikke klare å fikse subjektet (Butler, 1999). Det å kalle seg noe, eller å hevde å *være* noe eller å *ha* en identitet, står sentralt i mange av de tekstene jeg foretar lesninger av. At noe oppleves som ekte og reelt for mennesker, på ofte svært affektive måter, er viktig, men det ekteføyte behovet, her sitert i Sarah Salih lesning i hennes bok *Judith Butler*, er også kun en funksjon av den diskursive praksisen «[...] the constitution of the subject will assume that sex and gender are the *effects* rather than the causes of institutions, discourses and practice; in other words, you as a subject do not create or cause institutions, discourse and practices, but they create or cause you by determining our sex, sexuality and gender» (Salih, 2002: 10).

²⁸I diagnosemanualen International classification of Disease utgave 10 finnes det et kapittel som heter «Gender Identity disorder» som muliggjør en plassering/kategorisering av mennesker som bryter kjønnsromer som psykisk syke. Enkelte mennesker har behov for å endre «kjønnede» trekk ved sin kropp og dette er mulig via diagnostisering. Dette vil jeg komme tilbake til senere.

Butler (1999) begynner *Gender trouble* med å redegjøre for feminisismens representasjonsproblem og det problematiske med identitetspolitikk generelt. Identitetskategorier påberoper seg å representere subjekter – subjekter som fremstilles som om de eksisterte som kategorien også før kategorien hevder å representere dem. Butler argumenterer for at man da overser den normative makten som utøves mot, og «gjennom», de subjektene som hevdes å skulle bli representert gjennom kategorien. Videre er det alltid et spørsmål om hvor grensen for kategorien går. Dette siste handler for eksempel om hvor grensen for kategorien «kvinne» går – hvem det er som lar seg (tilsynelatende) representere av dette ordet og hva ordet inneholder av mening. Butler besvarer ikke dette spørsmålet, men avviser heller selve premisset for å stille det. Hun hevder at det ikke er en kategori som beskriver noe «faktisk» som kommer forut for selve kategorien. Ideen om «kvinne» som en kategori med grenser opprettholdes kun i den stadige reproduksjonen og «representasjon» av noen «som kvinner». Det samme gjelder for begreper som «trans» og «cis», noe som er et sentralt teoretisk premiss for denne oppgaven. «Kvinne», «menn» og «transkjønn», «ciskjønn» blir til gjennom den samme dynamikken, innenfor det samme liberal-humanistiske meningssystemet med (det fiktive) «selvet» som sentral grunnmur.

Når interesseorganisasjoner forsøker å representere en gruppe, det være seg «skeive», «transpersoner» eller mennesker som er «født i feil kropp», oppstår det samme problemet som Butler peker på som «feminisismens» hovedproblem:

The suggestion that feminism can seek wider representation for a subject that is itself constructed has the ironic consequence that feminist goals risk failure by refusing to take account of the constitutive powers of their own representations claims (Butler, 1999: 8).

For å få innpass i kategorien som skal politisk representeres, i et større meningssystem der representasjon i det hele tatt er antatt mulig, må en også oppfylle de normative kravene som danner grunnlaget for kategorier. Dette skaper et (re)produserende system der både kategorien og subjektet den hevder å beskrive gjensidig bekrefter hverandre (Butler, 1999: 9).

Den normative forståelsen, antagelsen, og produksjonen, innebærer altså at en gitt kropp gir grunnlag for en gitt identitet, adferd og seksualitet. Både oppfyllelse av og brudd på disse antagelsene navngis gjennom kategorier som bare gir mening om man tar utgangspunkt i normen med sin antatte interne sammenheng og språklige logikk.

Synliggjøring, identitetspolitikk og rettighetskamp gjennom klassifisering av «individer» som/i relativt koherente grupper, grupper som skiller seg fra normen, fører også til at normen får stå urørt og med forrang. Det å navngi noe rokker i liten grad ved det problematiske premisset som ligger til grunn for benevnningen, og tar i liten grad oppgjør med at de normative funksjonene og meningssystemene som ligger til grunn, muliggjør og annerledesgjør – ja faktisk «skaper» – *det* som kalles noe. Det forblir grunnleggende problematisk, og det prosjekt som er ment å frigjøre deg fra en kategori, en gitt underordnet plassering i systemet eller «annerledesheten» i seg selv, ender med å bli det som holder deg tilbake i den.

Avslutningsvis vil jeg presisere at jeg gjennom min lesning av Butler (Butler, 1999) og Foucault (Foucault, 1997) ikke anser «identiteter» som beskrivende kategorier, men kun en måte å språklig «plassere seg selv» - altså selvkonstituere innen normative og politiske kontekster. Mennesker siterer, og blir til, mer eller mindre «ubevisst», gjennom de kategorier og «virkeligheter» som finnes tilgjengelig. Slike valg er aldri «frie» fordi vi alltid allerede er en del av diskursen. Det å hele tiden konstituere seg selv *gjennom* en identitetskategori kommer jeg til å omtale som identifisering for å fremheve at det er en diskursiv handling og gjøren.

Gjennom blant annet denne begrepsbruken håper jeg å synliggjøre noen av de *politiske* konsekvensene identifisering gjennom forskjellige subjektposisjoner får, og videre kunne si noe kritisk om hvordan åpninger og en annerledes type agentskap – i den diskursive dynamikken – gjøres u/mulig, når vi stadig, gjennom siterende praksis, reproducerer gitte meningsystemer.

4.1.3 Diagnosemakt

Diagnoser er et sentralt begrep og tema i denne oppgaven. Medisinens diagnostisering av normbrytende måter å gjøre kjønn på innebærer diagnosemakt. Jeg vil støtte meg på en lesning av Foucault når jeg tematiserer diagnoser i min lesning. Foucault introduserte begrepet «Governmentality», oversatt til *regjering*²⁹ (som verb) på norsk (Foucault 2002; norsk oversettelse Iver B. Neumann), og anvender det som en bredere forståelse av makt som

²⁹ Jeg bruker governmentality som begrep i oppgaven.

innebærer en sammenflettet dynamikk av *sosial* kontroll og *selv*kontroll. Det bør gjentas at Butlers bruk av begrepene performativitet og selvkonstituering blant annet er utviklet gjennom hennes lesninger og utvidelser av hans makt- og diskursbegrep og hans undergraving av vitenskapens sannhetsgehalt (Butler 2005). Foucault har utviklet og utfordret våre forståelser rundt hvilken diskursiv makt vitenskapen har, og da spesielt medisin som felt (Foucault og Khalfa, 2006), gjennom sin grunnleggende og grundige kritikk av hvordan diagnoser ikke kan fungere «beskrivende», men derimot er problematisk *subjektifiserende* meningssystemer.

Det maktbegrepet Foucault bruker sentrerer seg rundt produksjonen av virkelighet og kunnskap i repetitive meningssystemer eller diskurser. Denne diskursive produksjonen av subjekter og begreper i relasjon til hverandre innebærer makt, men som sagt en makt som går *utover* forståelsen av et subjekt som utøver makt over et annet: «ingen makt utøves uten en rekke hensikter og mål. Men dette betyr ikke at den er resultatet av et individuelt subjekts valg eller beslutning» (Foucault, 1999: 106).

Foucault blir her relevant gjennom sitt fokus på hvordan kunnskap blir reproduisert og hvordan holdninger, meninger, ideer og affekt blir gjort «sann» og «virkelig» i befolkningene. Han legger vekt på den rollen institusjoner som skole, vitenskap, helsevesen og lignende spiller i (re)produksjonen av sannhet. Dette er en meget effektiv styrings- og reguleringsmekanisme der han ikke legger vekt på personers bruk av makt, men diskursens maktfunksjon.

Mest relevant *innenfor* dette større governmentality-argumentet – og med hensyn til sykeliggjøring av kjønnsnormbrudd – er begrepet *biopolitikk*: det at vitenskapelige og omkringliggende diskurser regulerer, produserer og u/muliggjør forplantning, familie, foreldreskap og samliv (Foucault 1999: 152, Andersen 2010). Ettersom forplantning, juridisk kjønn, familie, foreldreskap, samliv, seksualitet og relaterte opplevelser og muligheter er diskursivt kjønnede aspekter ved menneskers liv, kan vi si at biopolitikk har konsekvenser for *alle* menneskers liv, men i dette prosjektets kontekst er hans argument, hans begreper, en særdeles nyttig inngang til å tenke rundt beskrivelse, forståelse og produksjon av kjønn og dets sykeliggjorte brudd – også *utover* selve trans-diagnostikken.

4.2 Kjønnsteori

Butler argumenterer for at «kjønn» som meningssystem må forstås som diskursiv praksis. Med utgangspunkt i ordet «kvinne» viser Butler hvordan språk eller diskursiv dynamikk fungerer slik at ordet kvinne fremstår som å beskrive en virkelighet som kommer forut for ordet; «kvinner og ideen om kvinner som noe reelt» (Butler, 1993). Hun mener at ideen om kjønn og kjønnskategorier som noe reelt opprettholdes gjennom gjentagende konstituering innenfor de rammene folk har tilgjengelig og må forholde seg til. Rammer som avkrever koherente «kjønnede selv».

4.2.1 Den rådende diskursen

Som jeg har skrevet om over kan man med Foucaults argumenter se hvordan forståelser av kjønn forandrer seg over tid og ikke er de samme verden over. I den rådende kjønnsdiskursen i «Vesten³⁰» fremsettes kroppen som det ontologiske, uforanderlige fundamentet for kjønn som system, mens forventinger (kjønnsroller) sees på som foranderlig og ustabil. Thomas Walter Laqueur beskriver denne diskursen slik:

The dominant, though by no means universal, view since the eighteenth century has been that there are two stable, incommensurable, opposite «sexes» and that the political, economic, and cultural lives of men and women, their «gender roles», are somehow based on these «facts». Biology—the stable, ahistorical, sexed body—is understood to be the epistemic foundation for prescriptive claims about the social order (1990: 6)

Dette er det dominerende meningssystemet som enten umuliggjør eller blir umuliggjort av mennesker som gjør kjønn på ikke-normative måter. Samtidig er det dette meningssystemet som skaper kjønnsnormer det er mulig å bryte. I denne oppgaven vil jeg både se på hvordan noen produseres *som* annerledes og hvordan denne annerledesheten blir forsøkt forklart inn i, eller i relasjon til, det rådende meningssystemet. Det er dette meningssystemet Butler (1999) omtaler som den heteroseksuelle matrisen. I dette meningssystemet skrives det frem et skille

³⁰ Jeg ønsker ikke å definere Vesten, men jeg vil tydeliggjøre at jeg ikke prøver å fremsette de diskursene jeg ser på eller min lesnings som noe universelt. En geografisk eller kulturell avgrensning kan virke mot sin hensikt i denne sammenheng.

på såkalt sex og gender³¹. Jeg vil nå ta for meg Butler tanker om sex/gender-skillet og dets umuligheter.

4.2.2 Sex/gender og kjønn som diskursiv praksis og performativitet

Butler har skrevet mye om kjønn. Blant annet har hun sett på hva skillet mellom «sex» og «gender» muliggjør av forståelser, «embodiment» og selv-konstituering. Om man anser *sex* som radikalt forskjellig og løsrevet fra *gender*, hva skjer da med sammenhengen mellom «mannekropper» og «menn»? Butler skriver «if the distinction is consistently applied, it becomes unclear whether being a given sex has any necessary consequences for becoming a given gender» (Butler, 1986: 35). Om *gender* faktisk er fullstendig løsrevet fra *sex*, vil det ikke være en kausal sammenheng mellom kropp og kjønn. En type kropp trenger ikke «bli» et spesifikt kjønn og det trenger heller ikke være like mange kategorier av «sex» som det finnes kategorier av «gender». Slik fremstår benevnningen av kropp *som* kjønn meningsløs.

I *Gender Trouble* argumenterte Butler for at det ikke finnes noen reell forskjell på de såkalte kjønnene og at produksjonen av begrepsparet sex/gender og etablering av deres *mening* skjer gjennom diskursiv praksis og performativitet. Ideen om kjønn reproduseres gjennom (alltid allerede litt forskjellig) sitering av kjønnsnormer som får sex til å fremstå som om det fungerer prediskursivt. Selve repeteringen *skaper* denne ontologiske effekten. Dette innebærer, om en følger argumentet, at om kjønn er en gjørene er det alltid et potensiale for å gjøre det annerledes, faktisk vil det alltid *nødvendigvis* bli gjort annerledes og slik forandre og forskyve mening, noe som igjen forandrer kroppen som her fungerer som senter for dette meningssystemet.

Ved å sitere symboler på maskulinitet vil en både «være maskulin» og samtidig skape ideen om hva som er maskulint. I *Giving an Account* (2005) skriver Butler, uten noen fokus på «kjønn», om hvordan vi *skaper* både oss selv og andre gjennom tilgjengelige ontologiske og

³¹ Jeg bruker bevisst ikke de oversatte begrepene «biologisk kjønn» og «sosialt kjønn». Det er både fordi jeg anser det som en styrke at det norske språket ikke har to begreper som underbygger ideen om et skille, og fordi jeg anser «oversettelsene» som mangelfulle.

epistemologiske – lukkende – diskurser i historier «om oss selv». Dette skjer i en spesifikk *adresseringsstruktur* som avkrever *selv*, i min oppgave spesifikt; kjønnete selv.

Butler ble kritisert for å ha oversett kroppens virkelighet, og for å undergrave kvinnekroppen som et viktig og reelt politisk fundament. På bakgrunn av denne kritikken til *Gender Trouble* skrev hun boken *Bodies that Matter* (Butler, 1993). Der argumenter hun for at hun aldri har sagt at kroppen *skapes* av diskursiv praksis, men at kroppens *mening*, og da spesielt kjønnets mening, stadig konstitueres diskursivt, noe vi kan se avspeiler hvordan Derridas argument om den repetitive, materialdiskursive dynamikken fungerer. Vi forstår kropper som kjønn, og det er denne forståelsen som «skaper» kropper som kjønn, noe som videre har svært så materielle, strukturelle og medisinske konsekvenser som vi alltid må være oppmerksomme på.

I min oppgave er Butlers poeng om at det ligger normative antagelser til grunn om forholdet *mellom* kropp, identitet, adferd og seksualitet sentralt. Butler kaller dette meningssystemet den heteroseksuelle matrisen. I den heteroseksuelle matrisen er det tatt for gitt at kropper kommer i to radikalt forskjellige utgaver, at disse lar seg beskrive «som kjønn», og at «identitet»³² følger av kroppen med tilhørende adferd som inkluderer en forventning om å rette begjæret sitt mot «de motsatte» kroppene (Butler, 1999:47). Begreper som *heteronormativitet* og heteroseksuelt *hegemoni* er begreper som ligger tett opp mot Butlers forståelse av relasjonen mellom kropp, kjønn og seksualitet i den heteroseksuelle matrisen.

«Heteroseksualiteten» og dens underliggende kjønnsbinære, ontologisk funderte premisser gis forrang og «er» (fremsettes/reproduseres som) naturlig. Når kategoriene i denne logikken fremstår som beskrivelser av allerede eksisterende virkelighet og vi tvinges til å bruke dem «om» oss selv og andre (konstituere selvet og den Andre). Slik bli noen gjort til mann/kvinne, homo/hetero eller cis/trans. Jeg anser det derfor som meningsløst å skulle forsøke å besvare hvilke mekanismer som fører til at noen mennesker bryter normer, selv om dette ofte har vært spørsmålet den positivistiske vitenskapen har forsøkt å besvare.

Det jeg tilbyr er en forståelse av kategorier og deres grunnlag som ikke ontologisk fundamentert og at epistemologien som omgir og gir grunnlag for disse begrepene er

³² Her ikke brukt som en iboende essens, men om måten folk språklig plasserer seg selv «som subjekter» og dermed gjør/konstituerer selvet.

konstruert. Jeg mener ikke at noen mennesker «er» det som kalles trans, ei heller at de faktisk «blir», ontologisk sett, det begrepet «inneholder». Jeg vil i tråd med de teoretikerne jeg lener meg på si at virkelighet og kategoriers grenser oppstår på grunn av et gitt meningssystem, her et gitt kjønnssystem. Det jeg mener å ha åpnet en inngang til i min teoridel er at gjennom måten vi diskursivt reproducerer kjønnsnormer også skaper «mening», og dermed lukninger av menings- og «værens»-muligheter. Gjennom denne praksisen – der «selvet» og «den Andre» skapes igjen og igjen – konstitueres noen subjekter som annerledes.

Vi tildeler mennesker kjønn ved fødsel. Vi gir kroppen en kjønn mening med tilhørende normer og forventinger. Noen mennesker beskriver seg selv, eller blir beskrevet av andre på en måte som ikke er forventet ut ifra hvilken kjønn mening deres kropp ble tildelt ved fødsel. Disse menneskene *blir* da det vi kaller trans og/eller «født i feil kropp».

Det er en heteronormativ *konstituering av annerledeshet*. En annerledeshet som *kan* bli betegnet på en hvilken som helst måte. Mitt poeng er bare at det i utgangspunktet ikke hadde trengt å være annerledeshet.

Annerledesheten blir gjort til «virkelighet», en tilsynelatende prediskursiv virkelighet vi kan betegne og vite noe om. «Skillet» mellom ontologi og epistemologi er arbitrært, det finnes ikke noe «selv», «biologisk kjønn» eller «kjønnsidentitet» forut for diskursen. Kjønn blir kun «ekte» i den grad vi gjør det «ekte», både som samfunnssystem og for oss selv (Butler, 1999: 23-26).

Dette er det grunnleggende premisset i min lesning. Subjekter står ikke fritt til å velge, selv om alle muligheter i teorien kan åpnes og stadig åpnes – og lukkes. I tillegg legger jeg som grunnleggende premiss at menneskers affektive behov og opplevelser, som er effekter eller *funksjon* av diskursene, er ytterst reelle, i den grad noe kan være det.

Avslutningsvis, for å understreke teoretisk relevans i dette prosjektet, vil jeg si at for de menneskene som blir kalt eller kaller seg selv «trans» og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp», blir grensene for, og meningen i, kjønnskategorier spesielt tydelig. Det må på grunn av språkets meningskonstituerende dynamikk finnes en grense. Den er redefinerbar, men den vil alltid allerede, ved hvert enkelt tilfelle av meningssitering, gå et sted. En hver kategori vil inkludere og ekskludere mennesker på «feil» grunnlag (uten at noe grunnlag kan sies å være rett). Disse menneskene «tvinges» til å avgi en forklaring og plassering av «seg selv» som et «selv» som «er» noe. Begreper og kategorier

som blir brukt varierer og har varierende mening og betydning. Til felles har de et premiss og mål om representasjon, en dannelse av et selv. Diskurs skapes og har både politiske og personlige konsekvenser.

5 Bred lesning

Først i dette kapitlet, der jeg etter hvert vil ta for meg lensinger av konkrete tekster, vil jeg presentere hva jeg fant via mine søk i A-tekst. Funnene mine er presentert med korte kommentarer og referanser til historiske hendelser jeg anser som relevante. Dette er gjort for å gi noe mer ramme og en slags tidslinje å forholde seg til. Jeg har lest de fleste medietekster jeg har funnet i A-tekst. Denne lesningen er den brede lesningen der jeg har forsøkt å få en oversikt over hva som sies til hvilken tid. Det er på bakgrunn av denne brede lesningen jeg har delt inn det offentlige ordskiftet i tre diskurser som jeg vil beskrive under. Deretter har jeg gått inn og foretatt en nærlesning av utvalgte tekster der jeg ser på hvilke av de tre diskursene jeg har beskrevet som det trekkes på i tekstene.

Jeg har foretatt et omfattende søk på i A-tekst der jeg har inkludert treff fra 1948 (som er det første treffet jeg fant). Ikke alle aviser ligger inne i A-tekst, i alle fall ikke så langt tilbake i tid. Søket er derfor ikke dekkende for alt som har blitt skrevet, men tallene er såpas tydelige at jeg likevel inkluderer dem for å illustrere enkelte poenger når det kommer til språkbruk og endringer i språkbruk. Språket som brukes er i stadig endring, og det er mulig å finne både midlertidige «virkeligheter», politiske skillelinjer, forskjellige narrativer og potensielle konsekvenser og effekter ut ifra hvilket språk som brukes og på hvilken måte.

Ordene og frasene jeg har søkt på er:

Transpersoner³³, transperson, transperson, transkjønn, transkjønnet, transmenn, transkvinner, byttet kjønn, bytte kjønn, kjønnskifte, kjønnsoperasjon, kjønnsoperert, kjønnsopererte, transseksuell, transseksuelle, «jentene på Toten», «født i feil kropp» og transvestitt.

Jeg har utelatt en del tilsynelatende relevante ord, enten grunnet få treff (under 10 totalt) eller at søket inkluderer for mange ikke relaterte treff, som for eksempel «transe» brukt i betydningen av en «ut av kroppen»-opplevelse eller ordet «trans*» som gir mange treff på for eksempel transport, transnasjonale avtaler og lignende. Jeg har også utelatt søkeordene kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er begreper som brukes i

³³ Minus ordene lesbiske og homofile for å fjerne søk som ikke handler om «trans», men der LLH – landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner er nevnt.

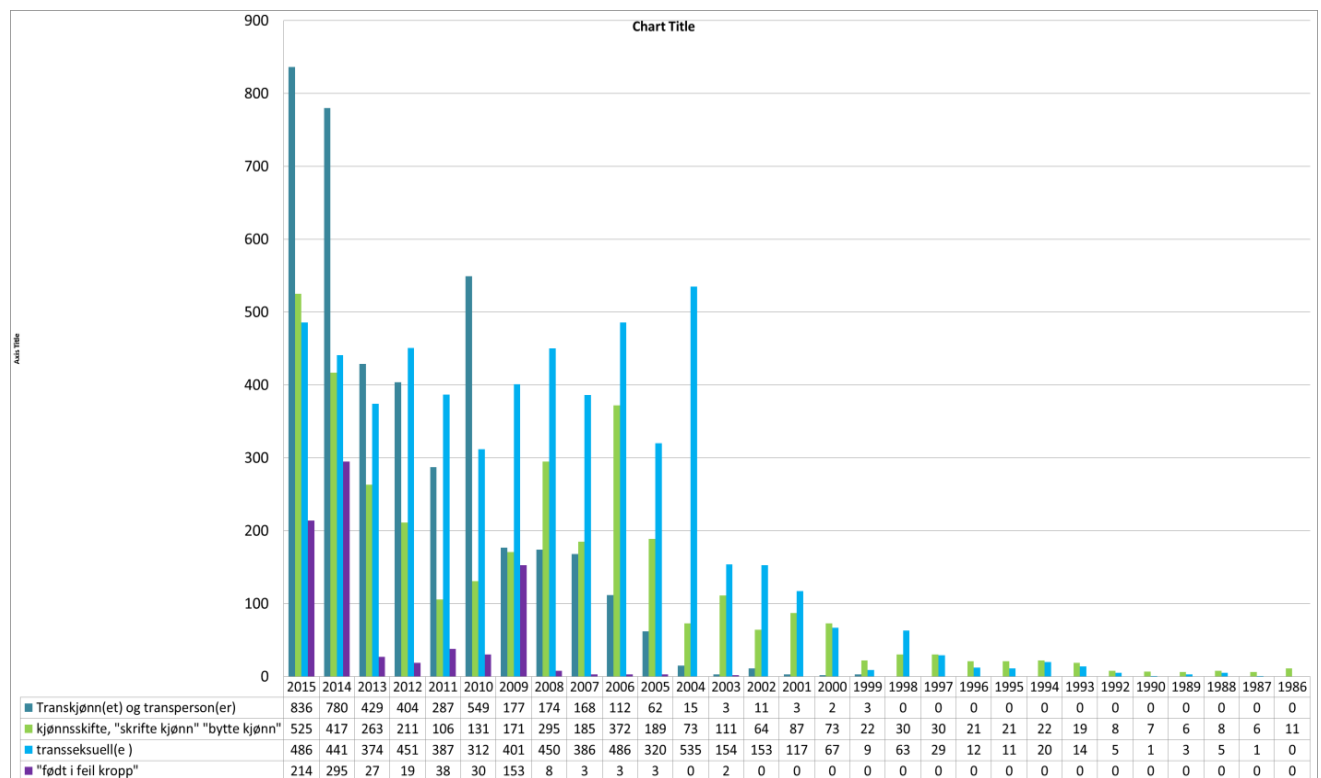
stor utstrekning også i tekster som ikke omhandler mennesker som kaller seg trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp».

Utelatte ord og fraser:

Transe, transer, transene, trans, født med feil kjønn, født med feil kropp, født i feil kjønn, transgenderist, transvestisme, transvestittisme, kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og kjønnsbekreftende

Søket går helt tilbake til 1948, men jeg har her inkludert treff fra 1986 og frem til og med 2015. Den totale mengden treff i perioden 1948 til 1986 var 88 og alle treff var på begreper som er knyttet til ordet transseksuell, transvestitt og kjønnskifte. Hverken ordene transperson, transkjønnet eller frasen «født i feil kropp» dukker opp i denne perioden.

Figur 1. Antall treff på søkeord i A-tekst perioden 1986-2015

Figurtekst: Her har jeg slått sammen ord som er like enten i ordlyd eller betydning. Begreper som ikke er inkludert i søket er det stort sett fordi jeg ikke finner dem interessante eller fordi de har få treff. For eksempel ordet transkvinne som har få treff, eller «jentene på Toten» som kun er brukt for å fange opp relevante saker.

Med hensyn til søket i 29-årsperioden fra 1986 til 2015 kan vi kort oppsummert se at antallet saker som omhandler normbrytende kjønn har økt dramatisk. De siste ti årene peker seg

spesielt ut. Noen begreper står seg over tid, mens andre blir introdusert senere i perioden. Begrepet transperson og transkjønnet, som jeg oppfatter at har lik betydning og bruksområde, ser ut til å ha festet seg i norsk offentlighet. Termen «født i feil kropp» er en ny frase i norske media og det er for tidlig å si om denne vil vedvare over tid. Jeg vil i lesningen min peke på hvordan bestemte ord og fraser knytter seg til forskjellige diskurser og hvordan de brukes aktivt av både interesseorganisasjoner og enkeltpersoner.

Årstall og hendelser som kan være relevante for tallene i tabellen:

2000 – behandlingstilbudet på Rikshospitalet i Oslo leggets ned

2000- LFTS, nå HBRS, opprettes (vi ser noen av de første mer politiske sakene i norsk media, der rettigheter og behandlingstilbud blir satt på dagsorden, mens tidligere har «sensasjonshistorier» og enkeltpersoners narrativer vært dominerende)

2005- LFTS, da landsforeningen for transseksuelle endrer navn til landsforeningen for transkjønnede

2008 – FRI- landsforeningen for kjønns- og seksualitetsmangfold endrer navn fra LLH- landsforeningen for lesbiske og homofile til LLH- landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

2009- HBRS (da LFTS) huser en stor internasjonal konferanse i WPATH³⁴ (World Professional Association for Transgender Health)

2010- NRK sender dokumentarserien «Jentene på Toten»

2014 – dokumentarserien «Født i feil kropp» sendes på TV 2

2004 skiller seg ut som et år med svært mange treff uten noen «opplagt» historisk grunn. Nærlesing av sakene fra 2004 viser at mange saker omhandler en realitystjerne som har deltatt i Big Brother og en serie der en kvinne dater flere menn. I den sistnevnte serien får deltagerne til slutt vite at hun ble tildelt mann som kjønn etter fødsel. I tillegg er dette er år da lege og

³⁴ Samme organisasjon som gir ut Standars Of Care, retningslinjer for kjønnsbekreftende behandling og helsehjelp (SOC)

sexolog Esben Esther Pirelli Benestad blir innrapportert til helsemyndighetene av det som da het GID-klinikken³⁵ for å ha gitt cross-sex-hormoner (østrogen) til en person på 14 år. Pirelli Benestad får medhold i saken, hen har kun gitt pubertetsutsettende³⁶ hormoner til ungdommer som ikke ellers blir tilbudt kjønnsrelatert helsehjelp (Grønning, 2004).

Generelt ser vi en økning i antallet mediasaker som omhandler mennesker som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp». I tillegg er det tydelige skifter i diskursen.

Begrepene transkjønn og transperson dukker først opp etter år 2000 og får en enorm oppblomstring fra 2005-2006, da LFTS skifter navn fra Foreningen for transseksuelle til Landsforeningen for transkjønnede. I 2008 vedtar FRI politikk som angår såkalte transpersoner, og i 2010 vedtar de en navneendring som inkluderer transpersoner. Rundt 2008 var det en diskusjon mellom FRI (da LLH) og HBRS (da LFTS) om hvem som var deres målgrupper. De kom frem til en slags enighet der LLH benytter begreper transperson, mens LFTS benytter begreper transkjønnet. Her er transkjønnet med å skulle betegne mennesker med binære kjønnsidentiteter³⁷, mens transperson skulle betegne et bredere mangfold av mennesker som bryter med kjønnsnormene. Grunnen til at jeg har slått sammen ordene «transperson» og «transkjønnet» i *mitt* søk, på tross av politiske skillelinjer og organisasjonsskiller med hensyn til hvem som bruker begrepene, er at HBRS raskt sluttet å omtale målgruppen sin som trans-noe som helst. HBRS brukte en kort periode begrepene kjønnsopererte kvinner og menn, før de for alvor introduserte «født i feil kropp» som narrativ.

Begrepet transperson er i stor grad adoptert av norske myndigheter og offentligheten generelt. For eksempel vedtar myndighetene både på nasjonalt og lokalt nivå handlingsplaner for «lhbt». Vi har et lhbt-senter³⁸ i offentlig regi, og «transpersoner» nevnes i forarbeidene til

³⁵ Da Gender Identity Disorder, Nå NBTS-Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme

³⁶ Pubertetsutsettende hormoner stopper pubertetsutviklingen Om behandlingen opphører, fortsetter puberteten slik kroppen ellers ville gått igjennom den. Behandlingen anses av de fleste leger for å være trygg og reversibel. Behandlingen er ment å gi ungdommer mer tid til å ta en avgjørelse om eventuell kjønnsbekreftende behandling, i tillegg til muligheten av å ikke utvikle uønskede sekundære kjønnsstrekk.

³⁷ Binær identifisering skal her forstås som mennesker som kaller seg enten kvinne eller mann.

³⁸ I 2016 ble lhbt-senteret omgjort til lhbti-senteret, og inkluderer nå arbeid med interkjønn.

anti-diskrimineringslovene som omhandler «seksuell orientering», «kjønnsidentitet» og «kjønnsuttrykk».

Ord knyttet til «kjønnsskifte» later til å bli brukt jevnt over, med en liten nedgang mellom 2007 og 2013. Både deltagerne i tv-seriene «Jentene på Toten» og «Født i feil kropp» bruker en del begreper som innebærer «skifte» av kjønn. Organisasjoner som Skeiv Ungdom, FRI og FTPN nevner sjeldent eller aldri slike begreper. HBRS har også tatt avstand fra dette begrepet, og bruker i hovedsak «kjønnsbekreftende» og «kjønnskorrigerende» for å beskrive medisinske intervensjoner relatert til kjønn.

Transseksuell/transseksualitet som begrep blir jevnt over brukt mye, på tross av at HBRS har byttet navn og tidvis tilbakevist ordet med begrunnelsen at det er diagnose, ikke en identitet og fordi ordet inneholder *seksuell* som de er opptatt av at *ikke* har noe med «født i feil kropp» å gjøre (HBRS, 2015a). Transseksualisme er navnet på diagnosen som gir behandlingsrett i Norge, og brukes dermed ofte av helsepersonell når det henvises til diagnosen og i faktabokser. At ordet transseksuell forekommer i en artikkel er ikke nok til å si at det som blir skrevet er innenfor en medisinsk diskurs, men den hyppige bruken av ordet viser at den medisinske diskursen er gjennomgripende.

Frasen «født i feil kropp» nevnes ikke i norsk media i perioden 1948 til 2003. Fra og med 2003 til og med 2008 nevnes frasen til sammen 19 ganger i norsk media. I 2009 huser HBRS (da LFTS) en stor internasjonal konferanse for WPATH (World Professional Association for Transgender Health). Flesteparten av treffene på frasen er i forbindelse med mediedekning av denne konferansen.

I et intervju i forbindelse med konferansen sier Tona Maria Hansen, daværende leder i HBRS, følgende: «Vi er veldig opptatt av ordene som fanger oss og hvordan vi blir beskrevet i det offentlige rom. Vi er kvinner og menn som er født i feil kropp. Vi kaller det heller ikke å skifte kjønn, vi kaller det å bekrefte våre kjønn, sier Hansen» (Halvorsen, 2009). Hansen peker her på hvordan liv formes av måten de fremstilles på, hun går faktisk så langt som å si at ordene fanger oss. Hansens ord fanger også, og det er fra 2009 at mange for alvor blir fanget i *den feile kroppen*.

Frasen brukes litt frem til serien «Født i feil kropp» vises på TV2 i 2014, og blir fra da av hyppig brukt, både i relasjon til selve serien, men også i andre saker som omhandler samme eller lignende temaer.

Det er også først etter at «Født i feil kropp» sendes på tv at noen går ut og sier aktivt at de *ikke* er «født i feil kropp». En uttalelse som før var unødvendig fordi ingen hverken trodde eller forventet at man skulle beskrive seg på denne måten. I Aftenposten trykkes en kronikk som er meget kritisk til de narrative og virkelighetene som konstrueres i serien. Slik beskriver Veronica Berglyd Olsen sitt forhold til serien: «Det alle i serien har til felles er at de mener de er «født i feil kropp». Ikke alle av oss føler det sånn. Jeg har selv gått gjennom den prosessen mange av dem er midt oppi, men jeg er ikke «født i feil kropp». Ikke har jeg «skiftet kjønn heller» (Olsen, 2014), sier Veronica Berglyd Olsen i en kronikk i Aftenposten. Det vi her ser eksempler på er konkurrerende diskurser i offentligheten. Jeg vil i min videre lesning se på hvilke betydninger disse diskursive skillelinjene kan ha.

Tallene mine viser tydelig at den generelle mediedekningen øker. Selv om noen ord går igjen i samme artikkel og flere aviser kan ha basert saker på samme pressemelding og lignende, er tallene talende. I år 2000 ga mitt søk 142 treff mot 2061 treff i 2015. Vi ser en jevn økning fra år til år, utenom enkelte toppår etterfulgt av færre treff året etter (2004 (WPATH-konferanse) og 2010 («Jentene på Toten»)). Det er noen sentrale aktører (FRI og HBRS blant andre) som i stor grad styrer ordbruken og dermed bidrar til endring over tid. Ord og begreper knyttet opp mot diagnoser forekommer hyppig i hele perioden.

Ut over dette har jeg funnet at både språket og karakteren i sakene som dekkes av media har endret seg. Flere journalister respekterer i større grad det mennesker sier om seg selv gjennom å omtale dem med rett pronomen, rett navn og andre kjønnede ord. Sakene bærer i større grad preg av et ønske om å innhente «fakta» og presentere politiske vinklinger der rettigheter, behandlingstilbud og generelle livsvilkår får mer fokus enn kun det «sensasjonelle» i at noen ikke «er» det kjønn de ble tildelt etter fødsel. Det har skjedd et skifte i det journalistene fokuserer på, og de henter i større grad inn informasjon fra offentlige instanser og interesseorganisasjoner. Dette er spesielt tydelig i faktabokser som ofte følger med sakene der begreper som «transpersoner», «transseksuell» og lignende er forsøkt definert, ofte med helsemyndigheter, FRI, Skeiv Ungdom, HBRS eller lhbt-senteret³⁹ som kilder. På tross av denne positive endringen som bidrar til, og er en konsekvens av, økt respekt for det mangfoldet av måter å gjøre kjønn som finnes i verden, ser vi fortsatt eksempler på det jeg vil

³⁹ Lhbt-senteret heter nå lhbt-senteret og er et kunnskapscenter organisert under Bufdir

påstå er ekstremt stigmatiserende språkbruk. Ringeriksavisa hadde 8. oktober 2014 en sak om at HBRS hadde fått 1,8 millioner kroner i bevilgninger over statsbudsjetter. Saken hadde overskriften «kjønnshemmede jubler» (Tverran, 2104).

I det neste kapitlet vil jeg først presentere de tre diskurser jeg gjennom min brede lesning har funnet det hensiktsmessig å dele inn det offentlige ordskiftet i. Så vil jeg gå nærmere inn på konkrete tekster og blant annet se på hvilke diskurser de trekker på.

5.1 Nærlesning

All the language we have created- transgender, transsexual, drag queen, drag king, stone butch, high femme, Nellie fairy, bulldyke, he-she, FTM, MTF⁴⁰ – places us in relationship to masculine or feminine, between the two, combining the two or moving from one to the other! (Bornstein og Bergman, 2010:152)

Utdraget over er hentet fra boken *Gender outlaws: The next generation*. Det Bornstein og Bergman her peker på er hvordan vi har konstruert et språk som betegner og benevner variasjoner av måter å gjøre kjønn på. Dette språket peker på forskjellige vis tilbake på den rådende kjønnsdiskursen, noe som fører til at denne får stå delvis uutfordret; dette til tross for det *også* potensielt subversive i å gjøre kjønn utenfor normen. Det Bornstein og Bergman ønsker seg er et språk som ikke viser til allerede etablerte kategorier. De søker etter et språk som gjør at mennesker blir forstått som noe annet enn en mellomting, en kombinasjon av eller i bevegelsen *mellom* de etablerte kjønnskategoriene «kvinne» og «mann».

Tenk for eksempel på spørsmålet «Er du mann eller kvinne?» Dette er et spørsmål som har som underliggende premiss at det finnes menn og kvinner og at alle *er* enten «mann» eller «kvinne». For å kunne svare på spørsmålet må man svare som et subjekt som kun har mulighet til å selv-konstituere som et koherent, binært kjønna selv, som Butler ville beskrevet det. Til og med om spørsmålet ble besvart med «Jeg er ikke kvinne eller mann», ville utsagnet fortsatt vært knyttet til allerede eksisterende normer og diskurser. Å språklig plassere seg selv som noe annet en «kvinne» eller «mann» er både med på å destabilisere disse kategoriene, samtidig som det er med på å (re)etablere deres mening. Det samme gjelder for mennesker som plasserer seg som «kvinner» eller «menn», men som ikke «oppfyller» de normative kriteriene for tilhørighet i disse kategoriene. For eksempel kvinner som har «penis».

Det er ikke mulig for meg å tilby leseren et helt nytt språk og en helt ny og bedre virkelighet, men det jeg kan gjøre er å tilby en lesning av det språket som allerede brukes, en forståelse av

⁴⁰ FTM og MTF er forkortelse for henholdsvis Female To Male og Male To Female. De brukes om mennesker som fikk tildelt ett kjønn ved fødsel, men som uttrykker og identifiserer seg som et annet. Noen ganger erstattes «to male» og «to female» med «to masculine» og «to feminine» for å favne mennesker som ikke nødvendigvis kaller seg kvinner eller menn, men som i løpet av livet har forandret sin kjønnede plassering i samfunnet. På norsk brukes av og til ordene Kvinne til Mann (KtM) og Mann til Kvinne (MtK).

hvem som bruker hvilke(t) språk, hvordan dette språk «oppstår» og potensielle *materialdiskursive* konsekvenser. Dette kan gi nye muligheter for språk, nye muligheter for liv, og det er dette ønsket om nye muligheter jeg i min lesning ser som implikasjonene av det både Butler, Foucault, Derrida, og Laclau og Mouffe skriver.

Jeg har allerede brukt og vil fortsette å bruke et språk som er med på å begrense mennesker og virkeligheten. Jeg vil både bruke og kritisere språket på samme tid. Dette er for meg en variant av hva Derrida og blant andre Butler, som klart har blitt inspirert av hans arbeid rundt denne strategien, kaller en «affirmative deconstruction», eller en «double move». Jeg både *bekrefter* og *bruker* det språket jeg samtidig ønsker å vise det grunnleggende ustabile i. En slik dekonstruktiv tilnærming involverer – og impliserer – også alltid konsekvenser «for virkeligheten», siden denne hele tiden skapes og gjøres gjennom nettopp diskursiv konstitusjon. Det er på denne måten en mulig tilnærming til lesning av alle typer konstituert mening, og kan være en slags *bakenforliggende* intensjon og funksjon uansett hva slags tekster man fokuserer på og hvordan man strukturerer sitt argument. Det er det dette er for meg i min tilnærming der jeg gjennom grundig engasjement med dagens offentlig tilgjengelige og normativt krevende språkbruk kan håpe på å foreslå noe om mulige konsekvenser i folks u/mulige liv.

I dette kapittelet vil jeg nærme meg de tekstutdragene jeg har valgt. Jeg vil foreslå en lesning av tekst og dynamikk med tanke på følgende interesseområder og spørsmål:

1. Hvilke kjønnsdiskurser, eller måter å forstå kjønn på, eksisterer i norsk offentlighet?
2. Hvordan trekker forskjellige aktører på disse diskursene når det argumenteres for eksistensen til, og legitimiteten i, livene til mennesker som bryter med kjønnsnormene?
3. Hvilke alternativer for selvforståelse og handlingsmuligheter når det gjelder juridisk, medisinsk og sosial anerkjennelse (u)muliggjøres gjennom og innenfor diskursene som henviser til, eller implisitt bygger på, gitte perspektiver på «kjønn»?

Jeg vil først skissere de tre hoveddiskursene som jeg mener å kunne «se» gjennom min lesning. Disse er: biologi/medisin/juss-diskurs, identitetsdiskurs og kjønns mangfoldsdiskurs. Jeg tar så for meg enkelte temaer og aktører som går igjen, og ser på hvordan forskjellige aktører trekker på de tre diskursene. Her vil jeg, ofte gjennom å peke på det som *for meg* kan sees som «inkonsekventheter», argumentere for mulige lukninger og åpninger med tanke på

subjektstatus. Jeg vil også peke på andre mer strukturelt konkrete effekter som følger av (normative krav om) selv-konstituering gjennom disse diskursene.

For å være helt tydelig her hvor jeg kommer så tett på folks språkbruk, vil jeg nå gjøre det klart at jeg bruker ordet «diskurs» som mer eller mindre «gitte», «usynlige» og/eller «eksplisitte» meningssystemer. Ordet «narrativ» brukes derimot om enkeltpersoners forklaring, forsvar og plassering av seg selv i relasjon til eller innenfor diskurser.

Jeg tar i min lesning utgangspunkt i mennesker som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp». Kort kan disse problematisk nok beskrives som transkjønna. Jeg vil via lesningen min vise at det ikke er vesensforskjeller på måten såkalt ciskjønna og transkjønna mennesker gjør kjønn på. Forskjellen skapes diskursivt slik jeg argumenterte for i teoriene. Gjennom min lesning ønsker jeg å vise frem hvordan denne skapte forskjellen får konsekvenser for menneskers liv og muligheter.

Jeg vil nå skissere de diskursene jeg ser «transkjønn» forklart innafor og via. Den heteroseksuelle matrisen fungerer slik at normative måter å gjøre kjønn på usynliggjøres. De blir sjeldent eller aldri problematisert gjennom eksplisitt benevning og tematisering i for eksempel media. Såkalt transkjønn og interkjønn, som jeg også kort ser på, representerer brudd med premissene i den heteroseksuelle matrisen og *må* derfor forklares og plasseres innenfor eller i relasjon til det etablerte kjønnssystemet.

5.1.1 Biologi/medisin/juss-diskursen

Den første diskursen jeg har «funnet» er en diskurs jeg har kalt biologi/medisin/juss diskursen. Det er denne diskursen jeg ser at det trekkes mest på når brudd med kjønnsnormer og menneskers identifisering forklares og forsvares. Det er denne diskursen jeg anser som den mest normative, og den legger seg tett opp mot premissene i den heteroseksuelle matrisen.

I denne diskursen er det vestlig vitenskap som får stå som premissleverandør for virkeligheten. Som grunnleggende premiss for denne forståelsen av kjønn ligger det en antagelse om at kropp er grunnleggende kjønna. Ut ifra dette tildeles juridiske rettigheter, juridisk kjønn og en rekke reguleringer innenfor juss og helse som bygger på de samme

binære premissene der kjønn anses som en essens og en grunnleggende og avgrenset distinkt del av et menneske.

De menneskene jeg skriver om i denne oppgaven bryter med de normative forventningene i den heteroseksuelle matrisen. Innenfor biolog/medisin/juss-diskursen blir dette bruddet forsøkt forklart inn i den allerede etablerte måten å forstå kjønn på. Dette gjøres blant annet gjennom å fremsette et skille mellom «biologisk kjønn» og «sosialt kjønn⁴¹». Et slikt skille åpner for å forstå «transkjønn» som mennesker med forskjellig kjønna kropp og væren, men som Butler (1999) argumenterer for; finnes det ikke en prediskursivt kjønna kropp.

Når normbrytende måter å gjøre kjønn på trekkes på denne diskursen for å forklare og forsvare seg blir det gjort innenfor eller i tydelig relasjon til allerede etablerte normer. Den vitenskapelige «kunnskapen» om kjønn fremsettes som en sannhet. Normbrytende måter å gjøre kjønn på sees som avvik.

Jeg vil i lesningen min komme med eksempler der det trekkes på denne diskursen, blant annet gjennom annerkjennelse av diagnostiseringen av normbrudd der det tilsynelatende *manglende* samsvaret mellom kropp og identifisering bli fremsatt som et problem som kan løses gjennom kjønnsbekreftende behandling. Behandlingen vil da opprette det *ønskede* samsvaret mellom kropp og identifisering. Helsepersonell trekker ofte på denne diskursen. Spesielt gjelder det de som representerer det nåværende behandlingstilbudet til mennesker som diagnostiseres med F64.0 transseksualisme. Jeg vil også se på hvordan helsepersonell kommuniserer i media.

Blant de som var med på å legge grunnlaget for biologi/medisin/juss-diskursen, var de sexologene og psykiaterne som var sentrale i utviklingen og etableringen av transeksualisme som diagnose og «kjønnsbekreftende» behandling som en løsning for mennesker som opplever kjønnsdysfori. Dette er en diskurs jeg mener muliggjorde kravet om kastering for å kunne endre juridisk kjønn og en rekke andre konsekvenser jeg fra mitt teoretiske perspektiv anser som høyst problematiske.

Jeg vil presisere at hverken de menneskene som selvforklarer via denne diskursen eller det helsepersonellet som er med på å opprettholde den handler i et vakuum. Det at jeg kommer til

⁴¹ Her forstått som «kjønnsidentitet» eller «psykologisk kjønn».

å undergrave premisset for denne diskursen og påpeke mange problematiske aspekter ved den betyr ikke at jeg underkjenner de menneskene som selvforklarer via den. Det betyr heller ikke at jeg mener at nåværende eller tidligere medisinere på feltet har hatt «onde intensjoner» når de har forvaltet diagnoser og sannhet på den måten de har.

Lignende diskurser er identifisert og beskrevet av blant andre Lerøy i masteren *Som alle andre kvinner og menn*, og Roen sine artikler «‘Either/Or’ and ‘Both/Neither’: Discursive Tensions in Transgender Politics» og «‘Disappearing’ transsexuals? Norwegian trans-discourses, visibility, and diversity» (Lerøy, 2010; Roen, 2002; Roen, Blakar, & Nafstad, 2011).

5.1.2 Identitetsdiskurs

Den andre diskursen jeg har «funnet» har jeg kalt identitetsdiskurs. Kjønnert identifisering gjøres både innenfor denne diskursen og innenfor biologi/medisin/juss-diskursen. Forskjellen er at her skapes «trans» som en gruppe mennesker forskjellig fra «cis»-mennesker. Trans skrives her inn i en bredere lhbt-diskurs, der noen former for kjønn og seksualitet gjort utenfor normen benevnes som grupper.

Det foregår identifiseringsprosesser i alle diskursene jeg har funnet, men denne innebærer i motsetning til biologi/medisin/juss-diskursen både en identifisering innenfor og utenfor rådende kjønnsnormer (kvinne og mann), samtidig som det å gjøre kjønn på ikke-normative måter i seg selv benevnes som en identitetskategori. Folk som trekker på denne diskursen vil både forsøke å utfordre grensene og meningsgrunnlaget i de etablerte kjønnskategoriene, og etablere «nye» kjønn via «ny» identifisering og gjøren.

Dette er en diskurs der kjønn gjøres til et mer mangfoldig fenomen enn i den biologisk/medisinsk/juridiske-diskursen, i hovedsak fordi den åpner opp for eksistensen av mer enn to kjønn. Her muliggjøres flere kjønnede posisjoner og det fremsettes intet gitt forhold mellom identifisering, uttrykk og behov for kjønnsbekreftende behandling.

Det vektlegges i liten grad noe «krav» om samsvar mellom det en person kaller seg selv og det andre leser personen som. Slike krav vil uansett skje som konsekvens av den diskursive

dynamikken og kravet om å gjøre deg forstått og å bli forstått. På tross av at flere posisjoner blir muliggjort i denne diskursen, opereres det like fullt med definerte kategorier. Dette er kategorier som klassifiserer normen «kvinne og mann» som en *væren*, og normbrytere som en annen *væren*. Det er her såkalte cisfolk og transfolk produseres som dikotome kategorier. Selv om denne diskursen muliggjør nye posisjoner, forholder den seg til rådende normer gjennom benevning av det normative som «ciskjønn».

De som trekker på denne diskursen ender ofte opp med binære kategorier, samt «mellomkategorier» og språk som er ment å betegne eller beskrive disse. Noen eksempler er: ikke-binær, androgyn, pronomenet «hen» og tredje kjønn. Jeg vil si at det å legge til kategorier og å benevne de som bryter normen og de som følger normen som binære motsetninger kan undergrave det subversive potensiale som ligger i feilsiteringen og bruddet med de rådende normene. Både Laclau og Butler påpeker dette. Ord og begreper som går igjen innenfor denne diskursen er trans, transpersoner, transvestitt, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, kroppslig kjønn og kjønnsbekreftende behandling. Alle disse begrepene har sitt fundament og utspring i allerede etablerte meningssystemer som skaper kjønn som noe reelt.

Identitetspolitikk og det å navngi seg selv som en gruppe og som en sårbar minoritet, muliggjør kamp for rettighetene til den skapte gruppen. Dette forstås blant annet av Laclau og Butler som potensielt effektive motstemmer i det sosiale og politiske landskapet, men den lar også normen stå delvis urørt og med forrang gjennom en fortsatt annerledesgjøring av det som gjøres annerledes. Identitetspolitiske diskurser kan i den forstand ikke sees som radikale utfordringer av de rådende normene for kjønn, men mer som en nyansering og en måte å lage rom for «mer» og «fler».

På tross av at mange medisinere og diagnosesystemene holder seg innenfor biologi/medisin/juss-diskursen, er det også mange medisinere som befinner seg i «identitetsdiskursen». De anerkjenner folks ektefølte og reelle behov, deres varierende medisinske behandlingsbehov, annen identifisering enn kvinne og mann og generelt mangfold ut over ideer om medfødt binært kjønn. Esben Esher Pirelli Benestad har betegnet denne forskjellen i medisinens relasjon til diskurser som overgangen fra «objektivitetens diskurs» til «subjektivitetens diskurs» (Benestad, 2010).

Det skillet jeg har skissert mellom biologi/medisin/juss-diskurs og identitetsdiskurs ligner på det Lerøy skisser i sin master som to forklaringsmodeller eller politiske retninger som står i

kontrast til hverandre. Hun beskriver et skille mellom det jeg kaller et «født i feil kropp»-narrativ og «trans»-narrativer. (Lerøy, 2010). Jeg vil argumentere for at «født i feil kropp»-narrativer i stor grad trekker på en biologi/medisin/juss-diskurs, noe jeg vil komme tilbake til. Trans-narrativer trekker i større grad på en identitetsdiskurs, som igjen samler mennesker på bakgrunn av identitetsmarkører i politisk kamp for endring. Her anser jeg Laclau og Mouffe som sentrale teoretikere jeg vil trekke inn. De påpeker det problematiske med å skulle si imot et allerede etablert meningssystem; all organisert motstand vil stå i fare for å forsterke det den i utgangspunktet tok sikte på å kritisere og bryte ned. I tillegg kommer Butlers kritikk av identitetspolitikken og den effekten den har, der den skaper det subjektet den påberoper seg å representere (Butler, 1999). Forsøksvis er den mindre essensialistisk, men den koker like fullt ned til kategorier med grenser og innenforskap og utenforskap. Jeg vil her argumentere for at hele lhbt- og transbevegelsen i stor grad trekker på denne diskursen og som sådan reproducerer den. «Transkamp» blir gjort på svært like måter som «homokampen».

Dette er, som tidligere argumentert, problematisk all den tid «trans» som kategorisering av mennesker kun er mulig i et system som alltid allerede skaper trans som annerledes enn normen; en norm som alltid implisitt er det som nesten aldri kalles noe, men iblant kalles cis. Det å språklig plassere noen som en kategori fordi den rådende diskursen rundt kjønn usynliggjør enkelte måter å gjøre kjønn på, er i seg selv en tilpasning til det allerede eksisterende settet med normer. Det er også et resultat av en annerledeshet som springer ut av den samme forklaringsmodellen som i utgangspunktet konstituerer folk som annerledes. Jeg vil også komme tilbake til hvordan meningssystemet faller på sin egen urimelighet og hvilke konsekvenser konstituering eksplisitt og/eller implisitt gjennom, av «seg selv» og andre, kan få for mennesker.

Innenfor denne diskursen blir rettigheter vektlagt, både som særrettigheter og som rettigheter alle borgere av staten skal ha, siden denne diskursen til en viss grad undergraver «nødvendigheten» av såkalt samsvar mellom kropp, måte å gjøre kjønn på og identifisering (jeg anser både kropp og identifisering som måter å gjøre kjønn på, så her er skillet bare brukt for å sette dette opp mot den normative antagelsen om at de folk bør og kan finne et «samsvar» mellom disse aspektene ved kjønn). I debatten som har ledet frem mot et nytt lovforslag for endring av juridisk kjønn har de som har trukket på identitetsdiskurser fremholdt viktigheten av å skille medisinen fra jussen. Dette innebærer fjerning av kravet om diagnoser og kastrasjon for å endre juridisk kjønn. I tillegg har det blitt vektlagt hvor viktig

det er at mulighetene til å endre juridisk kjønn tilfaller *alle* (for å unngå at noen skal kunne vurdere om noen andre er «trans nok» til å kunne endre), og at vi har flere juridiske kjønnskategorier. Jeg vil vise eksempler på hvordan dette har blitt fremstilt i norsk media. Andre rettigheter som vern mot diskriminering på grunnlag av kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet har vært fremsatt mer som en særrettighet som skal tilfalle en «gruppe» som marginaliseres og diskrimineres.

For meg kan det se ut som at en som av interesse og brukerorganisasjonen trekker på denne diskursen kommer i klemme mellom lukkende effekter av de diskursive praksiser som opprettholder et gitt meningssystem, og menneskers (hele tiden diskursivt skapte) behov for anerkjennelse og respekt «som» et gitt kjønn.

5.1.3 Kjønnsmangfoldsdiskurs

Denne diskursen forstår jeg som alle stemmer som åpner opp for mangfold, som ikke anerkjenner kropp som grunnlag for kjønn og som ikke kategoriserer med utgangspunkt i allerede etablerte meningssystemer. Jeg legger vekt på at fra mitt perspektiv er også motstemmer som er «radikale» i sitt uttrykk, og stemmer som ikke er lydige og normative, avhengige av å gjøre seg forstått, og er alltid allerede omgitt av diskursen og en del av den. Det systemet denne «mangfoldsdiskursen» kritiserer er det samme systemet som muliggjør kritikken; kritikken må formulere seg eksplisitt som motstander av systemet, og dermed reproduseres det. I større grad enn de andre vil disse stemmene ikke forsøke å plassere seg selv innenfor et allerede etablert system og ikke som en enhetlig størrelse man kan vite noe om, men som en kritikk mot selve systemet; en kritikk mot kjønn, selvet og identitetskategorier.

Diskurser som innebærer ord som queer, skeiv og/eller mangfold trekkes ofte på av de som prøver å radikalt reforhandle kjønnsnormene. Normkritiske argumenter forsøker å avvise forklaringsmodeller som plasserer mennesker som grupper der beskrivelsene sees på som forenkling og fangende. Innenfor denne diskursen vil det være mindre fokus på historier om grupper, selvet og diagnoser. Det er heller de stemmene som setter spørsmålsteget ved hele samfunnsoppbyggingen, de kjønnsnormene som finnes og hvordan vi alle «tvinges» inn i disse meningssystemene. Innenfor denne diskursen vil hele kjønnssystemet sees på som diskursiv vold «mot» alle. Diagnoser vil innenfor denne diskursen hverken fungere som en

vitenskapelig objektiv sannhet (biologi/medisin/juss), eller som et system som trenger utvidelse, endring og eventuelle tilleggskategorier (identitetsdiskurs). Her vil diagnostisering av menneskers måte å gjøre kjønn på avvises fullstendig på samme tid som mennesker behov for det vi kan kalle kjønnsbekreftende behandling ansees som ytterst reelt, men også «bare» en effekt av kjønnsnormene.

Kjønnsforsker Janneke Van der Ros sier følgende om mennesker som bryter med kjønnede forventinger, men som ikke beskriver seg som hverken trans eller født i feil kropp: «Jeg vil si det slik: De er ikke født i feil kropp, de er født i feil samfunn, et samfunn som krever en viss oppførsel basert på kjønnsorgan.» (NTB, 2016). Dette er et eksempel på at ansvaret flyttes fra individet og over på samfunnet, eller fra subjektet til de subjekt-konstituerende diskursene og deres effekter.

Jeg vil bruke de tre diskursene jeg har «funnet» og se på hvordan forskjellige aktører trekker på disse diskursene når de konstruerer mening rundt temaene jeg anser som sentrale. Grovt forenklet kan man si at de som anvender «født i feil kropp» trekker mest biologi/medisin/juss-diskurser, mens de som identifiserer seg med ordet «trans» trekker mer på en identitetsdiskurs. Dette er den tydeligste skillelinjen jeg ser mellom politiske aktører på feltet. Jeg ser det videre som at begge sider av denne uenigheten kan sies å sosialt og politisk anvende disse diskursene uten å være konsekvente med tanke på de premissene de legger til grunn, eller de premissene som følger språk-logikken. Kjønns mangfoldsdiskursen er det få som trekker aktivt på, men dette er det jeg ser på som forsøk på å skape alternative rom, de som aktivt motsetter seg alle kjønnsystemer og som prøver å skape nye uoppdagete rom.

Jeg vil nå gå over til en generell betraktning rundt hvordan det har seg at det i det hele tatt oppstår et behov for å skape, forklare og forsvare enkelte subjektposisjoner og hvilke «problemer» dette medfører både for de rådende meningssystemene og de «nyetablerte» meningssystemene som forsøker å innlemme subjektposisjoner som egentlig er utenfor det etablerte meningssystemet.

5.2 Binære kategorier – muligheter og begrensinger

I kapittel «4.2.2 Sex/gender og kjønn som diskursiv praksis og performativitet» fremla jeg Butlers poeng om hvordan skillet mellom sex og gender er diskursivt skapt og at kroppen ikke

kan anses som kjønnnet forut for beskrivelsen av den. Jeg redegjorde også for den dominerende diskursen rundt kjønn og Butlers betegnelse av denne som den «heteroseksuelle matrisen». Jeg vil her ta utgangspunkt i det jeg har presentert som identitetsdiskurs og den forståelsen av kjønn som fremsettes i denne diskursen.

Jeg har bygget dette kapitlet opp av spørsmål som diskuteres og besvares innenfor den språklige logikken diskursene legger til rette for. Dette gjør jeg for å vise det ustabile og umulige i å bygge et nytt meningssystem oppå et annet ustabil meningssystem, nemlig den heteroseksuelle matrisen. Innenfor identitetsdiskursen er *transkjønn* og *interkjønn* mye brukte begreper for å beskrive mennesker som bryter med de normative antagelsene rundt kropp og kjønn. Interkjønn og transkjønn er to kategorier ment å beskrive det som ikke passer inn i begrepene «biologisk kjønn» og «sosialt kjønn» (sex/gender). Som jeg har vist via Butler er begrepene transkjønn og interkjønn begreper som muliggjøres av en diskurs som opererer gjennom forutsetningen om at kropper er grunnleggende binært kjønn og at det av dette følger en gitt identifisering og gjøren, samtidig som dette ikke er tilfellet for alle.

For de menneskene som identifiserer seg «som kjønn» annerledes enn forventet blir ofte begrepet *transkjønn* brukt som identitetskategori. For de menneskene som har kropper som anses om uvanlige med tanke på de rådende normene for hva som *er* «kvinnekropper» og hva som *er* «mannskropper» brukes ofte begrepet *interkjønn*. Trans inngår i et binært begrepspar med ordet *cis*, mens *inter* i liten grad har noe motstykke i språk brukt i Norge⁴².

⁴² Jeg har i alle fall ikke sett noen benevne ikke-interkjønn-kropper som noe spesifikt ut over «mannskropper» og «kvinnekropper».

5.2.1 Trans og cis⁴³

Trans som er et latinsk prefix betyr på motsatt siden av, over, hinsides, på den andre side av (Wangensteen & Universitetet i Oslo Seksjon for leksikografi, 2004). «Trans» brukes for å beskrive mennesker som kaller seg for annet enn det de ble beskrevet som ved fødsel; transkjønn. Cis er et latinsk prefiks som betyr på denne siden av eller på samme side som, og brukes om mennesker som kaller seg for det samme som det de ble beskrevet som ved fødsel; ciskjønn.

«Cis» ble ganske nylig tatt i bruk – innenfor identitetsdiskursen – som det «motsatte» av trans, for at også normen skulle bli «markert». Å dele verden opp i cis og trans er problematisk på flere områder. Siden cis og trans tar utgangspunkt i kjønnet folk tildeles ved fødsel, er kategoriene kun mulige der man beskriver kropp som kjønne.

Slik kategorisk språkbruk får det til å fremstå som om meningene er stabile: trans betegner bevegelse, mens cis blir stående som enda mer stabilt enn før noen ble benevnt som trans. Også de menneskene som blir kalt ciskjønn feilsiterer kjønn og bryter normer. Ved å fremsette ciskjønn som nettopp stabilt og entydig, blir disse overskridelsene usynliggjort. Bruken av de to begrepene underbygger en forståelse av noen måter å gjøre kjønn på som stabile, normale og gitte. Laclau og Mouffe (2002:45-49) snakker om dette som dilemmaet der motstand kan forsterke det mostanden retter seg mot.

5.2.2 Interkjønn og ikke-interkjønn

Intersex eller «interkjønn», som det blir direkte oversatt til norsk, blir brukt for å betegne mennesker med kropp som skiller seg fra normene for såkalte kvinnekropp og mannskropp. Hva som til enhver tid regnes som kjønne tegn ved en kropp varierer i tid og

⁴³ Jeg gjør ikke et poeng av det fordi alt jeg skriver er med utgangspunkt i språket slik det brukes i norsk offentlighet (som gjerne må kritiseres for å være dominert av like stemmer), men det er verdt å nevne at alle disse begrepene har sin opprinnelse i og fungerer bare innenfor en moderne europeisk forståelse av sannhet, kjønn, kropp og væren. Se masteren til Kristine Bue for å få innblikk i flere måter å forstå/benevne normbrytende kjønn på. (Bue, 2014)

rom. Mange av de definerte «kjønnede trekkene» ved en kropp er også i forandring i løpet av livet. Eksempler er sekundære kjønnsstrekk som kommer med puberteten, forandringer i hormonnivåer som kan skyldes for eksempel overgangsalder eller at man tilfører kroppen hormoner. Det finnes ingen fast medisinsk definert grense for når en kropp er så «uvanlig» at den kan kalles interkjønn. I sin bok *Sexing the body* anslår Anne Fausto-Sterling at det kan være opp mot 1,7% av alle kropper som er «så uvanlige», gitt en stram definisjon av «kvinneskropper» og «mannskropper» (Fausto-Sterling, 2000).

Aktører som snakker aktivt om interkjønn og variasjoner i kropp vil til en viss grad undergrave premisset i den heteroseksuelle matrise om to distinkte kroppstyper. I henhold til de teoretikerne jeg lener meg på vil man like fullt, via å kalle noen interkjønn, la «mannskroppen» og «kvinneskroppen» stå urørt som «reelle» størrelser, der mangfoldet som faller utenfor normen bare klassifiseres i samlekategori «interkjønn». Denne vil igjen stå i fare for å bare legitimere avviksplassering og bidra – sammen med blant annet «trans»-diskurser – til fortsatt opprettholdelse av hele feltet av materialdiskursivt konstituerende normer.

Jeg mener at interkjønn, ofte i stedet for å destabilisere ideen om kropp som kjønn, brukes til å forsterke denne ideen. Et eksempel på, eller resultat av en slik måte å forstå interkjønn på ser vi i loven om endring av juridisk kjønn:

Søknad om endring av juridisk kjønn for barn under 6 år fremmes av den eller de som har foreldreansvar for barnet.[...]Det er et vilkår for endring at barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Søker må legge frem dokumentasjon på tilstanden fra helsepersonell. (lov om endring av juridisk kjønn, paragraf 4 2016).

Her ser vi hvordan «interkjønn» som kategori snarere forsterker ideen om at kropper *har/er* kjønn, heller enn å bryte den ned. Disse kroppene benevnes og forskjellsbehandles i lovverket, og kropp blir da *lik* kjønn.

Kropper kommer ikke i to distinkte genetiske utgaver, og det er heller ikke mulig å skulle bestemme hvilke kriterier som skal ligge til grunn når vi kaller en kropp en mannskropp eller kvinneskropp, nettopp fordi det er vi som kontinuerlig bestemmer dette.

5.2.3 Parallele paradokser

Det er ideen om to typer distinkt kjønna kropp, en hegemonisk primær diskurs, som er den grunnleggende «sannheten» alle andre diskurser rundt kjønn tar utgangspunkt i eller lener seg på. Noen posisjoner, kropp og identiteter gis dermed mening som «annerledes» eller «noe» i det hele tatt. Personer vi kan kalle transkjønna og interkjønn skrives ut av diskursen og får da et behov for kategorier og ord for å beskrive sin posisjon i relasjon til et allerede eksisterende system, uansett om det er det samme systemet som skaper den som annerledes, eller «noe» i det hele tatt.

Kroppen som fast ontologisk grunnlag for kjønn blir, på tross av et meningssystem som forsøker å fiksure kroppens kjønne betydning, ofte fremsatt som ustabil også i den rådende kjønnsdiskursen. For eksempel i diskusjoner rundt «homofili» og «femininitet» hos «menn», der viktigheten av å ha «maskuline» rollemodeller og tydelig kjønn oppdragelse fremheves, kommer det innimellom til syne et syn på kropp og «identitet» som tildes ustabil. Om man argumenterer for viktigheten og riktigheten av å ha tydelige «kjønnsroller» og «maskuline» forbilder å modellere seg selv etter for å utvikle en stabil og trygg «identitet» som «maskulin, heteroseksuell mann», sier man at kroppen alene ikke er nok til å sikre den «mannlige» og «maskuline» «identiteten». Paradokset her er hvorfor det i det hele tatt skulle være ønskelig at disse kroppene skal fremvise «maskulinitet» og fremsette ideer om seg selv som «mann» om dette ikke følger «naturlig» av kroppen.

Om vi, for et øyeblikk, anerkjenner dikotomiene cis/trans og ikke-inter/inter slik de fremsettes innenfor identitetsdiskursen, oppstår det en rekke spørsmål som umuliggjør kategoriens samtidige «eksistens». Om en person har uvanlig kropp («er» inter), blir tildelt et juridisk kjønn og opplever seg som dette kjønn, er vedkommende da «ciskjønn»? Svaret er ja om en legger tildeling av juridisk kjønn til grunn for inndelingen av mennesker, men svaret er derimot nei om en legger til grunn at «cis» er en kategori som fordrer entydig kropp, med tilhørende entydig identifisering og uttrykk, altså i tråd med premissene i den heteroseksuelle matrisen.

Vi kan se for oss en person som har blitt «beskrevet» som «mann», sosial og juridisk ved fødsel, og som identifiserer seg som «mann», men som nå ikke leses og oppfattes av sine omgivelser «som mann». Er denne personen cis eller trans? Kvinne eller mann? Inter eller

ikke-inter? Svaret blir også her umulig fordi premisset ikke ligger fast, diskursene fikserer ikke meningen.

En del mennesker endrer «kjønnede» trekk ved sin kropp gjennom å tilføre hormoner eller kirurgisk endre kroppen. Disse menneskene vil ikke ha den forventede sammenhengen mellom kromosomer, hormoner og kroppslige trekk. Har dette mennesket da *blitt* interkjønn?

Hva med midlertidige endringer av kropp og kjønnsuttrykk, for eksempel gjennom *drag*⁴⁴, sminke og klær som forandrer kroppsposituren? Dette kan bli lest som lek med kjønnsuttrykk, men det kan også bli forstått *som* «trans» eller «inter» uten at noe av dette kan sies å være såkalt sant. En og samme person kan i et gitt øyeblikk leses som forskjellige ting av forskjellige mennesker. Overskridelser eller brudd med premissene i den heteroseksuelle matrisen blir ofte forstått av andre som «homo».

Butler beskriver menneskers behov for å kalle seg «kvinne» som affekt, en diskursiv affekt. For å kunne kalle seg en kvinne må du både lære selve ordet kvinne som et ord, og du må lære «innholdet» i det som koherent avgrenset fra «ikke-kvinne». Ordet «kvinne» gir bare mening for mennesker som har det tilgjengelig, og det er, som jeg har vist, et arbitrært forhold mellom ordet «kvinne» og det objektet/subjektet det hevder å benevne. De fleste vil si seg enige i at innholdet i ordet «kvinne» har forandret seg. Også de som fastholder en såkalt biologisk forståelse av «kvinnen» vil vedkjenne seg at det ikke holder den samme mening i dag som for 200 år siden, og heller ikke på noe tidspunkt vil være det samme på tvers av kulturer og «klasser». Denne forandringen eller forskjellen skjer over tid og i rom, men også i hvert enkelt øyeblikk.

Premisset i konseptet biologisk kjønn er at kropper kan benevnes som kjønn og at mennesket med kroppen *er* dette kjønn. Hva skjer med såkalt biologisk kjønn når mennesker ikke forstår seg selv i tråd med disse premissene? Slik jeg via Butler viste i teoridelen; om kroppen ikke må bli et gitt kjønn, forsvinner grunnlaget for å kjønne kroppen i utgangspunktet. Som Butler sier: «There is no recourse to a body that has not always already been interpreted by cultural meanings; hence, sex could not qualify as a prediscursive anatomically facility.

⁴⁴ Drag er et engelsk ord brukt om aktiviteten der mennesker presenterer et kjønnsuttrykk som er forskjellig fra det de vanligvis presenterer. Ofte på en scene og ved bruk av overdreven referering til kjønnsnormer og «stereotyper».

Indeed, sex, by definition, will be shown to have been gender all along» (Butler, 1999: 12). Hvorfor si at en kropp er en «kvinnekropp», når kroppen likeså godt kan tilhøre et menneske som er en «mann»?

5.2.4 Implikasjoner for selvet

Hva skjer med det såkalte selvet til en person som språklig plasserer seg selv som mann, og som har en kropp som ble språklig gitt mening som en «kvinnekropp» etter fødsel? Dette åpner for en forståelse av «selvet» som en ikke-avgrenset størrelse. Rent språklig vil dette mennesket eksistere som to gjensidig ekskluderende kategorier: mann og kvinne. Så kan man jo ta høyde for at dette mennesket også av andre blir lest/forstått og plassert som mann, dermed vil kroppen bli beskrevet som en mannskropp som tilhører en mann. Da forsvinner plutselig «kvinnekroppen» uten at den *faktiske* kroppen forsvant.

Innenfor identitetsdiskursen blir ofte mennesker som identifiser seg binært⁴⁵ beskrevet som transmenn og transkvinner. Trans, som bevegelse kan da forstås å peke tilbake på den kjønnede meningen kroppen ble tildelt etter fødsel. Siden den heteroseksuelle matrisen legger opp til at kropp er lik kjønn, forsvinner ofte *tildelingen* av mening. Da blir «trans» noe som peker tilbake på kroppen, ikke meningen kroppen ble tildelt. Slik får vi to typer menn, transmenn og (cis)menn. Der (cis)menn får plass som det ekte og originale kjønn og trans som kopien. Dette kan man motarbeide ved å benevne også den normative mannen, som nettopp cismann. Men dette fordrer at folk anerkjenner at kroppen ikke *er* kjønn, den bare tildeles kjønn mening. Om det var den «almene oppfattelsen» hadde ikke de såkalt transkjønna menneskene blitt forstått som normbrytere i utgangspunkt, og dermed ikke «trengt» å kalle seg trans-noe som helst.

Mulighetene for «mann» er uendelig mange, men gjennom diskursene foregår en forhandling og midlertidig lukning av mulighetene ordet «mann» innehar. Diskurser er det som prøver å plassere oss som sosiale subjekter, de prosesser som navngir oss og på samme tid de prosesser som gjør oss til det vi kalles (Jørgensen og Philip 1999 og Butler 1999). Ved å plassere noen som mann både skaper man denne mannen og ideen om «mann» på samme tid.

⁴⁵ Binær identifisering bruker jeg om mennesker som kaller seg menn eller kvinner.

Hvis vi snakker om normbryting kan vi si at forsøksvis sammenhengende fortellinger om «selvet», fortellinger som bryter radikalt med normer, vil føre til at «selvet» ikke er gjenkjennelig, eller at det avkreves et annet svar, en annen historie, et annet «selv». Et menneske som av et annet menneske ikke blir gjenkjent som kvinne eller mann, risikerer å ikke bli gjenkjent som subjekt, som menneske. Deres liv blir uforståelig og dermed uverdigg eller ulevelig (Butler, 2008). Også for en selv kan en fremstå som uforståelig, som noe som ikke finnes. Ønsket om et levelig liv, anerkjennelse og det å bli gjenkjent av andre kan være en av forklaringene bak at mange mennesker som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp», har holdt hardt på normative forklaringer⁴⁶ om «selvet» (Drabinski, 2014). Det å bli gjenkjent og anerkjent kan oppleves som den eneste muligheten til liv.

Inndelingen av mennesker i kategoriene interkjønn/ikke-interkjønn og transkjønn/ciskjønn undergraver i seg selv hele kjønnssystemets logikk, men det muliggjør også en forklaring av «transkjønn» innenfor den allerede etablerte diskursen. I denne sammenheng henviser jeg til transkjønn forstått som mennesker som har et annet «gender» enn deres «sex» «skulle» tilsi. Denne forståelsen av transkjønn anser kroppen som grunnleggende kjønn forut for diskursen, noe Butler altså avviser. Hun påpeker at kropper kjønnnes, noe som i seg selv er en begrensning av tilgjengelige narrativer og muligheter for denne kroppen (Butler, 1999). Hun argumenter grundig for hvordan meningstilleggelse og siteringsprosesser fungerer *ontoepistemologisk*. Det reproducerer forståelse av materialitet, dermed kan vi ikke bare «være» «biologisk kjønn». Slik viser Butler at «sex was always already gender» (Butler 1999: 12). Butler forstår i sin kritikk av «både» sex og gender kjønn som *performativt* – en gjøren. Det er sannhet, tilhørighet og til og med begjær som (re)produseres i handlinger og diskursive praksiser. Her ser vi igjen dette jeg skrev i forbindelse med *Giving an Account*; vi kan si det er en performativ dynamikk i selv-konstituering som koherent subjekt.

⁴⁶ Det jeg kaller normative forklaringer er forklaringer som delvis eller helt anerkjenner det meningssystemet som i utgangspunktet plasserer noen som *annerledes*, som for eksempel utsagn av typen «jeg er født i feil kropp», «jeg er kvinne fordi jeg liker kjoler og rosa», «jeg har en annen kjønnsidentitet enn det kjønnnet jeg ble født som» etc.

Mitt poeng her er, som jeg også har vist i teoridelen min, at mennesker overskrider kjønnsnormene uten at dette gjør dem til *noe* spesifikt. Alle disse kategoriene, mann/kvinne, cis/trans, inter/ikke-inter, sklir over i hverandre, motsier hverandre og bygger på hverandre på en kaotisk og uoversiktlig måte som stadig destabiliserer kjønn som meningssystem.

Trans og inter er subjektposisjoner som gjøres tilgjengelige for mennesker. Jeg har over vist hvordan disse kategoriene er både stabile og ustabile på samme tid. Normbrytende kjønn blir ofte beskrevet og benevnt som avvik med tilhørende diagnoser. Jeg vil videre diskutere hvordan diagnoser er sentralt for forståelsen av kjønn gjort utenfor normen.

5.3 Diagnoser

Det er bare ett sted i Norge man kan motta offentlig kjønnsbekreftende behandling, nemlig ved NBTS (Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme) ved Oslo Universitetssykehus. Den kjønnsbekreftende behandlingen gis på bakgrunn av at diagnose F64.0 transseksualisme er satt av teamet som har landsfunksjon⁴⁷ for utredning og «behandling» av diagnosen transseksualisme. Det var denne diagnosen, pluss kastrering, som frem til sommeren 2016 alene ga rett til å endre juridisk kjønn (Sørli, 2014). Fra 1.juli 2016 har alle mennesker over 16 år rett på å endre juridisk kjønn. For de mellom 6 og 16 må minst et foresatt samtykke til endringen. Mennesker under 6 år kan ikke endre det juridiske kjønn de ble tildelt, med unntak av mennesker som har en interkjønn-diagnose. Dette unntaket tydeliggjør at troen på kjønn som biologisk betinget lever side om side med en tro på kjønn som subjektiv identifisering.

Selv om diagnosen ikke lenger er nødvendig for å endre juridisk kjønn, gir den likevel tilgang til behandling dekket av det offentlige, samtidig som den definerer/kategoriserer mennesker som får den i opposisjon til de som ikke får den.

⁴⁷ Nasjonale eller flerregionale behandlingstjenester tilbyr høyspesialisert diagnostisering og behandling. En nasjonal behandlingstjeneste skal bare etableres ved ett helseforetak i landet. Avgrensningen innebærer at bare helseforetak som er tillagt ansvar for en nasjonal eller flerregional behandlingstjeneste skal drive høyspesialisert pasientbehandling innenfor gitt fagområdet (Helsedirektoratet 2015).

På NBTS er det de samme menneskene som bestemmer hvem som får denne diagnosen som gir behandling til de som får den. Det har ved flere anledninger blitt stilt spørsmåltegn ved hvordan utredning, diagnostisering og behandling ved NBTS foregår. Blant annet i Verdens Gang (Lohne et al., 2013), i et upublisert utkast til rapport fra Helsedirektoratet (Helsedirektoratet, 2011), i den publiserte rapporten (Helsedirektoratet, 2015) og levekårsundersøkelsen «Alskens folk» (Ros og Likestillingssenteret, 2013). Her ble det kritisert og stilt spørsmåltegn ved fagkompetansen ved NBTS, grunnlaget for diagnosene i ICD10, tolkningen av indikasjonene for F64 diagnosene, metodene brukt for utredning, tidsbruk ved utredning, kriterier for endring av juridisk kjønn, normativt press om å gjennomgå «all» behandling og begrunnelsen for å kun gi behandling til et fåtall av de som henvises til utredning.

Jeg vil hevde at det at klinikken kun har som oppgave å gi behandling til mennesker med F64.0 diagnose er et grunnleggende premiss i en sirkulær argumentasjon for det tilsynelatende ontologiske grunnlaget for å si noe om «hvem», gjennom en avgrenset og avgrensede kategorisering, som «er» transseksuelle. Jeg vil se på hvordan helsepersonell med mulighet til å gi mennesker denne diagnosen snakker om normbrytende kjønn i media og hva som gjøres u/mulig av selv-konstituering.

Før jeg går nærmere inn i språket som brukes av helsepersonell og andre som deltar i debatten rundt kjønnsbekreftende behandling, vil jeg igjen trekke frem noe av det språket og de forståelsene World Professional Association for Transgender Health (WPATH) bruker i sine veiledere for helsehjelp relatert til kjønnsuttrykk og kjønnsidentifisering.

Begrepet kjønnsdysfori defineres slik, av WPATH: «De plager og det ubehaget enkelte opplever som følger av et følt manglende samsvar mellom sin kjønnsidentitet og det kjønn de ble tildelt ved fødsel (primære og /eller sekundære kjønnsstrekk) og/eller den assosierte kjønnsrollen» (Coleman et al., 2012:10). Med tanke på kjønnsbekreftende behandling sier WPATH: «Typisk sett er det overordnede behandlingsmålet å hjelpe transseksuelle, transpersoner og ikke kjønnsnormative med å oppnå langsiktig trygghet i sine uttrykk for kjønnsidentitet, der de kan ha realistiske sjanser for å lykkes i relasjoner, utdanning og arbeid» (Coleman et al., 2012: 31). Denne måten å bruke språk på gir et bakteppe når jeg nå skal dyplere/analysere språket som brukes i Norge.

Jeg anser den medisinsk-vitenskapelige «diagnostikken» før og nå som det aller mest sentrale «fundamentet» for *all* diskursiv etablering og forhandling av normbrytende kjønn. Jeg støtter meg på Foucaults genealogiske kritikk av vestlig vitenskap og ser på hvilken makt som etableres og utøves gjennom diagnosenes funksjon. Dette gjør jeg gjennom å se på hvordan diagnosene forhandles av helsepersonell og interesseorganisasjoner, og hvordan diagnoser og selv-konstituering fungerer i relasjon til hverandre. I tillegg vil jeg se på hvilke rettigheter og muligheter som åpnes og lukkes for mennesker med og uten diagnosen.

5.3.1 Diagnosens historie

Den «vestlige» transdiskursen har sitt opphav i og kretser rundt diagnoser, og da spesielt diagnosen transseksualisme⁴⁸. Mennesker har til alle tider brutt med samfunnets normer for kjønn, men det var først på 1900-tallet at dette beskrives og produseres som *noe* gjennom en «psyko-medisinsk» diskurs (Roen et al., 2011). Foucault (1991:203) har beskrevet hvordan kunnskapsproduksjon innenfor det medisinske feltet, og da spesielt innenfor psykiatrien, resulterte i et klassifiseringssystem av mennesker som «normale» og «unormale».

I følge Foucault blir mennesker gjennom diskursen etablert som subjekter som *er* diagnoser. Transseksuell som diagnose og subjektposisjon fremsettes som en tilstand og noe som kan beskrives, bekreftes eller avkreftes av helsepersonell/medisinske eksperter. Det jeg innen min lesningsramme kaller en biologi/medisin/juss-diskurs er et utvidet fokus basert på det Roen – igjen basert på Foucault – beskriver som «psyko-medisinsk» diskurs.

Kjente sexologer som Harry Benjamin og Magnus Hirschfeld er blant de første som produserer kliniske beskrivelser av mennesker som identifiserer seg som et annet kjønn enn de de ble registret som etter fødsel eller som på andre måter bryter kjønnsnormer (Whittle & Stryker, 2006). Begrepet «transseksuell» ble første gang⁴⁹ formelt brukt i 1923 av Magnus Hirschfeld, lege og sexolog. Endokrinolog og sexolog Harry Benjamin ble kjent for sitt

⁴⁸ I medisinsk litteratur henviser ordet enten til diagnosen F64.0 transseksualisme (i ICD10) eller til mennesker som kaller seg kvinner eller menn «motsatt» av sitt tildelte kjønn.

⁴⁹ Jeg har funnet forskjellige kilder på hvem som brukte hvilke begreper først (Bue 2010, Whittle & Stryker, 2006)

kliniske arbeid med kjønnsbekreftende behandling. (Ekins og King, 2005, Lerøy, 2010, Helsedirektoratet, 2015). Harry Benjamin utarbeidet en skala for «grader» av transseksualisme som ligner på Kinseys skala for seksuell orientering (McWhirter, Sanders, & Reinisch, 1990). Skalaen gikk fra 0 til 6, der 0 var det som av noen kalles cismenn og 6 var transkvinner med behov for genitalkirurgi. Benjamin selv var tydelig på at det ikke var klare skiller mellom de forskjellige kategoriene, og at behovene og identifiseringen hos pasientene kunne endre seg over tid (Benjamin, Lal, Green, & Masters, 1966).

Både Hirschfeld og Benjamin var forkjempere for somatisk kjønnsbekreftende behandling, og de viste begge til at korrigerende psykoterapi ikke lot til å påvirke folks gjøren og identifisering. Det samme ble resultatet av forsøk på å forandre seksuelle tenningsmønstre (Whittle & Stryker, 2006). At det har blitt gjort forsøk på å forandre enkelte mennesker identifisering og tenning, styrker Foucaults argument om at klassifiseringen av mennesker som mentalt syke og unormale, aldri er utelukkende objektive beskrivelser. Diagnoser og de som lager/utformer diagnosene har ikke tilgang til et nøytralt sted utenfor diskursen, utenfor allerede etablert kunnskap og makt. Diagnoser skapes i relasjon til normer og verdier. Dermed kan grensen for normal ikke sies å være objektiv, men normativ i en diskurs som «ønsker» å stabilisere en gitt mening (Foucault, 2001).

Det ble på begynnelsen av 1900-tallet publisert flere artikler som tok for seg mennesker som oppsøkte sexologer og psykiatere med spørsmål rundt kjønn og «kjønnsidentitet». Det er i slike artikler at frasen «født i feil kropp» først dukker opp. Det fremsettes både som et narrativ «pasientene» selv presenterer og som en klinisk beskrivelse av tilstanden (Whittle & Stryker, 2006).

Frasen ble en del av et «ekte-selv»-narrativ der mennesker ble gjort i stand til å fortelle sammenhengende historier om seg selv som gir mening innenfor allerede etablerte meningsystemer, eller som Butler kanskje ville kalt det: «coherent intelligible self» (Butler, 2005; Mason-Schrock, 1996).

Diagnosens makt strekker seg langt ut over medisins sfære, slik også Foucault argumenterer at psykiatriens menings- og maktdynamikk fungerer. Hele begrepsapparatet rundt normbrytende kjønn er preget av den medisinskjuridiske diskursen, og dette «tvinger» mennesker som bryter med kjønnsnormene til å forholde seg til disse diagnosene. Diagnosene blir sentrale i en disiplinierende makt. Som Foucault skrev: «[D]isciplinary power is a discrete,

distributed power; it is a power which functions through networks and the visibility of which is only found in the obedience and submission of those on whom it is silently exercised» (Foucault og Khalifa, 2006). Gjennom governmentality-dynamikken – sosial kontroll og selv-konstituering – reproducerer mennesker normer og regler. Biopolitikken sørger så for at «faktiske» rettigheter og muligheter ikke er like tilgjengelige for alle. Jeg vil nå se på hvordan «født i feil kropp» frasen skriver seg inn i den norske kjønnsdiskursen med tanke på mitt overordnede mål med denne lesningen.

5.3.2 Diagnosekriterier og «født i feil kropp»

Frasen «født i feil kropp» brukes, som vist gjennom tallene i min brede lesning, mye i norsk media i perioden 2009-2015. Frasen brukes stort sett som et personlig (selv-konstituerende) narrativ eller «beskrivelse» av andre menneskers opplevelser. I tillegg brukes frasen av helsepersonell når de beskriver diagnosen. I artikkelen «kjønnskorrigerende kirurgi ved transseksualisme» lister Tønseth et al (2010) opp kriterier for diagnosen transseksualisme. Som kriterie nummer to står:

[...] Pasientens symptomer skaper meget sterkt ubehag og fører til at pasienten ser for seg bare en løsning gjennom fjerning av sine kjønnsorganer. Pasienten mener å være født i feil kropp og at naturen må ha tatt feil fordi pasienten ellers ikke viser symptomer som kunne foreklare en slik overbevisning (Tønseth et al., 2010: 2).

Det står ikke noe om hvorvidt dette er en offisiell norsk oversettelse eller om det er forfatterens egen oversettelse. Det «tilsvarende» kriteriet i den originale utgaven av DSM-IV⁵⁰ beskrives slik:

[...] Persistent discomfort with his or her sex or sense of inappropriateness in the gender role of that sex. In adolescents and adults, the disturbance is manifested by symptoms such as preoccupation with getting rid of primary and secondary sex characteristics (e.g., request for hormones, surgery, or other procedures to physically alter sexual characteristics to simulate

⁵⁰ Diagnosemanualen artikkelforfatterne baserer kriteriene sine på.

the other sex) or belief that he or she was born the wrong sex (Cohen-Kettenis & Pfäfflin, 2010:11).

Forskjellen i språkbruk og potensiell mening er for meg slående. Den engelske versjonen snakker om både ubehag ved kroppen og ubehag som følger av «kjønnsrollen» som er assosiert med kroppen. Videre står det at folk ønsker å kvitte seg med primære og sekundære kjønnsstrekk gjennom å etterspørre hormonell behandling, kirurgisk behandling *eller* annen behandling som endrer kroppens trekk. I tillegg legges det til en *eventuell* tro på å være født som/med feil kroppslig kjønn «wrong sex». I den norske oversettelsen fremstår det som om pasienten *må* ha et ønske om å fjerne genitaliene sine. Pasienten *må* mene at de er født i feil kropp og at naturen *må* ha tatt feil.

Begge anerkjenner et skille mellom såkalt biologisk og sosialt kjønn, og trekker helt tydelig på en biologi/medisin/juss-diskurs slik jeg har beskrevet. Gjennom måten språket brukes på er det tydelig at kjønn fremsettes som binære kategorier der man enten er det ene eller det andre av to kjønn. Ellers åpner de to versjonene for meget forskjellige narrativer, behov og applikasjoner av diagnosen. Den norske oversettelsen åpner for en forståelse av et så radikalt skille mellom biologisk og sosialt kjønn at et menneske kan være født inn i feil kropp. Jeg forstår det slik at «menneske» her må ses på som en slags fundamental identitet, psyke, sjel eller lignende, en essens som i seg selv *innehar et kjønn*. Kroppen *har* også her *et kjønn*, men framstår her som løsrevet fra dette. Dette er et slående eksempel på hvordan sex/gender skillet ikke fungerer, slik jeg argumenterer for.

I tillegg er den norske «oversettelsen» særdeles problematisk fordi den avkrever samme selv-konstituering av alle. Måten en trekker på diskurser og presenterer et narrativ på blir diagnosekriterium. Det er på denne måten ikke spørsmål om behov og ønsker som står sentralt i en utredning, men de språklige fortellingene pasienter «velger» å benytte seg av. Foucault (1999) beskriver hvordan psykiatrien og etablering av diagnoser krever at vi må bekjenne. Vi avkreves en fortelling «om» selvet, og dermed skapes dette selvet. Denne dynamikken hevder Foucault at har blitt så naturliggjort at vi ikke lenger opplever det som begrensende å måtte fortelle om et gitt selv. Vi opplever det som en indre sannhet som må deles med omverdenen.

Selv-konstituering og bekjennelsen som avkreves i den diskursive dynamikken, sammen med det faktum at diagnosekriteriene er tilgjengelige for potensielle pasienter, gjør det lett å se for seg at pasienter tilpasser hva de sier slik at det passer til diagnosekriteriene. Dette kan skje

både bevisst og ubevisst. Et eksempel på bevisst tilpassing ser vi i artikkelen «Transpersoner må lyve for å få behandling» som ble publisert på nrk.no 21.11.2011:

Simen forteller at det er vanlig i transmiljøet at man lærer opp hverandre til hvordan man kan bestå testene hos Rikshospitalet.

– Dette er en kritisk utvikling. Alle kommer til Rikshospitalet med den samme oppdiktete historien. Problemet er at vi på denne måten bidrar til at Rikshospitalets syn blir bekreftet. Vi snevrer inn våre egne båser, sier Simen. (Miljeteig, 2011a)

Slik (re)produseres «født i feil kropp»-narrativet, med de tilhørende «riktige» måtene å selvforklare på. Den «riktige» måten er den som gir tilgang til kjønnsbekreftende behandling og en diagnose som igjen bekrefter og etablerer subjekter innenfor denne diskursen. Slik jeg leser både Butler og Foucault vil det *å være* «født i feil kropp» en reell opplevelse for mange, men den er like fullt et resultat av en diskursiv dynamikk der diagnosemakt vil kunne medføre selvregulering av tanker, følelser og narrativer på måter som muliggjør gjenkjennelse innenfor en diagnostisk kategori.

Som Tarald Stein så vakkert sier det:

Eg snakkar

med andres ord

Forsvinn

mellom dei

som ein annan

(Stein, 2008:23)

Jeg vil nå bevege meg fra «født i feil kropp» som narrativ og element i «tildelingen» av diagnosen transseksuell, over til kastrasjon.

5.3.3 Diagnosekriterier – «kastrasjonsønsket»

Som vist over fremsettes både ideen om å være «født i feil kropp» og ønsket om kastrasjon som diagnostiske kriterier. Det resulterer i at de som presenter et slikt narrativ får diagnosen, noe som igjen forsterker ideen om at dette narrative er et legitimt kriterium for tildeling av diagnosen. Slik blir de diagnostiske kriteriene forsterket gjennom applikasjonen av diagnosen.

Et eksempel på denne selvforsterkende dynamikken ser vi når Ira Haraldsen uttaler følgende til NRK i saken «En av disse har skiftet kjønn», publisert 08.10.2012:

[...] -hvis man ikke ønsker å fjerne de indre kjønnsorganene oppfyller man sannsynligvis ikke kriteriene for å få diagnosen transseksuell, men har andre kjønnsidentitetsutfordringer. Denne typen problemer faller utenfor den gruppen som vi har ansvaret for å utrede og behandle (Bråten, 2012).

Om diagnosen transseksuell gis kun til mennesker som uttrykker et ønske om å bli kastret, slik Haraldsen her uttrykker, vil det medføre at alle med diagnosen «transseksuell» har sagt at de ønsker kastering. Dette fører til at Haraldsens påstand blir sann. «Transseksuell» er ikke en objektiv målbar størrelse, men en diagnose – en språkliggjøring av tilfredstilte normative krav om selv-konstituering som man får eller ikke får.

Jeg vil argumentere for at narrativer som inneholder frasen «født i feil kropp» og et uttrykt ønske om kastrasjon (under)bygger ideen om et radikalt skille mellom såkalt kropp og sjel, sosialt kjønn og biologisk kjønn eller psykologisk kjønn og kroppslig kjønn. Dette skillet har jeg vist, via Butler, at tatt til sitt ytterpunkt undergraver hele ideen om at det følger et gitt kjønn av en gitt kropp. Ideen om at noen mennesker *er* transseksuelle er kun mulig innenfor en diskurs som alltid allerede tillegger kropper kjønnnet mening i et tokjønnssystem.

Mennesker som presenterer narrativer som er i tråd med den rådende biologi/medisin/juss-diskursen gjør i liten grad motstand mot den etablerte medisinske praksisen, muligens grunnet det avhengighetsforholdet til medisinen som de plasseres i. Dette er i alle fall forklaringer Roen utforsker i sine artikler «Of right bodies and wrong bodies: corpus transsexualis through discursive manoeuvre and surgical manipulation.» og «Surgery and embodiment: Carving out subjects» (Doyle og Roen, 2008, Roen, 2004). Her sier hun tydelig at menneskers måte å forstå seg selv på blir påvirket av hvilke «selvforståelser» som utløser rettigheter og innpass i «normalen». Dette er også i tråd med Foucaults (1999) ideer om selvregulering.

Medisinske aktører som befinner seg innenfor biologi/medisin/juss-diskursen er opptatt av å sette «riktige» diagnoser. De fremsetter ofte bekymring for at folk «velger feil kjønn» og at det er andre bakenforliggende «sykdommer» som er grunnen til at mennesker oppfatter seg selv på en gitt (kjønnet) måte (Bråten, 2012:62, Folgerø, 2010:59). Mandag 25.august 2014 publiserer TV2 saken «Transseksualisme: dette går nordmenn gjennom når de skifter kjønn» (Kirkerud, 2014). I saken sier Dr. Haraldsen at avdelingen (teamet som jobber der) må komme frem til at «[...] personen vil få en vesentlig bedre livskvalitet og blir en bedre samfunnsborger av behandlingen [fordi det] å gjøre feil her får alvorlige konsekvenser. Vi kan ikke endre et kjønn tilbake» (Kirkerud, 2014). Jeg leser dette som at *den transseksuelle* i begrenset grad kan vite noe om sitt kjønn eller hva som er best for deres liv. Dette ansvaret, eller makten, legges over på helsepersonell. I tillegg fremsettes kjønn som noe som kan byttes ut, uten at det er klart hvor det mye omtalte *kjønnet* sitter.

Måten «transseksuell» skrives frem i den biologiske/medisinske/juss-diskursen får det til å se ut som en medfødt feil som kan, bør og må fikses gjennom medisinske intervensjoner. For meg framstår det som gjennomgående at «kjønnet» ikke lar seg plassere. *Kjønnet* flyter rundt i den diskursive dynamikken, som det Derrida (1978) omtaler som et ikke-senter, som all annen mening bygges på, i et evig forsøk på å etablere dette meningssystemet som stabilt med et gitt senter. Ideen om at medisinske intervensjoner kan medføre et «bytte av kjønn», «bytte av kropp» eller «kjønnsbekreftelse» forutsetter et meningssystem som ser på kjønn som både kroppslig fundamentert, essensielt og foranderlig på samme tid.

Psykiatrien eier kunnskapen. Det er de som kan tildele diagnoser, vurdere om subjekter er innenfor eller utenfor. Blir man «gitt» en diagnose, med tilhørende muligheter, mister man på samme tid andre muligheter. Det «Transseksuelle subjektet» blir fratatt råderett over egne narrativ og kropp; ansvaret for de «rette» valgene legges på helsepersonell. Det framstår nesten ironisk når helsepersonell tar ansvaret så «alvorlig» at de ender med å overbehandle og kastre en rekke mennesker på samme tid som flertallet av de som oppsøker helsehjelp ikke får helsehjelp (Helsedirektoratet 2015:37).

Diagnosen gir tilgang til medisinsk behandling, samtidig som den fremsettes som en tilsynelatende objektiv verifisering av den kjønnede identifiseringen. Diagnosen blir en måte å identifisere og konstituere seg og andre gjennom og/eller i relasjon til, noe som igjen skaper muligheter for selvforklaring og forsvar av subjektets «ektehet». At noen blir gjort «ekte» via

diagnosen legitimerer den forskjellsbehandlingen vi ser i lovverk, medietekster og innenfor medisinen. Jeg vil senere gå nærmere inn på hvordan diagnosen benyttes aktivt for å markere legitimiteten til gitte subjektposisjoner.

5.3.4 Staten og kastrering

I 2014 søkte en kvinne om å få endre sitt juridiske kjønn til kvinne uten å ha diagnosen transseksualisme og uten å ha blitt kastret. Søknaden ble sendt til skattedirektoratet hvor den ble avvist. Kvinnen klagde inn avgjørelsen til Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). I det opprinnelige avslaget på søknaden om endring av juridisk kjønn lyder begrunnelsen fra skattemyndighetene som følger:

Vilkårene for å endre kjønnsstatus er ikke nedfelt noe sted. Folkeregistermyndigheten har endret en persons fødselsnummer etter å ha mottatt bekreftelse fra Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme. Forutsetningen for at behandlingstjenesten har sendt en slik bekreftelse, er at personen har gjennomgått en fullstendig kjønnskorrigerende operasjon, det vil si at testikler/eggstokker blir fjernet. I dette ligger det et krav om irreversibel sterilisering. Forut for inngrepet kreves det at personen har fått diagnosen transseksualisme (F64.0), samt har vært gjennom en lengre psykiatrisk utredning og hormonbehandling. (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2014)

Her ser vi hvordan enda mer av makten overføres til helsepersonell. I kapittelet «Transseksualitet på norsk – heteronormering av kjønn og hverdagsliv» i *Norske seksualiteter* (Folgerø og Hellesund, 2009) trekker Tor Folgerø og Tone Hellesund nettopp frem hvordan norske myndigheter i liten grad har lagt politiske føringer på hva kjønnsbekreftende behandling skal inneholde og hvilke rettigheter mennesker som bryter kjønnsnormer burde ha.

Folkeregistermyndighetene fraskriver seg tydelig ansvaret for praksisen med å kastre folk før man lar dem endre juridisk kjønn. Ansvaret legges over på medisinen, som også fraskriver seg ansvaret:

Vi syns ikke det [kastring for å endre juridisk kjønn] er relevant for diagnose eller behandlingstilbudet hos oss. Når mennesker ønsker å leve med et sosialt annet kjønn, så vil vi alltid støtte det som medmennesker. Men at det tradisjonelt finnes et kjønns spesifikt personnummersystem i Norge, det angår ikke oss medisinsk, sier Haraldsen til NRK. (Mikalsen, 2014).

På denne måten blir det umulig å holde noen ansvarlig for en ikke lovfestet praksis som innebærer å permanent frata folk muligheten til reproduksjon for å kunne endre kjønn i offentlige dokumenter (Sørli, 2014). Kjønn reguleres på mange måter, gjennom tildeling av juridisk kjønn ved fødsel, statistikk basert på kjønn og regulering av hvem som kan endre juridisk kjønn. Alt dette føyer seg inn i det Foucault kaller biopolitikk og biomakt. Makten disiplinere, teller, kategoriserer og klassifiser kropper og «grupper» i samfunnet.

I svarbrevet fra myndighetene står det at NBTS må bekrefte ovenfor folkeregistermyndighetene at «kjønnsstatus» er endret. De sier videre at forutsetningen for at en slik bekreftelse skal utstedes blant annet er kastering. Det fremkommer ikke noe om hvem som stiller dette kravet. Helsedirektoratet forsøkte i 2014 å finne en begrunnelse for praksisen med kastering som krav for å endre juridisk kjønn. De fant et brev skrevet av overlege i psykiatri ved Rikshospitalet Per Anchersen. Brevet ble sent 7. August 1979 og var en redegjørelse til Kirke- og undervisningsdepartementet om endring av juridisk kjønn, personnummer og fornavn. Anchersen skriver som følger:

En ufravikelig forutsetning for endring og fastsettelse av kjønnstilhørigheten for transseksualister av begge kjønn må etter min mening være en forutgående gjennomført sterilisering. (...) For menn har mitt krav om kastrasjon ikke budt på noen problemer fordi kastrasjon jo er innebygget i de feminiserende kirurgiske inngrep disse klienter ønsker. For kvinners vedkommende har jeg anført som begrunnelse for å tilrå kastrasjon at det uten dette vil være en i allfall teoretisk mulighet for å bli konvertert til en menstruerende mann. Og ved kun å gjennomføre en enkel sterilisering (som kan tenkes å slå feil) kan man i værste fall bli en mann som kan bli mor. En slik (nærmest tenkt) kalamitet vilde skape uløselige legale komplikasjoner og bringe hele behandlingsprosedyren ved transseksualisme i miskredit (Helsedirektoratet, 2015: 65)

For en leser situert i dagens kjønnsdiskurs fremstår nok denne argumentasjonen som mer av en kalamitet enn gravide menn gjør. Jeg vil allikevel argumentere for at denne teksten ikke trekker på en diskurs som er vesensforskjellig fra den biologi/medisin/juss-diskursen jeg har skissert. Den gravide mannen er fortsatt en tilnærmet utenkelig tanke, og kropp fungerer fortsatt som det tenkte sentret for all kjønnets mening. Anchersen argumenterer tydelig for at kropper må reguleres i tråd med rådende kjønnsnormer, ellers står både det juridiske systemet og behandlingssystemet i fare. Jeg vil argumentere for at hele det kjønnede meningssystemet står i fare om kropper ikke klart og tydelig lar seg plassere innenfor Butlers heteroseksuelle matrise. Heldigvis er det ikke noen reell fare forbundet med å finne og anerkjenne det

grunnleggende ustabile i dette meningssystemet, snarer tvert imot. En annerkjennelse av den diskursive makten kan åpne opp for mange flere gjenkjennbare og levelige liv.

LDO ga forøvrig kvinnen medhold i sin klage og fant at hun hadde blitt utsatt for diskriminering ifølge loven mot diskriminering på grunnlag av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (Likestillings og diskrimineringsombudet, 2014). Den 6. juni 2016 vedtok stortinget «lov om endring av juridisk kjønn» som gjør at mennesker kan endre sitt juridiske kjønn uten krav om diagnostisering, hormonell behandling eller kastrering.

5.4 (U)lydige kropp

Jeg har sett på hvordan den diskursive dynamikken avkrever lydighet, både som lydige kropp og lydige subjekter (uten at jeg ønsker å (re)etablere noe faktisk skille mellom kropp og subjekt). Jeg vil utdype noen av mine tidligere argumenter for så å gå over på diskursiv motstand og ulydige kropp.

Jeg bruker begrepet lydige kropp hentet fra Foucaults ideer om biopolitikk. En lydige kropp er i denne sammenheng en kropp som enten iscenesetter kjønn på normative måter, eller en kropp som iscenesetter den på en ikke-normativ måte, men som går med på den rådende biologi/medisin/juss-diskursens premisser. Den ikke-normative iscenesettelsen lar seg diagnostisere og kroppen lar seg justere slik at den «passer bedre» inn i etablerte meningssystemer.

Kroppene og subjektene som selv-konstituerer ved å trekke på og forholde seg til biolog/medisin/juss-diskursen skriver seg inn i en sirkel av diskurs-makt. En sirkel der kropp blir gjort til både kunnskapssubjekt og kunnskapsobjekt. Innen praksisen der diagnosen «transseksualisme» benyttes, etableres et transseksuelt subjekt gjennom utøvelse av lydighet i henhold til diagnosene. Legevitenskapen benytter dette lydige subjektet som et kunnskapsobjekt som forsterker praksisen og de såkalte kriteriene for diagnostiseringen.

Behovene for former av det som kalles kjønnsbekreftende behandling kan være ytterst reelle. Det samme er folks behov for å selv-konstituere på gitte måter. Det jeg gjennom min teoretiske tilnærming til tekstutdrag forsøke å si noe om er hvordan de diskursive effektene og behovene oppstår og vedlikeholdes. Lydigheten er ikke bare noe som utøves gjennom diagnostisering og behandling. Slik jeg nærmer meg dette er det vel så sentralt hvordan

mennesker selv-disiplinerer og disiplinerer andre i «samme» eller «lignende» grupper. Det er gjennom disse selvdisiplinerende dynamikkene Foucault lar oss forstå makt som noe annet enn utøvelse av makt fra subjekter med makt, mot subjekter uten makt. Butlers perspektiver på etikk og kritikk av ideen om et etisk ansvarlig subjekt lar seg også anvende her.

5.4.1 Lydige kropper

Jeg vil starte med å se på et narrativ jeg leser som lydig innenfor de teoretiske rammene jeg har lagt. 15. august 2015 trykker Dagbladet Magasinet-saken «Kjønngjærning» (Hoff, 2015). Saken er en oppfølgingssak om tre av deltagerne i TV-serien «Født i feil kropp» som gikk på TV2 høsten 2014⁵¹. Alle deltagerne i serien «bekjenner» seg til «født i feil kropp»-narrativet. I mediasakene som skrives om deltageren i serien er det, som i serien, mye fokus på medisinsk behandling og kjønnsnormativ adferd.

I artiklene intervjues Miriam Østrem⁵², som på det tidspunktet er 17 år. Hun snakker om kirurgien som skal forandre hennes indre og ytre genitalier. Journalisten omtaler kirurgien «en siste, korrigerende operasjon» (Hoff, 2015). Miriam beskriver det å skulle gjennomgå genitalekirurgi som å endelig skulle bli «hel»: «-ventetida har vært både vond og vanskelig, nå er det under ett år igjen. Snart får jeg den kroppen jeg alltid har ønsket meg» (Hoff, 2015).

Kroppen blir i denne teksten plassert som det grunnleggende fundamentet i kjønn som system. Genitalkirurgi skrives frem som det siste og mest avgjørende elementet i en kjønnsbekreftende prosess. Det er ikke bare Østrems kjønn som blir bekreftet. Hele det rådende kjønnssystemet legitimeres og bekreftes gjennom forandring av den delen av en kropp som plasseres som det mest kjønnete aspektet ved en kropp. Kjønningen av genitalier,

⁵¹ Første sesong gikk i 2014, mens andre sesong ble sendt i begynnelsen av 2017.

⁵² Av respekt for Østrems identifisering og kropp vil jeg, som forfatter av denne teksten og den som har valgt ut dette sitatet, gå aktivt inn og minne leseren på at jeg på ingen måte ønsker å kritisere måten Østrem forstår seg selv på eller hennes valg. Jeg har inderlig respekt for hennes identifisering og det faktum at hun velger å snakke offentlig om sitt liv. Jeg har valgt sitatet som et eksempel på hvordan den diskursive dynamikken skaper reelle affekter og behov hos mennesker og som et eksempel på hvordan kropper blir en arena for lydighet og (re)etablering av en gitt kjønnorden.

det som i utgangspunktet plasserte Østrem som noe annet enn kvinne i verden, legitimeres som kjønns utgangspunkt ved at de forandres, på tross av at genitaliene i seg selv aldri var «nok» til å plassere Østrem som «mann».

I samme artikkel svarer en annen deltager i serien, Lise-Marie Oppedal, følgende på et spørsmål om hun er stolt: «-jeg er ikke stolt over å være født i feil kropp, men av det jeg har oppnådd. Kroppen er ikke noe vi har valgt, valget er å gjøre noe med det» (Hoff, 2015). Her ser vi resultatet av at kropp *som* kjønn fremsettes som prediskursivt. Dermed legges ansvaret for å endre kroppes mening på kroppen, ikke på den diskursive dynamikken som skapte kroppen *som* kjønn i utgangspunktet.

Før jeg går over på tekster som tar for seg ulydige kropper vil jeg kort kommentere journalistens spørsmål om hvorvidt hun er stolt. Mennesker som ikke bryter kjønnsnormer blir sjeldent avkrevd en forklaring av sin kjønnede identifisering. De blir heller ikke forventet å skulle være stolte av måten de gjør kjønn på. Jeg vil hevde at forventningen om stolthet kommer fra en implisitt forventning om skam. Skammen er forventet å komme som et resultat av at man *er* «annerledes». Det er, som jeg har vist tidligere, den diskursive dynamikken som plasserer enkelte subjekter som «annerledes» i utgangspunktet. Først blir man plassert som annerledes, så avkreves skam som respons på annerledesgjøringen. Stolthet blir da *en* mulig motstand mot denne forventningen. Som reaksjon på forventningen om skam vil stoltheten kunne bli en del av det som legitimerer forventningen om skam. Som jeg har vist via Laclau og Mouffe står all diskursiv motstand alltid i fare for å forsterke det mostanden retter seg mot.

Jeg vil nå bevege meg over til tekster som omhandler ulydige kropper eller artikulert motstand mot den rådende diskursen og den diagnostiske makten som utspiller seg.

5.4.2 Ulydige kropper og diskursiv motstand

Selv om den diskursive dynamikken avkrever selv-konstituering på gitte måter, er det alltid mulig med motstand. Mange mennesker er ulydige både gjennom artikulert motstand og gjennom kroppslig iscenesettelse. Motstand kan oppleves som valgt, eller som ikke-valgt. Valg er ikke det sentrale her, det viktige er at det – som Derrida kunne sagt – alltid allerede foregår endring. All selv-konstituering, all gjøren og sitering av normative diskurser er alltid allerede forskjellig. Det foregår, slik jeg har vist med Butler og Derrida i teoridelen, en

kontinuerlig «feilsitering» eller destabilisering som gjør det koherente, udelte subjektet umulig.

Mange mennesker ønsker både å endre juridisk kjønn og å justere kroppene sine. Diagnosen transseksuell er inngangsbilletten til disse mulighetene⁵³. Som jeg tidligere har vist, «krever» diagnosen transseksuell at man bevisst eller ubevisst tilpasser seg de diskursive kravene som ligger til grunn for tildelingen av diagnosen. Jeg vil nå se på hvordan mennesker snakker om kravene som stilles for å få innvilget rettigheter og muligheter.

Flere kjente «transkjønna» mennesker har skrevet kraftfulle protester mot diagnoser, behandlingssystem og kjønnsnormer generelt. Kjente eksempler er Susan Stryker som i flere tekster og bøker har ytret kritikk og motstand mot normativt førende og patologiserende diagnoser for mennesker som gjør kjønn på normbrytende måter. Hun skriver blant annet: «As we rise up from the operating tables of our rebirth, we transsexuals are something more, something other, than the creatures our makers intended us to be» (Stryker, 1994:243). En tydelig markering av at lydig kropp ikke må medføre et lydig subjekt.

På tross av at mange ytrer seg kritisk til diagnosene, er det mange som likevel «velger» å få en diagnose på grunn av rettighetene og muligheten en diagnose åpner. Valget mellom rettigheter og ikke-sykeliggjøring setter mennesker i en vanskelig situasjon. Det samme gjør valget mellom juridisk anerkjennelse og råderett over egen kropp, som var det valget man hadde før loven om endring av juridisk kjønn kom.

Flere som er kritiske til kastreringskravet har blitt kastret for å endre juridisk kjønn, på tross av å være uenig med praksisen dette gjelder. Et eksempel er Mikke Hurri som i 2014 lot seg intervjuet til en sak med overskriften «En bokstav kostet Mikke muligheten til å få egne barn for alltid». Her sier Hurri: «Ved at staten kan tilby meg muligheten til å bli mann, så kan de også ta fra meg muligheten til å bli far. Det er urettferdig, frekt og overhodet ikke greit. Det er utrolig mye å kreve av en person» (Mikaelsen, 2014).

⁵³ Jeg presiserer at hverken diagnosen transseksuell eller kastrering lenger er krav for å endre juridisk kjønn. Jeg ser på tekster produsert før vi fikk loven om endring av juridisk kjønn.

Hurri sier tydelig ifra om at «valget» mellom råderett over egen reproduktive kapasitet og juridisk annerkjennelse ble tvang. Andre ønsker kasteringen, men har ikke rett på det fordi de ikke har fått diagnose slik Tarald Stein forteller til NRK i 2011. Saken har overskriften «Lar skjegget gro til eggstokkene er borte». Her forteller Tarald Stein om at han fikk «avslag» på diagnosen og at han dermed ikke får mulighet til å fjerne eggstokker eller endre juridisk kjønn (Miljeteig, 2011b).

Både Roen (2002) og Folgerø og Hellesund (2009) har kritisert hvordan man i Norge utreder og gir diagnosen transseksualisme. De peker på normative krav til kjønnen adferd og spesifikke behandlingsbehov som grunnlag for å tildele diagnosen. Også helsepersonell har stilt seg kritisk til den rådende biologi/medisin/juss-diskursen ved å både kritisere måten diagnosens tildeles og det sykelliggjørende premisset som ligger til grunn i et diagnostisk system. Lege og professor i sexologi Dr. Esben Esther Pirelli Benestad har anbefalt en ikke-sykelliggjørende måte å snakke om kjønns mangfold på i sin artikkel «From gender dysphoria towards gender euphoria» (Benestad, 2010). Her utforsker Pirelli Benestad alternative og positive måter å forstå og gi mening til ikke-kjønnsnormative menneskers liv.

I media er det flere som taler imot kjønnsnormative krav og psykiatriens behandling av dem. I artikkelen «Ingentransland» i VG sier en av de som intervjues at han lot seg kastre fordi han opplevde det som at han fikk «alt eller ingenting» (Lohne et al., 2013). Han hevder å ha gitt tydelig uttrykk for at han ikke ønsket kastrering, men at dette inngrepet likevel ble utført. «Da jeg lå på operasjonsbordet før jeg skulle opereres gråt jeg og sa at jeg ikke ville. Og da jeg våknet etter å ha fått fjernet eggstokkene lå jeg fortsatt og gråt» (Lohne et al., 2013). Her ser vi et veldig konkret eksempel på diskursiv vold som manifesterer seg i mer konkret vold mot kroppen. Mannen som intervjues kan sies å både være lydig og ulydig.

I samme sak uttalte spesialsykepleier Kjersti Gulbrandsen ved NBTS at det er meget sjeldent pasienten ønsker å beholde eggstokker og livmor: «Min erfaring som kliniker er at pasienten ikke ønsker å ha indre kvinnelige genitalier. Vi følger lover og regler» (Lohne et al., 2013). Her fremstilles det som om den medisinske diskursen ikke legger noen føringer på hva det er mulig å ønske seg. Jeg vil hevde, som jeg tidligere har argumenter for, at måten diagnoser, kastreringskrav og språket brukes på, skaper effekter og lukker en rekke muligheter for hva man kan «ønske» seg.

I en lignende sak på kvinneguiden ser vi hvordan FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, som oftere trekker på en identitetsdiskurs, aktivt går inn i en diskursiv kamp med medisinere som trekker mer på biologi/medisin/juss-diskurs. FRI, daværende LLH beskriver problemet med behandlingen som følger: «Hovedutfordringen de fleste transpersoner møter i dagens samfunn er å få et behandlingstilbud som er tilpasset ønskene og behovene transepersonene har. Rikshospitalet har i praksis monopol på å sette diagnoser som gir rett til behandling, og fagfolkene der har en ganske snever forståelse av hva det vil si å være trans. Dette innebærer at mange som trenger hjelp får avslag, sier Stein Wolff Frydenlund (58), leder for det transpolitiske utvalget i LLH» (Glanville, 2015).

Jeg har nå vist eksempler på motstand mot måten diagnosen forvaltes, kastreringskravet og den medisinske behandlingen som tilbys. Nå vil jeg gå over til eksempler på motstand mot selve diagnosen, ikke bare måten den bli brukt på. Jeg leser dette som en mer kritisk eller radikal motstand der man trekker på det jeg kaller en kjønns mangfoldsdiskurs og forsøksvis avviser eller aktivt destabiliserer det meningssystemet som i utgangspunktet muliggjør diagnostisering av noen måter å gjøre kjønn på.

I 2001 avholdt HBRS (da LFTS) den årlige internasjonale WPATH-konferansen. Tone Maria Hansen uttalte følgene til Aftenposten den 20. November:

På papiret er vi syke. Vi har en diagnose. Men det er ikke noe som feiler oss. Det du blir syk av, er å leve med angsten for å bli oppdaget, eller såre dine nærmeste. Du ødelegges av skammen over å være annerledes. I USA har transseksuelle startet en bevegelse for å få bort diagnosestempelen og få aksept for at naturen er mer mangfoldig enn vår kulturs strenge inndeling i to kjønn. Selv fikk jeg innvilget kjønnsbekreftende behandling for to år siden, etter mange års kamp. Så lenge vår kultur ser på transseksuelle som unormale, føler jeg at vi ikke har noe valg (Leander, 2001).

Hansen fremsetter her en tydelig kritikk av kjønnsnormer og patologiseringen av mennesker som bryter disse normene. Hansen sier tydelig at diagnosen er en konsekvens av måten samfunnet forstår «transseksuelle» på, og at denne forståelsen igjen begrenser de valgmulighetene «transseksuelle» mennesker har. Når jeg leser dette innenfor det teoretiske rammeverket jeg baserer meg på, forstår jeg det dit hen at Hansen her forfekter en forståelse av kjønnsnormer som et resultat av diskursiv dynamikk.

I kapittelet «5.7 Aktører på feltet», kommer jeg tilbake til måten HBRS trekker på forskjellige diskurser i sitt arbeid. Der vil jeg se på hvordan HBRS etter 2001 aktivt bruker diagnosen som et slags senter for identifisering og legitimeringen av målgruppen sin. Jeg vil argumentere for at denne måten å bruke språket på skiller seg radikalt fra måten HBRS i senere tid har deltatt i det offentlige ordskiftet.

Jeg har ikke funnet tekster som sier noe om hvorfor HBRS har gått bort i fra denne måten å snakke om kjønn på. Allikevel vil jeg, via Butler, si at det finnes en grense for hva man kan si for å fortsatt bli forstått. Kanskje kan en så radikal kritikk av det rådende systemet i ytterste konsekvens føre til at behovene og identifisering diskrediteres. Per Anchersen, som jeg har nevnt tidligere, sa tydelig at han fryktet at hele behandlingsprosedyren vil havne i «miskredit» om man ikke har kastering som krav (Helsedirektoratet, 2015: 65). Jeg viste i kapittelet om diagnoser hvordan bare enkelte narrativer og måter å selv-konstituere gir tilgang til kjønnsbekreftende behandling.

Andre som har kritisert patologiseringen av normbrytende måter å gjøre kjønn på er Sara Mats Azmeh Rasmussen. I kronikken «Horne diskriminerer transpersoner» som ble publisert på NRK Ytring 22.10.2013 sier hen følgende:

Ikke en sykdom. Jeg er transkjønnet. Jeg er sikker på at jeg ikke er en kvinne. Jeg er like sikker på at jeg ikke er en mann. Og jeg er samtidig trygg på at jeg verken har en neurobiologisk eller psykisk diagnose, men representerer en normal kjønnsvariasjon» ... Jeg får ikke vondt i hodet, magen eller genitaliene. (Rasmussen, 2013).

Rasmussen er tydelig i sin kritikk av det diagnostiske systemet. Her ser vi et eksempel på hvordan den diskursive dynamikken tvinger hen til å forsvare sitt ståsted med utgangspunkt i den rådende normen. Mennesker som ikke bryter normene for kjønn ville ikke måttet fortelle om seg selv som ikke-syk. Rasmussen sier tydelig at hen ikke har noe behov for å modifisere kroppen sin, like fullt foregår Rasmussens selv-konstruering i relasjon til diagnosen F64.0 transseksualisme.

Smerten, lengselen, behovet, ubehaget og plagene som kan følge av et opplevd manglende samsvar mellom kropp, «identitet» og kjønnsnormer i samfunnet er subjektive opplevelser. Opplevelser som er ytterst reelle, i den grad affekt kan være noe annet enn diskursivt konstituert. Kravet om «objektivitet» og etterprøvbarehet i kunnskapsproduksjonen rundt mennesker som bryter med samfunnets normer for kjønn har skapt et system der «subjektive

opplevelser» må kunne måles og kvantifiseres «objektivt». Det avkreves også at mennesker plasserer seg selv som forståelige kjønnede subjekter. Konsekvensene er dramatiske, men som jeg har vist over, det ytes motstand og motstand fører til endring. Jeg vil i det neste delkapittelet se nærmere på endringer i måten mennesker som bryter kjønnsnormer forstås i relasjon til diagnoser og diagnostisk språk.

5.5 Endring

Den 1. februar 2010 sendte avdelingen «grupperettet folkehelsearbeid» i Helsedirektoratet et notat til Bjørn-Inge Larsen, daværende direktør i Sosial- og helsedepartementet, om at helsedirektøren hadde besluttet å ta en del diagnoser ut av den norske versjonen av ICD-10. Diagnosene som ble tatt ut var F65.0 fetisjisme, F65.1 fetisjistisk transvestisme, F65.5 sadomasochisme, F65.6 multiple forstyrrelser i seksuelle objektvalg og F64.1 transvestittisme (Brev helsedir. saksnr08/11670 2010) Begrunnelsen lød som følger:

I dagens samfunn og ut fra en helsefaglig tenkning er det ikke hensiktsmessig å klassifisere adferden disse diagnosen er ment å skulle beskrive som sykdom. Ved å fjerne diagnosene ønsker man å svekke eventuelle allmenne oppfatninger om at enkelte seksuelle preferanser, seksuelle identiteter og kjønnsuttrykk kan ses på som sykdomstilstander ... diagnosene har ikke blitt vesentlig endret på over hundre år. De oppsto på bakgrunn av teorier basert på datidens kunnskaper og verdiladede syn på seksuelle variasjoner blant mennesker i samfunnet. I beste fall er diagnosene slik de står fullstendig overflødige. I verste fall virker de stigmatiserende og sykliggjørende på minoritetsgrupper i samfunnet. (Brev helsedir saksnr08/11670, 2010:2).

Til slutt i brevet nevnes diagnosene F64.0 og F64.2, men disse diagnosene står uberørt av denne revideringen fordi det finnes konkrete behandlingstilbud til gruppene. Det nevnes også at Helsedirektoratet i løpet av året 2010 vil foreta en gjennomgang av behandlings- og oppfølgingstilbudet til «transseksuelle» og transpersoner, samt vurdere eventuelle forbedringer av dagens praksis på feltet. Det sies også at «det vil i den forbindelse også være naturlig med en gjennomgang av diagnosekriteriene og bruken av disse» (Brev helsedir saksnr 08/11670, 2010:2).

Behandlingstilbudet ved NBTS ble først grundig gjennomgått i 2014-2015 og rapporten «Rett til rett kjønn- helse til alle kjønn» ble publisert våren 2015 (Helsedirektoratet, 2015). Her pekes det på internasjonal utvikling mot en forandring av alle diagnoser som omhandler

normbrytende måter å gjøre kjønn på. I revideringen av DSM som førte frem til DSM-V ble det gjort noen drastiske endringer. Diagnosen «gender identity disorder»⁵⁴ ble omgjort til «gender dysphoria»⁵⁵ (Lev 2016).

Fokuset flyttes fra beskrivelser av identiteter og grupper over til beskrivelser av symptomer. Diagnosen er da ikke lenger en beskrivelse av alle mennesker som bryter kjønnsnormene eller deres identifiseringer. Diagnosen blir da begrenset til å gjelde de menneskene som på et gitt tidspunkt i livet opplever ubehag og plager ved å leve med et tildelt kjønn som oppleves som inkongruent med deres kjønnsidentitet (Drescher, 2013). Den nye diagnosen kan sies å være mindre patologiserende siden det ikke er identiteten, men plagene og ubehaget som diagnostiseres (American Psychiatric Association, 2013). Forskjellen på identitetskategorien «transseksuell» og opplevelsen av kjønnsdysfori fremheves av flere som betydningsfull: «gender dysphoria is not a synonym for transsexuality, nor should it be used to describe transgender people in general» (Lev, 2004:10).

Patologi og diagnoser har sterkt preget folks forståelse av såkalte «transkjønna» mennesker og ikke minst forståelse av seg selv. Selv om en kan argumentere at det ikke er noen logikk i at kropper skal kunne kalles «mannskropper/kvinneskropper» og at det av dette skal følge gitt identitet og adferd (Butler, 1993), er dette en normativ forventning som gjennomsyrrer «den vestlige verden», og til dels resten. Både det å rette begjæret sitt mot personer av såkalt «samme kjønn», og det å på andre måter gjøre «kjønn» på en ikke-forventet måte, har blitt, og blir til dels, ansett som «unormalt», «uønsket» og forbundet med patologi (Butler, 2001). Argumentene for å fjerne «homofili» og andre diagnoser knyttet til tenningsmønstre som diagnoser er enkelt å begripe ut fra en tankegang om at ting som ikke er skadelig for hverken en selv eller andre og som ikke trenger medisinsk behandling og oppfølging ikke er sykdom. Bildet blir tydeligvis fremdeles mer komplisert når man ser på diagnoser knyttet til «kjønn», «kjønnsidentitet» og «kjønnsuttrykk».

I mange land går veien til helsehjelp via diagnoser. Dette gjelder både i land som tilbyr helsetjenester på statens regning og i land der helsetjenester i stor grad er privatisert og

⁵⁴ Kjønnsidentitetsforstyrrelser på norsk.

⁵⁵ Kjønnsdysfori på norsk

finansiert gjennom forsikringsordninger. For mennesker med behov for «kjønnsrelatert» helsehjelp blir dermed diagnoser som sikrer behandlingsrett viktig. Mennesker setter pris på å bli diagnostisert og å få hjelp (Roen, 2002; Roen, 2011; Ros og Likestillingscenteret, 2013) i den forstand at diagnoser for mange gir en etterlenget anerkjennelse av legitimiteten i deres behov, men diagnoser skaper også aktivt et «oss» og «dem» der skillet ofte går på diagnoser (Roen, 2002).

På den annen side gir diagnoser makt til myndigheter, helsepersonell og systemer utenfor personen som trenger helsehjelp og/eller anerkjennelse for sin identifisering. Diagnoser er en effektiv måte å markere mennesker som annerledes, noe som både fratrukket folk privilegier og forsterker ideen om «noe» som mer «ønskelig» og «normalt» enn noe annet. Innenfor det perspektivet jeg jobber vil jeg si at så lenge det finnes diagnoser som er ment å skulle beskrive mennesker som ikke følger normene for antatt forhold mellom kropp, reproduktive evner, «kjønnsidentitet» og «kjønnsuttrykk», så underbygger dette den normative og problematiske «sammenhengen» mellom kropp, «identitet» og uttrykk. Mennesker med behov for kjønnsbekreftende behandling og støtte som resultat av normativt forstått kjønn, og mennesker som har kropper som ikke er typiske for det vi til enhver tid kaller «mannskropper» og «kvinneskropper», undergraver hele tokjønnsmodellen, den heteroseksuelle matrisen, alle ideer om sammenheng mellom kropp og identifisering og all binære tankegang knyttet til kjønn. På samme tid er behovene ytterst reelle, og kjønnsbekreftende behandling, med tilhørende diagnose, er tiltak som kan gjøre ulevelige liv levelige (Butler, 1999, 2005).

5.6 Seksualiteten

Seksualitet er et tema som nevnes svært få ganger i de tekstene jeg har lest. I den heteroseksuelle matrisen som Butler beskriver henger kjønn og seksualitet sammen i et tett avhengighetsforhold. Dette kombinert med at både FRI og Skeiv Ungdom har både mennesker som bryter med normer og kjønn og seksualitet som målgruppe, gjør at jeg har vendt min interesse mot hvordan det forhandles om seksualitet i offentligheten og ikke minst, hvorfor det i så liten grad snakkes om.

I dette kapittelet vil jeg ta for meg hvordan kjønn forstås i relasjon til seksualitet, og hvordan normbrytende seksualitet har blitt forhandlet om, med normbrytende kjønn og seksualitet som utgangspunkt.

De seksualitetskategoriene som ofte tematiseres i media er blant andre «homofil». Homofili er et begrep som forsøker å betegne enkelte mennesker brudd med normer for kjønn og seksualitet. Homofili som begrep forsøker å etablere en gitt mening som for mange forstås som menn som tenner på og/eller forelsker seg i menn. Begrepet blir fremstilt som om det betegner et faktisk fenomen med et urokkelig ontologisk grunnlag. Homofil har en rekke ustabile premisser som er forsøkt fiksert forut for og gjennom ordet «homofil». Homofil inngår i en rekke av begreper som henter sin mening fra hverandre og som alle lener seg på et gjensidig usikkert fundament. Jeg har tidligere vist hvordan begreper ikke har noe prediskursivt fast ontologisk grunnlag gjennom både Butler og Derrida. Homo forutsetter entydig kjønn, en gitt sammenheng mellom kropp, identifisering og benevnning av disse. I tillegg forutsetter begrepet entydig retning på begjær. Alt kjønn er ustabil på samme måte, men den rådende diskursen tvinger noen typer kjønn ut i det mer usikre, ugjenkjennelige og uforståelige. Dermed tvinges også seksualiteten til disse menneskene ut i det samme usikre landskapet, der vi glemmer at all mening alltid er like lite fiksert.

I boken *Norske seksualiteter* (2009) har Mühleisen og Røthing samlet en rekke tekster som tar for seg norske kjønns- og seksualitetsdiskurser. Blant annet finner vi Arnfinn J. Andersens tekst «Det norske seksuelle medborgerskapet» der han forteller om en historisk og diskursiv utvikling fra diagnostisering av «homofili» og en straffelov som forbød «homoseksuell praksis», til en «homobevegelse» og «homokamp» som til å begynne med hadde mye fokus på sex og seksualitet, somviste sterk motstand mot statens inngripen i folks liv og som var imot ekteskapet som institusjon. Senere forandret dette seg til en «homobevegelse» nærmest rensket for fokus på normbrudd. En bevegelse som heller hadde fokus på kjærlighet, monogami og ekteskap, og som fremstilte «homofile» og «lesbiske» som «alle andre kvinner og menn». Jeg leser dette som en utvikling der motstand over tid har blitt erstattet med ønske om innpass i det allerede etablerte, det normative. Jeg mener å se tegn på samme type utvikling innenfor de diskursene jeg tematiserer i denne oppgaven.

Det ble etablert et diskursivt skille mellom kjønn og seksualitet, der «homofili» «avseksualiseres» og fokuset flytter seg mot likhet med «majoriteten». (Andersen, 2009:148). Jeg vil argumentere for at det også var «viktig» å etablere en sannhet om at homo ikke

påvirker statusen som mann, altså at seksualiteten ikke påvirker kjønnen. Det å forstå seksualitet og kjønn som to uavhengige størrelser er et vestlig fenomen og et fenomen som jeg via Butlers tanker om den heteroseksuelle matrisen og de tekstene jeg har lest vil vise at er mangelfullt, både teoretisk og mer «konkret» i medietekster. (Bue, 2014:124, Butler, 1999:37). Det jeg vil legge vekt på i mitt argument her er at på samme måte som «transfolk» har opplevd det som problematisk at «identifiseringen» deres har blitt seksualisert, har «homoseksuelle/-file» sett det som problematisk at «orienteringen» deres har blitt seksualisert. Mye tid og krefter har blitt brukt på å avvise «myter» og «stereotypier» rundt kjønnsidentiteten og kjønnsuttrykket til «homoseksuelle/-file». Dette skjer på mange måter. Et eksempel kan vi se i Øyvinn Rones' kronikk i magasinet BLIKK, der han blant annet sier:

Paraden understreker det jeg vil påstå er brutal feiltanking. Å provosere kan være et effektivt virkemiddel, men når det betyr at hundrevis av skeive skal oppfylle alle klisjéer og fordommer som skulle finnes, så tør jeg påstå at det har helt motsatt effekt (Rones, 2012).

Dette kan leses som at Rones både tar avstand fra etablerte forestillinger og ideer om hva «homo» er og innebærer, og tillegger en «minoritetsgruppe» ansvaret for hva «majoriteten» mener og tenker om «dem». Jeg leser dette først og fremst som et uttrykk for at det er implisitt er negativt om såkalt «homofili» forbindes med seksualisert oppførsel og en «feminin» måte å gjøre kjønn på.

Når det skapes et slikt skille mellom kjønn og seksualitet blir det «vanskelig» å tolke historiske fortellinger om mennesker som har brutt med normene for kjønn inn i dagens diskurs rundt kjønn og seksualitet (Mühleisen et al., 2009). Både det mange i dag forstår og betegner som «homo-» og «biseksualitet» og «transkjønn» handler om mennesker som gjør noe som ikke er forventet ut ifra den heteronormative kjønnslogikken i språket og samfunnet. Når kjønn og seksualitet etableres som to helt uavhengige størrelser får det blant annet den konsekvensen at «LHB» betegner seksuelle orienteringer med ciskjønn som premiss, mens T'en betegner «transkjønn» der det implisitt fremsettes som at disse ikke har seksuell orientering. Som et motsvar til både ideen om at «trans» har noe med seksualitet å gjøre, og at «transfolk» implisitt er a-seksuelle⁵⁶, fremsetter blant annet FRI følgende påstand om hva «trans» er og hvordan «dette» forholder seg til seksualitet: «Trans handler om kjønnsidentitet

⁵⁶ Her brukt om mennesker uten begjær og behov for romantiske relasjoner.

og kjønnsuttrykk, ikke om seksualitet. Transpersoner kan være skeive, lesbiske, hetero-, bi- eller homofile» (FRI, 2016).

I mine medieundersøkelser har jeg funnet svært få tekster om «transpersoners» seksualitet. Jeg har ikke funnet en eneste journalist som har spurt om hvilken seksuell orientering en «transperson» har. De eneste som sier noe om seksualiteten til «transpersoner» er interesseorganisasjoner og til en viss grad medisinere som fokuserer mye på genitalier og deres utseende og funksjon, men jeg forstår fortsatt dette som kjønnet markering, ikke som seksuelt i seg selv (Bråten, 2012:62). Der FRI fremhever at såkalt «kjønnsidentitet» og «kjønnsuttrykk» ikke har noe med seksualitet å gjøre, men at «transfolk» selvfølgelig kan ha en seksualitet, går HBRS mer drastisk til verks i sin avseksualisering: «For denne gruppen handler det grunnleggende om identitet, og har ingenting med seksualitet å gjøre» (HBRS, 2015b).

HBRS skriver også at mange forveksler det å være «født i feil kropp» med både «homofili» og «transkjønn» (HBRS, 2015a); de markerer seg som annerledes og noe annet enn «LHBT personer». Også teksten «Transseksualitet på norsk» i *Norske seksualiteter* viser frem forsøk på avseksualisering av kjønnet identifisering (Folgerø og Hellesund, 2009). Jeg vil argumentere for at både FRI og HBRS her trekker på en identitetsdiskurs der kategorier blir viktige markører for forskjell og likhet. HBRS etablerer her også et skille på identitet og identifiseringsprosesser, noe som forsøker å låse identiteten som en medfødt gitt størrelse. Dette er et premiss for selvet og «identitet» som både Butler og Foucault tilbakeviser i sine tekster.

Seksualiteten har også være gjenstand for sykliggjøring. Mange diagnoser har regulert, behandlet og sykliggjort seksualitet. Mange av disse seksuelle diagnosene kan man gjennom for eksempel lesning med Butler og hennes tanker om den heteroseksuelle matrise også forstå som implisitt regulering av kjønn. Det å ligge med «menn» er bare et problem om «menn» gjør det, og det å ha på «kvinneklær» er bare et problem om «menn» gjør det, osv. Det er et påfallende fravær av diagnoser som angår mennesker som ble tildelt «kvinne» som kjønnskategori ved fødselen (First, 2009:77). Her har vi stort sett heller diagnoser som «hysteri» og noen andre.

Utformingen av de transrelaterte diagnosene har historisk sett tatt utgangspunkt i mennesker som fikk tildelt kategorien «mann» ved fødsel. Jeg kan ikke gå nærmere inn på sentreringen

på «menn» i medisinen historie, men det er verdt å merke seg. For eksempel kan «diagnosekravet», slik Tønseth formulerer det, at personen: «ser som eneste løsning å kvitte seg med sine kjønnsorganer» (Tønseth et al., 2010) fremstå i et annet lys om vi kun tenker på det som mennesker som har «penis» fremfor alle former for genitalier som finnes. «Penis» tar større plass, både fysisk, sosialt og symbolsk enn det «vulva» gjør. Noe som kan påvirke menneskers behov og muligheter til å gjøre kropp, og måten medisinen har konstruert diagnoser og diagnosekrav. Genitalier får stor plass og tillegges stor verdi på flere nivåer.

Innenfor biologi/medisin/juss diskursen fremsettes genitalier som et grunnleggende premiss for kjønn, i tråd med den heteroseksuelle matrisen. Juridisk kjønn kunne inntil lovendringen nettopp bare endres om indre genitalier var fjernet, og ytre genitalkirurgi fremsettes som det siste steget i det som av både HBRS og Riksen omtales som «fullført» eller «fullstendig» behandling (HBRS, 2015b). En måte å omtale genitalier på som får det til å fremstå som om det er her, i det øyeblikket genitaliene inntar en annen form og funksjon at selve kjønn blir endret, eller at endringen er ferdig – et slags slutt punkt der kjønn igjen er stabilt, binært og korrekt. Mennesker med genitalier som skiller seg fra det som forventes av dem enten ut ifra juridisk kjønn, kjønnsidentifisering eller måten de blir lest, blir implisitt og eksplisitt fremstilt som ikke fullstendige, eller uferdige. Når HBRS gir genitalier en slik kjønnsmarkerende funksjon trekker de på biologi/medisin/juss diskursen slik også Riksen gjør, der kroppen skal *tilpasses* identifiseringen. FRI, Skeiv Ungdom og FTPN som markerte tydelig avstand fra kravet om kastrering for å endre juridisk kjønn og snakker om kropp som alltid underordnet identifisering trekker på en identitetsdiskurs, men også på en mangfoldsdiskurs, når de åpner for flere måter å gjøre kjønn på, både med hensyn til kropp og identifisering. Like fullt trekker også disse på sitt *forhold* til biologi/medisin/juss-diskursen: den er deres mest fundamentale kontekst og premiss, selv i en kraftig protest.

I artikkelen «Kjønnsoperasjoner og kjønnsdefinisjoner – hvor sitter kjønn?» snakker Folgerø og Hellesund om det heteronormative utgangspunktet medisinen har når de modifierer genitalier (Folgerø og Hellesund, 2010). Hos mennesker som får konstruert vulva med vagina, legges det stor vekt på at vaginaen skal være «funksjonell», og i dette menes penetrerbar av en penis. Samtidig fremstår det for meg som om seksuell nytelse og praktiske funksjoner som vannlating og muligheten for å gå naken i en garderobe i det siste har fått større fokus også innenfor medisinen. Dette leser jeg som at genitalier sees på som ikke bare ytre markører av kjønn, men også noe som kan ha flere funksjoner for innehaverne:

«-En kjæreste trenger ikke å oppdage at du er operert fra mann til kvinne ... flertallet av de opererte opplever å kunne få orgasme etter er slikt inngrep» sier Dr. Ira Haraldsen til NRK (Bråten, 2012). I dette sitatet fremheves både utseende og følelse for partner og nytelsen til den som har fått utført kirurgien. I dette sitatet er det heller ikke en opplagt heteronormativ henvisning til partneren; Haraldsen bruker det kjønnsnøytrale ordet kjæreste og sier ikke noe om hvordan orgasmen kan oppnås, noe som åpner for flere typer sex, men siden fokuset i sitatet ligger på genitalier, legges det en føring på at den omtalte orgasmen skal oppnås via stimulering av «selve» genitaliene, og for eksempel ikke analstimulering.

Når Haraldsen sier at operasjonen kan forbli «uoppdaget» av en seksuell partner (her begrepet «kjæreste») forstår jeg det på to måter. Det er en måte å «bevise» hvor bra operasjonsresultater sykehuset har, og om målet er normen, vil det jo være høy grad av måloppnåelse om det som er et normbrudd ikke forstås som et normbrudd. Det er til og med mulig å stille seg spørsmålet om det som ikke *forstås* som et normbrudd ikke *er* et normbrudd, men heller en liten flytting av hva normen rommer. Butler er helt tydelig på at feilsiteringen alltid skjer og at forandring av normen og «virkeligheten» nettopp skjer gjennom slike mer eller mindre opplagte brudd.

Uttalelsen kan også leses som at det er ønskelig at seksualpartnere ikke skal «vite» om modifiseringen. Jeg vil argumentere for at mennesker på ingen måte har noen plikt til å opplyse andre om hvilken kjønnskategori de ble tildelt ved fødselen eller hvilke eventuelle medisinske inngrep de har gjennomgått, og i tillegg er det for mange per i dag ønskelig å bli lest som såkalt ciskjønn. Utsagnet bærer allikevel med seg en forventning om skam og en antagelse om at mennesker foretrekker å ha sex med såkalte ciskjønna mennesker.

Det å bli lest som såkalt «transkjønnet» kan ha store negative konsekvenser for sikkerhet, med hensyn til blant annet diskriminering, avvisning fra partners side og muligheten til å ikke få sin egen kjønnede identifisering validert av omverden. I Kronikken «transene inn i samfunnet» Som Carl Ivar Hage hadde på trykk i Aftenposten i mai 2010 er han tydelig på at han mener at mennesker plikter å oppgi både hvilket kjønn de ble tildelt ved fødsel og deres kjønnede indentifisering til partnere og omverden.

Alt dette har igjen konsekvenser for hvordan et menneske kan «forstå seg selv», det vil si privat og offentlig konstituere «seg selv», i en adresseringsstruktur som også nødvendigvis konstituere den Andre. En kjønnet identifisering som er viktig og samtidig sårbar fordi den

ikke er normativ, bli ofte tatt ekstra vare på. Dette ser vi gjennom alle de måtene å selv-konstituere på som tar sikte på å presentere «selvet» som entydig kjønn. Behovene for å presenteres «selvet» som entydig kjønn som er ytterst reelt og meget forståelig behov i en verden der ikke alle måter å gjøre kjønn på forstås og behandles likeverdig. Det Haraldsen fremsetter som gode resultater vil kunne gi mennesker muligheten til å velge selv om de skal «fortelle om» medisinske inngrep de har foretatt eller andre elementer av deres kjønnshistorie⁵⁷.

Flere såkalte dameblader som Tara og KK har hatt «hjemme hos» reportasjer hos ektepar der den ene har «kommet ut» som «trans». I norske aviser ser vi færre slike reportasjer, men Verdens Gang publiserte 05.05.2002 en artikkel om Lillian Engelstad som er gift med Tara Engelstad, med tittelen «Fortsatt gift tross mannens kjønnskifte» (ikke oppgitt navn på journalisten) (VG, 2002). Dette er en artikkel som handler om hvordan det påvirker en part i et parforhold om den ene begynner å presentere med et annet kjønnsuttrykk enn før og gjennomgår kjønnsbekreftende behandling. Det er Tara som fikk tildelt kjønn «mann» ved fødsel, mens Lillian fikk tildelt kjønn «kvinne» ved fødselen. Artikkelen er for meg et godt eksempel på hvordan journalister forventer og avkrever lidelseshistorier og problemer fra personene de intervjuer, og det er også et klassisk eksempel på en journalist som ikke respekterer Taras kjønnede identifisering gjennom språket som blir brukt. Saken handler om to kvinner, men Tara blir omtalt som mann i overskriften, og refereres stort sett til med pronomenet «han»: «Tara har allerede fått jentenavn. Etter operasjonen får han også nytt personnummer. En kvinnes personnummer» (VG, 2002). Hun omtales med feil pronomen, men navnet respekteres, kanskje fordi det er hennes juridiske navn, mens hennes juridiske kjønn er «mann». Journalisten sier at hun *allerede* har byttet navn, i artikkelen fremkommer det at Tara «kom ut» til sin kone for 10 år siden og hun har presentert seg som kvinne og tatt hormoner i 7 år. Jeg forstår ordet «allerede» her som at det på en eller annen måte er litt uvanlig at hun har et såkalt kvinnelig navn før hun har foretatt «selve kjønnsbekreftelsen», noe som igjen gir kirurgi, her forstått som den endelige forandringen av kjønn, forrang foran levd liv og identifisering.

⁵⁷ Kjønnshistorie kan forstås som de måter et menneske har blitt og nå blir forstått av både seg selv og andre.

Ut i fra tittelen på saken og det generelle innholdet leser jeg at det å elske en person som endrer sin måte å gjøre kjønn på *forventes* å være vanskelig, om ikke umulig. Overskriften «Fortsatt gift tross mannens kjønnskifte» underbygger en forventning og idé om at dette skal være et problem. Lillian på sin side uttaler følgende svar på spørsmål om hvordan hun har opplevd det at kona «kom ut». «Det gjorde meg ingenting så lenge han ville bli hos meg ... Mine følelser for Tara har bare blitt sterkere og sterkere» (VG, 2002). Det er ingenting i artikkelen – annet enn journalistens hentydninger – som skulle tilsi at det er et «problem» for Lillian at kona er kvinne.

Seksualitet, kjærlighet og seksuell identitet er et gjennomgående tema i artikkelen. Det står: «ekspertene⁵⁸ har gitt dem beskjed om at Tara vil bli veldig opptatt av menn etter at han er blitt kvinne» (VG,2002). Dette er helt klart en heteronormativ forventning om seksualitet, der denne forventes å rettes heterofilt også om personen endrer kjønnets posisjon i samfunnet.

Journalisten sier at det er «uunngåelig at de får et annet forhold til sex etter at Tara har tatt den **endelige** operasjonen» [min utheving] (VG, 2002). Lillian sier «jeg har aldri hatt sex med en kvinne før» og når VG påpeker at dette «per definisjon» gjør dem «lesbiske» svarer Lillian «at andre ser meg som lesbisk gjør ingenting. Men jeg vet ikke om jeg greier å se meg selv som lesbisk ... Men når det gjelder Tara tror jeg at jeg skal greie det» (VG, 2002).

VG stiller spørsmål som setter fokuset på både sex og seksuell identifisering. Paret blir regelrett fortalt at de «er lesbiske». Muligheten for å kalle seg «bifil» involveres ikke og generelt blir kjærligheten deres problematisert fordi den ikke passer inn i allerede etablerte kategorier for seksualitet. Tara snakker bare om hvem hun liker (kvinner) og at dette er uavhengig av hennes kjønn og genitalkirurgi. Lillian viser tydelig at hun sliter i møte med kravet om å språklig identifisere seg som lesbisk; hun vektlegger at hun elsker Tara, ikke et spesifikt «kjønn» og heller ikke at hun lar kjærligheten sin begrenses og umuliggjøres av en seksuell identifiseringskategori. Det at Lillian her forventes å kalle seg lesbisk er en anerkjennelse av Tara som kvinne.

Innenfor de teoretiske perspektivene jeg lener meg på hviler ikke kategoriene «heteroseksuell» og «homoseksuell» på noe fast ontologisk grunnlag, men også i den

⁵⁸ Tara har mottatt sin kjønnsbekreftende behandling i Norge og jeg forstår «ekspertene» som teamet på NBTS.

artikkelen jeg nettopp diskuterte fremstilles det som om det hviler på kroppen og dermed kropp *som* kjønn. Jeg ser dette som et eksempel på at når en gjør endringer i «ett» av forholdene i den heteroseksuelle matrisen fører dette språklig og sosialt til endringer i en annen «del»; her handler det om at en «annen» kjønn plassering fører til at det avkreves en endring, enten i selve seksualiteten eller i benevningen av den. Tara blir av ekspertene forventet å forbli «heteroseksuell» i sitt begjær og dermed endre partnervalg, mens VGs journalist forventer at hun skal benevne seg som «lesbisk».

Sentrale spørsmål når det avkreves både «et kjønn» og en navngitt seksualitet blir hvem avsender av begjæret er, og hvem det rettes mot. De vanligste seksualitetskategoriene er basert på kjønn, både hos den som er avsender av begjæret og kjønn til den begjæret rettes mot⁵⁹. Siden kjønn og seksualitet hele tiden er i bevegelse blir det umulig å «vite» noe om eget og andre kjønn og dermed også seksualiteten.

Dette er et utdrag fra en kronikk jeg tar for meg i kapittelet «5.7.4 hva andre tenker» som illustrer et godt poeng i denne sammenhengen. Vally Vegge skriver i Klassekampen 29.mai 2015:

«Esben Esther Pirelli Benestad har uttalt at han som kvinne er lesbisk og som mann heteroseksuell» (Vegge, 2015a). Vegge skriver dette som om det skulle være en slags umulighet, det Pirelli Benestad her gjør er å beskrive en begjærsretning som for hen er konstant ut ifra sine kjønn. Hen gjør det med utgangspunkt i tilgjengelige kategorier for kjønn og seksualitet. At hen er *både* lesbisk og heteroseksuelle fremstår som en logisk konsekvens av et allerede etablert meningssystem.

Mitt generelle inntrykk er at tildelt kjønn og genitalier ofte er basisen folk forventer seksuell orientering ut ifra. Der cisfolk «blir» homo med en gang de har sex med «samme» kjønn, uavhengig av den seksuelle identifiseringen til de to⁶⁰ er det kjønn som blir det ustabile hos transfolk. En såkalt trans kvinne kan *bli* mann om hun ligger med en heteroseksuelle cis kvinne, hadde hennes kjønn blitt ansett som like ekte som cis kvinnens kjønn hadde

⁵⁹ Lesbisk brukes om kvinner som retter sitt begjær mot kvinner, og navngir dermed både kjønn på avsenderen av begjæret og kjønn på personene begjæret rettes mot, det samme gjelder for kategoriene hetero og homo.

⁶⁰ For enkelthetsskyld er det to mennesker med binær kjønn identifisering jeg her levende ser for meg ha sex.

transkvinnen «gjort» ciskvinnen lesbisk. Sex blir en arena der transfolk kan fratras sitt kjønn, en fare cisfolk ikke står ovenfor.

Kjønn og seksualitet er i følge de teoretikerne jeg lener meg på ikke binære entydige kategorier og denne ustabiliteten gjør kategoriseringen «umulig» eller meningsløse. Umuligheten av entydig begjær er et sentralt argument og omdreiningspunkt i Agnes Bolsø sin bok *Folk flest er skeive* (Bolsø, 2010).

I et samfunn som forventer både entydig kjønn og heteroseksuelt begjær vil de fleste «transfolk», enten fordi de har blitt lest forskjellig i løpet av livet, eller fordi de leses forskjellig av forskjellige folk, ha opplevd å bli forstått som både «homofile» og «heterofile». Dette mener jeg er fordi samfunnet gjennom det tilgjengelige, forenklende språket forstår kjønn og seksualitet, noe som kommer av det tilsynelatende avhengighetsforholdet mellom «elementene» i den heteroseksuelle matrisen (Butler 1999). Den binære forståelsen vanskeliggjør for eksempel «bifil⁶¹» som en «reell» - altså sammenhengende og «logisk» måte å forstå seksualitet på.

Seksualiteten blir i norsk media oftest tematisert gjennom premisser om kropp fundert på genitalier, og eventuelle operasjoner, og seksuell identitet både hos personen selv og partnere. Mangelen på fokus på seksuell nytelse og praksis kan være grunnet at dette er ting det generelt ikke skrives mye om i media. Jeg vil likevel hevde at måten seksualiteten fremstilles på, eller mangelen på fremstilling, i all hovedsak skyldes etableringen og reproduksjonen av det radikale skillet mellom kjønn og seksualitet. Jeg mener at måten «homokampen» har endret seg på og måten både HBRS og FRI snakker om seksualitet fremsetter en slags idé om at ting blir «ektere», «renere» og «bedre» om de avseksualiseres (Bolsø 2010).

Uavhengig av hvordan kropp, kjønn og seksualitet leses og forstås av omgivelsene gir ikke-kjønnsnormative mennesker et godt utgangspunkt for en slags dekonstruktiv tilnærming til de rådende kategoriene og diskursene rundt kropp, kjønn og seksualitet. Med normbruddet som utgangspunkt får man et mer direkte *argument* til bruk i destabilisering av disse kategoriske aksene og som gjør det lett å pek på deres urimelighet og umulighet.

⁶¹ Mennesker som retter begjær mot mer enn et kjønn.

«Heteroseksualiteten» og til dels «homoseksualitet» forutsetter «enhetlig» sammenheng mellom kropp og kjønn. Det er sjeldent en som kaller seg trans-noe, eller «født i feil kropp», blir spurt om eller snakker om sin «seksuelle orientering». Jeg mener det kommer av tre ting: 1, det fremstår som umulig å skulle navngi deres begjær fordi begjærets retning alltid inneholder en ide om avsenderens (cis)kjønn. 2, såkalt transkjønna mennesker får ikke reelt innpass i de *rene* kategoriene kvinne og mann, fordi innpasset forbeholdt de av oss som identifiserer seg med tildelt kjønnskategori. 3, organisasjoner og enkeltmennesker har gått aktivt inn for å avseksualisere diskursene.

5.7 Aktører på feltet - spenninger og motsetninger

I min lesning av Butler i teorikapitlet fremhevet jeg relevansen for min prosjektinteresse, nemlig at vi alle avkreves et «selv» i møte med diskursene. Noen subjektposisjoner som fremstår som normbrytende eller uvanlige avkreves i større grad enn andre en eksplisitt fortelling om «selvet» som kjønn. Jeg vil i min videre lesning fokusere på slike «subjekthistorier», hvilke posisjoner som gjør seg mulig og hvilke av de diskursene jeg har funnet forskjellige aktører trekker på.

I norsk media opplever mange mennesker å bli omtalt på en måte som ikke respekterer deres språklige plassering av seg selv (Henriksen, 2014). Mange opplever også at «deres kjønn» omtales og behandles som vesensforskjellig fra andres kjønn. Dette medfører for mange enorme mengder psykisk press (Helle Holst, 2015, Henriksen, 2014, Ros og Likestillingssenteret, 2013). For mange fører dette til et sterkt behov for å selv-konstituere på en måte som gir en innpass i «normaliteten» (Folgerø og Hellesund, 2010, Roen, 2002).

Selvforklaring og plassering av «seg selv» står, som jeg har vist tidligere, sentralt i den offentlige kjønnsdiskursen. Jeg vil videre se på publiserte intervjuer og tekster produsert av interesseorganisasjoner for å se på hvilke grupper som skapes *internt* i «gruppen» mennesker som bryter med kjønnsnormene, og hvordan disse grupperingene forsøker å fiksere mening og ta avstand fra andre forklaringsmodeller og meningssystemer som gir andre muligheter og konsekvenser.

Mennesker identifiseres innenfor tilgjengelig språk med kjønnets mening. Dette forventes ikke bare «fra» folks side, men også *gjennom* den språklige dynamikken i seg selv. Dynamikken

og diskursen krever at vi skal underkaste oss, tilpasse oss og forstå oss selv innenfor en allerede etablert forståelsesramme. Kroppene våre språkliggjøres og hele vår eksistens blir navngitt. Noen mennesker plasserer seg selv andre steder enn der de er forventet å være. Mennesker ønsker å bli gjenkjent og vi ønsker innpass i privilegier, i det gjenkjennelige, det tenkbare og det «virkelige». Innpass i det som er sant, det som har legitimitet og det som anses som ekte. Det er viktig for folk innen den nåværende ontoepistemologiske rammen for relasjoner å bli «anerkjent» på linje med andre. Dette handler om å få juridisk anerkjennelse og tilgang til kjønnsbekreftende behandling, som jeg tidligere har skrevet om. I tillegg handler det om retten og muligheten til identifisering og bekreftelse fra andre.

I norsk medietekst som omhandler mennesker som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin situasjon som «født i feil kropp», tar man i stor grad utgangspunkt i folks personlige historier der mennesker fremsetter et narrativ som skal forklare og forsvare egen eksistens. Et slikt narrativ fremtvinges av den kjønnede diskursen, en språkpraksis som påtvinger individet å identifisere seg og som krever en «selvforklaring». Slike krav kan åpne for nye måter «å være» på, som variasjoner av trans-ord, men samtidig må disse kunne bli forstått innenfor allerede etablerte forståelsesrammer som legger føringer på hva man kan gjøre, spesielt med tanke på hva slags kropp man har eller kan ha. Det må fremsettes en historie om «selvet» som «gir mening» på en eller annen måte. Kjønn som «væren» vil på et vis måtte *forholde seg til* normative forventninger og krav. Derfor vil alle slike historier eller narrativer på minst ett nivå repetere og bekrefte kjønn som prediskursivt, som ontologisk og epistemologisk gitt. Det er plass for å reforhandle ords mening, å introdusere nye definisjoner og å si andre ting enn det som tidligere har blitt sagt, men da risikerer man å ikke bli gjenkjent. I hvert fall ikke av så mange. Det betyr ikke at om man blir gjenkjent, forstått eller lest som «noe» at dette «noe» er mer reelt enn det som ikke er gjenkjennbart. Det er like fullt slik at gjenkjennelsen og det å bli forstått innenfor dagens konvensjonelle, koherensbaserte adresseringsstruktur, som oftest er viktig for mennesker.

Jeg vil nå nærlese noen tekster skrevet om og av mennesker som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp». Jeg begynner med noen akademiske tekster, før jeg beveger meg over til interesseorganisasjoner på feltet. Til sist ser jeg på tekster produsert av personer «utenfor» feltet.

5.7.1 Heteronormering og spenninger i feltet

Det å se på måtene kjønn, og da spesielt såkalt transkjønn, kommuniseres på i Norge, gir muligheter til å forstå politiske endringer, institusjoners makt, storsamfunnets forståelse og holdning til ikke-kjønnsnormative mennesker og de muligheter og handlingsalternativer som fremstår som mulige for mennesker som gjør og opplever kjønn på ikke forventede måter. Ina Lerøy skrev i 2010 masteroppgaven «Som alle andre kvinner og menn - *Kjønn, identitet og seksualitet i tekster om transseksualisme innen medisin, sexologi og hos LLH*». Lerøy viser hvordan forskjellige aktører bruker språk på forskjellige måter, og hvordan den diskursive kampen blir en politisk kamp om definisjonsmakt, innenforskap, utenforskap og det jeg med mine teoretiske perspektiver vil kalle muligheter for selv-konstituering.

I sin artikkel «Transseksualitet på norsk – heteronormering av kjønn og hverdagsliv» i *Norske seksualiteter* (Folgerø og Hellesund, 2009), utforsker Tor Folgerø og Tone Hellesund de spenningene som finnes i Norge når det kommer til ikke-kjønnsnormative mennesker med behov for kjønnsbekreftende behandling. De skisserer LFTS (nå HBRS) og klinikken på Rikshospitalet som to tydelige aktører med mye makt på feltet. Samtidig trekker de frem LLH (nå FRI) som en tydelig motstemme til den dominerende diskursen. De funnene de gjør er i stor grad like som de Lerøy (2010) trekker frem i sin master. Jeg kommer også til å ta for meg de forskjellige aktørene på feltet og se hvilke diskurser de trekker på når de forsøker å etablere et gitt kjønnets meningssystem.

I artikkelen til Folgerø og Hellesund (2009) benytter de begrepene *transseksuell* og *transgender*. *Transseksuell* definerer de som «mennesker som opplever at kjønnsidentitet og kropp ikke stemmer overens og som har fått diagnosen F64.0 transseksualisme» (Folgerø og Hellesund, 2009). De påpeker at definisjonen er omstridt. På den andre siden bruker de *transgender* som en samlebetegnelse som omhandler mange ikke-normative måter å uttrykke kjønn på, både kroppslig og sosialt. Det *må* bety at de i sin forståelse av begrepet transgender inkluderer mennesker som blir kalt eller kaller seg interkjønn.

«Transgender» blir, i tillegg til mulig subjektposisjon, skissert som en politisk bevegelse som har som mål å destabilisere det binære kjønn og seksualitetssystemet. Disse blir stående i kontrast til den delen av «bevegelsen» som ifølge Folgerø og Hellesund fokuserer på entydighet, medisinske diagnoser og klare avgrensninger.

De sier at menneskers forståelse av seg selv skapes i «spenningsfeltet mellom på den ene siden egne opplevelser, overbevisninger, muligheter og begrensinger, og på den andre siden tilgjengelige samfunnsmessige forståelser av kjønn og seksualitet» (Folgerø og Hellesund, 2009:100). Dette er tilsvarende de teoretikerne jeg støtter meg på og deres forståelse av den diskursive dynamikken som en dynamikk som avkrever selvkonstituering på forståelige måter og som igjen påvirker folks muligheter.

Staten har, ifølge dem, i liten grad lagt føringer på hva kjønnsbekreftende behandling skal inneholde, hvem som skal få den og de juridiske rettighetene til mennesker som gjør kjønn på ikke-normative måter (Folgerø og Hellesund, 2009). Fagpersonene på feltet har i stor grad fått all makt, og artikkelen påpeker det (re)forsterkende samspillet mellom HBRS og NBTS. HBRS hevder å representere de som får diagnosen transseksualisme, mens klinikken er aktøren som bestemmer hvem som får den.

De to aktørenes forståelse av kjønn fungerer gjensidig forsterkende. Forståelsen(e) passer tilsynelatende pent inn i den allerede etablerte tokjønnsmodellen og generelle diskursen rundt kjønn i Norge. Både NBTS og HBRS argumenter for at kjønnsidentitet er et binært biologisk fundamentert fenomen der «transseksuelle» er en klart avgrensbar størrelse som lar seg identifisere og behandle. Så langt er deres funn tett opp mot det jeg har redegjort for i kapittelet over som omhandler diagnoser og diagnosemakt. Det er allikevel noe inkonsekvens i teksten til Folgerø og Hellesund med tanke på språk og mening. Disse ønsker jeg å belyse ytterligere, samtidig som jeg vil følge Folgerø og Hellesunds poeng rundt det de kaller *heteronormering*, kort forståttat ikke-kjønnsnormative mennesker forholder seg til og skriver seg inn i heteronormative diskurser, eller forsøksvis inn i den heteroseksuelle matrisen (Butler, 1999).

Folgerø og Hellesund har utført intervjuer med mennesker de omtaler som «selvidentifiserte transseksuelle». Her blir deres selvforståelse og selvforklaring analysert. Artikkelen baserer seg på to intervjuer der mennesker avkreves en forklaring om seg selv opp mot etablerte normer for kjønn. Folgerø og Hellesund forsøker å bruke disse livshistoriene som innfallsvinkel til å forstå «kjønn» som system og måten folk som bryter med kjønnsnormer forstår seg selv opp mot normene. Begge intervjuene artikkelen baserer seg på er gjort med mennesker som kaller seg kvinner. Den første snakker om hvor viktig det er å oppfylle normene. Hun fremholder at hun er flink til dette, mens hun mener at andre, både såkalt transkvinner og ciskvinner, ikke er flinke nok til å utøve sin kvinnelighet.

Intervjuer spør om noe av grunnen til at hun er «flink» til å leve opp til samfunnets forventinger kommer av at hun «passerer overbevisende som kvinne» (Folgerø og Hellesund, 2009). Til dette svarer kvinnen at det jo er kvinne hun er, og at det faktum består uansett hvordan man vrir og vender på saken. For meg fremstår det som at Folgerø og Hellesund via måten de stiller spørsmålet på legger til grunn at såkalt transkjønn er vesensforskjellig fra såkalt ciskjønn.

«Sistnevnte som følger normen blir ikke utfordret på at dette faller dem lett fordi de passerer overbevisende som kvinner» (Folgerø og Hellesund 2009:4). De omtaler ikke såkalte ciskvinner som mennesker «som *passerer* overbevisende *som* kvinner». Jeg mener at med denne formuleringen reproducerer forfatterne det skillet de selv hevder å utfordre, nemlig skillet mellom ekte/uekte kjønn.

Som en kvinne som ble tildelt kjønnets mann ved fødsel har hun nok møtt mer motstand mot sin påstand om å «være kvinne» enn kvinner som fikk tildelt kategorien «kvinne» ved fødsel. Det påvirker hennes «forståelse» av seg selv. Bare det å intervjuer denne kvinnen om hennes kjønn kan i seg selv forstås som en slags motstand mot hennes identifisering.

Om Folgerø og Hellesund skal lykkes i en ikke-heteronormativ analyse av såkalt transkjønn, kan de ikke legge til grunn at transkvinner passerer, mens ciskvinner bare *er*. Jeg mener at det er nettopp dette som blir konsekvensen når de forklarer den kjønna adferden til denne kvinnen som «passering». De skriver også «[...] fullt ut deler erfaringsfelleskap med kvinner som er **født som kvinner**» [min uthevning] (Folgerø og Hellesund, 2009). Her går nok en gang forfatterne med på premisset om at noen er mer ekte og autentiske innenfor det de kaller seg. De går med på et premiss om at folk fødes *som* noe, og går dermed imot sitt eget ønske om en ikke-heteronormativ forståelse av såkalt transkjønn. Jeg har nok gjort det samme flere ganger i min oppgave, og kritikken er ikke ment som en opphøyelse av måten jeg bruker teoretikere på eller gjennomfører analysen min.

Artikkelen har gode poenger der de i større grad lykkes med sin kritiske lensing og ikke-heteronormative forståelse av den diskursive kampen. De kaller de språklige vendingene HBRS bruker for å skape «sin gruppe» for *grensemarkering*. HBRS er opptatt av å fortelle hva de ikke er. De er ikke homo eller på andre måter skeive, og de er ikke normbrytere eller kjønnsoverskridende. «Rikshospitalet og LFTS forfekter en smal, patologisk orientert

forståelse av transseksualisme» skriver (Folgerø og Hellesund, 2009: 119), og dette er jeg enig i.

En annen som også har sett på hvilke konsekvenser en slik grensemarkering har er Katrina Roen som i 2011 skrev artikkelen «'Disappearing' transsexuals? Norwegian trans-discourse, visibility and diversity». I denne artikkelen tegner Roen opp det samme diskursive og politiske landskapet som Folgerø og Hellesund. Roen er mer opptatt av hvilken makt som ligger i diskurser og hvordan enkelte menneskers liv og gjøren blir usynliggjort og umuliggjort gjennom diskursene. I så måte er hun mer i tråd med mine teoretiske innfallsvinkler.

Både i Norge og internasjonalt er det stadig flere mennesker som utøver diskursiv motstand, mennesker som ønsker å få definere seg selv utenfor patologiserende diskursive rammer (Roen, 2011). Diskursiv motstand er et begrep Butler bruker i *Bodies that matter* (Butler, 1993). Dette uttrykket handler om motstand som destabiliserer sannheter og åpner muligheter som ellers har fremstått som lukket. Mennesker som ikke har kunnet bli forstått eller forstå seg selv får nye muligheter. Som med all annen diskursiv praksis vil også disse mulighetene komme med begrensinger, normer og makt.

Roen, som er professor i psykologi, mener at helsepersonell har som oppgave å lytte til folk og tilby dem både rent språklige og medisinske muligheter for å gjøre livene deres synlige og levelige. Spesielt umuliggjort sier Roen at transpersoner sine liv har blitt gjort og fortsatt gjøres. Hun argumenterer for at den makten HBRS og NBTS til sammen har legger enorme føringer og begrensinger på menneskers muligheter til å plassere seg selv i verden, og på deres tilgang til medisinsk behandling. HBRS omfavner diagnosen «transseksualisme» som en objektiv kvalifisering av deres subjektive følelser av kjønn. På samme tid er de opptatt av å si at de ikke *er* en diagnose, men at de *har* en diagnose. Roen (2011) er kritisk til en slik patologiserende diskurs, og rent faglig mener hun at det ikke er noe grunnlag for å diagnostisere normbrytende måter å gjøre kjønn på. Dette er i tråd med WPATH sin forståelse av kjønnsvariasjoner (Coleman et al., 2012).

Roen fremhever at alle menneskers opplevde behov er legitime, men at det er problematisk om noen menneskers måte å selvforklare på og noen menneskers behov (genitalkirurgi og kastrasjon) får forrang. Hun understreker også at det ikke er noen sammenheng mellom identifisering eller måte å selvforklare på, og medisinske og andre kjønnsbekreftende behov

(som navneendring, utrykksendring, juridisk kjønnsstatus osv.). Denne normative patologiske diskursen fører til at mennesker som selvforklarer på andre måter og som har andre behov usynliggjøres, latterliggjøres, og får dårligere tilgang til juridiske rettigheter og medisinsk hjelp.

Roens argumenter ligger tett opp mot mine funn. Hun gjennomfører en kritisk lesning der hun undersøker hvordan vi avkreves selvkonstituering i den diskursive dynamikken og hvilke konsekvenser dette kan ha for mennesker. Dette er langt på vei i tråd med mine teoretiske perspektiver. Roen er tydelig på at det er diskurser som skaper et selv som igjen ikke kan eksistere utenfor denne diskursive dynamikken, og som dermed ikke kan holdes ansvarlig, i normativt forstand, for de behov, det språk og de narrative de presenterer.

Både Roen og Folgerø og Hellesund trekker frem at den norske diskursen er forskjellig fra den internasjonale, og jeg vil videre se nærmere på enkeltaktører og deres «særnorske» måte å bruke språk på. I den heteroseksuelle matrisen er det lagt til grunn at alle mennesker har én av to typer kropper, og at det *av* kroppen følger en gitt identifisering og adferd som også lar seg identifisere av andre. De menneskene som bryter med disse antagelse, normene og rammene utviser det vi kan kalle motstand. Noen typer motstand er organisert, for eksempel gjennom interesseorganisasjoner og delvis gjennom offentlige ytringer. Andre typer er mer subtile og dagligdagse, for eksempel at en person som forstås som gutt går i kjole på skolen. All motstand, spesielt den organiserte, står alltid i fare for å styrke det motstanden retter seg mot. Som Laclau og Mouffe sier: «modstandsprosjekter er alltid med til at styrke det, de i utgangspunktet var dannet for at afskaffe. Å være motstander af noe betyr at man hjelper det, man er imod» (Laclau og Mouffe, 2002:49). En såkalt gutt i kjole vil kunne både bryte en norm, utvide den og på samme tid forsterke folks ideer om hva «gutt» er.

Dette er et evig dilemma som går igjen. Interesseorganisasjoner ønsker å utfordre rådende kjønnsnormer, men de omtaler/benevner de som bryter med normene ofte som en ensartet gruppe. Dermed reproducerer de normer og står dermed i fare for å legitimere den forskjellsbehandlingen de i utgangspunktet ønsker å utfordre. Uansett hvordan organisasjoner plasserer og forklarer sine medlemmer, er det like fullt en situasjon der noen mennesker, i større grad enn andre, både tvinges til og får behov for å gjøre seg forstått som gjenkjennbare subjekter, som Butler ville sagt det. De menneskene som blir kalt eller kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie eller situasjon som å ha blitt «født i feil kropp» er blant disse, altså de som ikke lar seg forstå innenfor allerede etablerte meningssystemer og som dermed

kjemper om å reetablere både systemet og sin egen subjektposisjon i systemene. Det er dette Butler beskriver som en diskursiv dynamikk der vi avtvinges og avtvinger subjektposisjoner som selv og som «den Andre». Dette er noe vi ikke kommer bort ifra all den tid vi ikke kan forstås utenfor, forutfor eller bortenfor disse meningssystemene eller diskursene. Jeg vil nå se nærmere på hvordan noen av interesseorganisasjonene på dette feltet håndterer og forholder seg til rådende kjønnsdiskurser.

5.7.2 HBRS

HBRS er en sentral aktør som deltar aktivt i det offentlige ordskiftet, og som dermed har stor innvirkning på hvilke diskurser som dominerer offentligheten. I tillegg kommuniserer de tydelig til mennesker som bryter normer for kjønn. I innledningen min siterte jeg HBRS' definisjon av sin målgruppe og organisasjonens politiske mål, her repetert:

Harry Benjamin Ressurscenter (HBRS)arbeider for mennesker som søker, har eller har hatt diagnosen transseksualisme og som går igjennom en kjønnskorrigerende behandling på Rikshospitalet.

HBRS ble stiftet 9 januar 2000, og har som mål å arbeide politisk og sosialt for at kvinner og menn som går igjennom en kjønnskorrigerende behandling på Rikshospitalet skal kunne leve åpent, uten frykt for å bli sosialt utstøtt eller diskriminert. (HBRS 2015b)

Legg merke til hvordan de definerer målgruppen sin ut i fra diagnosen transseksualisme. Jeg har tidligere diskutert diagnosemakt og diagnosers konsekvenser for menneskers muligheter. Her ser vi hvordan innpass i en organisasjons målgruppe defineres ut i fra diagnosestatus. Det er også verdt å merke seg at HBRS via diagnose som grunnleggende premiss og referanser til «kvinner» og «menn» som de to eneste mulige identifiseringene trekker på elementer i biologi/medisin/juss-diskursen og skriver seg inn i et binært kjønna meningssystem.

HBRS er en organisasjon som har byttet navn flere ganger. Navnendringene deres sier noe interessant om skiftene i den norske diskursen, som jeg også har vist gjenspeilet i forekomstene av bestemte begreper og fraser i mitt mediesøk. HBRS bruker ikke transrelaterte begreper, noe Roen (2010) blant flere kaller et særnorsk fenomen.

For å forstå det særnorske språket er det interessant og relevant å se på navnendringen til HBRS. Da foreningen ble opprettet i 2001 var det for å kjempe for at det skulle tilbys utredning og behandling av diagnosen F64.0 (HBRS, 2015b). De tok da navnet til diagnosen F64.0 transseksualisme og het Landsforeningen for transseksuelle. Slik jeg leser og bruker både Butler (1999) og Foucault (1999) vil man når man sier at en forening er «for

transseksuelle» skape en gruppe med mennesker som «er» transseksuelle. Dermed underbygger man ideen om et ontologisk grunnlag for diagnosen. Dette blir en sirkulær logikk der mennesker plasseres som transseksuelle og dermed legitimerer å kalle noen transseksuelle, mens legitimiteten til transseksuell som diagnose kommer gjennom de menneskene som tilsynelatende «er» transseksuelle. Jeg ser dette som en lignende sirkulær logikk som NBTS benytter når de definerer hvem som har krav på kjønnsbekreftende behandling, slik jeg har skrevet om i kapittelet om diagnoser.

Den første navneendringen fra transseksuell til transkjønnet ble trolig foretatt for å markere avstand til seksualitet, og da spesielt seksualitet som blir forstått som normbrytende (Folgerø og Hellesund, 2010). En annen gruppe mennesker jeg oppfatter at HBRS distanserer seg fra er de som gjør kjønn på ikke-normative måter, men som ikke får eller ønsker diagnosen F64.0 transseksualisme. Dette markerer de tydelig ved å skrive:

Mange mennesker forveksler diagnosen transseksualisme med både homoseksualitet og transvestisme (transpersoner). Dette kommer gjerne som følge av mangel på kunnskap og forståelse. For denne gruppen handler det grunnleggende om identitet, og har ingenting med seksuell orientering å gjøre (HBRS, 2015a).

Dette sitatet er både med på å sette likhetstegn mellom såkalt homofile og transpersoner, ved at de med et enkelt språklig grep som gjør at de som kaller seg transpersoner blir til en «seksuell orientering». En implisitt konsekvens av de to forgående sitatene fra HBRS er at mennesker som kaller seg trans-noe, hverken kan være kvinner, menn eller har diagnosen F64.0. Dette kan ha konsekvenser for hvordan mennesker kan beskrive og forstå seg selv ved at noen muligheter blir mindre tilgjengelige. Laclau argumenterer for hvordan oppfatning av egen og andres tilhørighet i en kategori og ideen om kategoriens ontologiske og epistemologiske grunnlag skapes diskursivt *gjennom* markering av likhet og forskjell (Laclau, 2003).

Det å bekjenne og forklare seg er det som skaper «selvet». I en Butlersk forståelse av diskurs som subjekt-, affekt- og kunnskapskonstituerende, har måten vi ordsetter og iscenesetter oss selv som mennesker med behov for behandling en innvirkning på hvilken behandling man får behov for, kriteriene for å få behandlingene og behandlingens karakter og legitimitet. Det vil ikke si at det er et én til én kausalt forhold mellom «strategisk tilpassing» og et påfølgende koherent opplevd behov, men at tilgjengelige diskurser rundt kjønn, identitet, kropp og behov

har noe å si for mulig selv-konstituering – en konstituering som ikke bare avhenger av en affektiv gjenkjennbar-higen, men som også «skaper» videre affektmønstre.

På samme tid som diagnoser er noe som fungerer sykeliggjørende og stigmatiserende for mange, finner noen validitet og legitimitet for sin «identitet» gjennom de samme diagnosene. Dette paradokset blir også påpekt av Roen (Roen et al., 2011). Paradokset ligger nettopp i det at diagnosen gir legitimitet til både kravet om juridisk anerkjennelse, sosial anerkjennelse og behovet mange har for kjønnsbekreftende behandling, på samme tid som det å «erklære» seg som psykiatrisk pasient fratår råderett og definisjonsmakt over eget liv. Roen er tydelig i sin kritikk av HBRS. Hun hevder at de står hardt på det å ikke «være» en diagnose og at de er opptatt av å snakke «depatologiseringens sak» på samme tid som de legitimerer sin «gruppe» som reell på bakgrunn av diagnosen. Roen mener også at HBRS aktivt usynliggjør kjønns mangfold som strekker seg ut over majoritetskategoriene kvinne og mann, og at de legitimerer en biologisk forståelse av kjønn som igjen kun gir enkelte typer kropper innpass i kategorien kvinne eller mann. HBRS bruker også diagnosen aktivt for å markere avstand til transbegreper og mennesker som ikke «oppfyller» kriteriene til Riksen i Oslo. HBRS trekker aktivt på mening som konstitueres innenfor biologi/medisin/juss-diskursen på samme tid som de er opptatt av gitte typer identifisering, da ikke som normbrytere, men som normative kvinner og menn.

HBRS forfekter også et syn der diagnoser forstås som objektive målbare størrelser. Altså kategorier med et reelt ontologisk grunnlag som får stå upåvirket av språket, noe jeg tidligere har vist at ikke er mulig.

[den] subjektive opplevelsen blir bekreftet ved en objektiv diagnose og ved at myndighetene går inn juridisk og anerkjenner alle som det kjønn de opplever seg. (HBRS, 2015a, HBRS, 2015b)

Her legger HBRS seg tydelig på en biologi/medisin/juss-diskurs med diagnose som omdreiningspunkt som både avtegner en gruppe og gir denne gruppen legitimitet gjennom diagnoser. Hele det medisinske systemet beskrives som en objektiv garantist for at opplevelsene og behovene til de som søker behandling er reelle. Dette er et normativt forsvar og sikrer rettigheter og legitimitet gjennom de samme system som i utgangspunktet legitimerer annerledesgjøring og sykeliggjøring av menneskene HBRS representerer.

HBRS fremhever det som viktig at «deres gruppe» blir beskrevet som den «faktisk er», og de fremhever tre kriterier som spesielt viktige. Personer i «deres gruppe» opplever seg selv som mann eller kvinne «uavhengig av hva kroppen skulle tilsi». Denne følelsen har vært der siden barndommen eller puberteten og er stabil gjennom livet (HBRS, 2015b).

Om den medisinske behandlingen sier de at menneskene i «denne gruppen» er avhengige av en diagnose for å få medisinsk behandling. Diagnosen gis av spesialister på Rikshospitalet. Når personer i gruppen får diagnose er det en objektiv bekreftelse på at personen tilfredsstiller kravene til diagnosen som gir rett til behandling (HBRS, 2015b).

HBRS skriver at de opplever alle ord som inneholder «trans» som støtende, fordi det oppleves som en underkjennelse av deres kjønnsidentitet, dette på tross av å selv ha kalt seg både transseksuelle og transkjønna for ikke så mange år siden. Det er et paradoks at de i så stor grad er opptatt av språk som virkelighetskonstituerende, på samme tid som de fastholder «sin gruppe» som objektivt målbar. Trans skrives frem som en separat kjønnsidentitet, noe som implisitt fratar folk som kaller seg trans-noe muligheten til å kalle seg kvinne eller mann..

HBRS sier at begrepet «trans» virker identitetsskapende og gjør mennesker til «noe»; dette forstår HBRS som både problematisk og umulig (HBRS, 2015b). De skriver at man ikke «er» diagnose, man «har» en diagnose, og man er ikke trans, man er «kvinne» eller «mann»; de som er trans er noe annet. Dette er et interessant ståsted når vi ser det i lys av Butlers ideer om væren. HBRS er kritiske til enkelte identitetsskapende kategorier, men de følger ikke tankene hele veien, all den tid de holder fast på at mennesker kan «være» kvinner eller menn og at dette er reelle beskrivende kategorier med ontologisk grunnlag. I tillegg anerkjennes diagnoser, ikke bare som en inngangsbillett til behandling, men som en reell klassifisering som sier noe om den «faktiske» verden. En markering av forskjell fra noen og likhet med noen andre, som igjen skapes som disse subjektene (Laucila 2003).

Som jeg har vist via Butler er det umulig for et menneske å fortelle en sammenhengende historie om seg selv uten at denne fortellingen alltid allerede er innenfor de tilgjengelige diskursene og dermed formet av samfunnets normer for kjønn. Ideer om selvet, forklaringsmodeller og forståelser/forklaringer på egen posisjon i verden oppstår ikke i et vakuum. Vår stadig pågående selv-konstituering foregår i sammenheng med at vi stadig avkreves å svare som et koherent og språklig gjenkjennbart selv.

De noe komplekse diskursive rammene jeg har skissert fungerer ikke på helt avgrensede måter. På tross av inkonsekventheter og umuligheter internt og mellom de forskjellige diskursene i bruk, er det fullt mulig å trekke ut de forståelsene og begrepene en anser som hensiktsmessige eller mulige. Mange trekker på forskjellige diskurser samtidig. Et eksempel er Mats på ti år som intervjues av Anja Lillerud i Halden Arbeiderblad 17. november 2015. Han sier følgende om de narrative han føler blir tilgjengeliggjort for ham:

I mange år har det blitt kalt transperson. Jeg vet ikke helt hva jeg synes om det navnet, men det minner meg litt om det engelske ordet transformasjon. Noe jeg ikke liker fordi du bytter ikke kjønn. Du justerer kroppen din sånn at den blir riktig. Et annet ord for det er født i feil kropp. Jeg synes det er et helt greit ord å bruke, mens moren min synes det er feil å bruke det fordi hun tenker at det er mye med kroppen som er riktig (Lillerud, 2015).

Her ser vi hvordan et enkeltmenneske trekker på forskjellige diskurser i sin selvkonstituering, og vi ser hvordan Mats «slites» mellom forskjellige meningssystemer han forsøker å plassere seg innenfor. Dette blir realiteten for mange når forskjellige måter å selvkonstituere på føyer seg inn i forskjellige mer eller mindre etablererte meningssystemer som eksisterer side om side i en diskursiv kamp.

Å la seg plassere som trans, født i feil kropp eller transseksuell «frivillig» eller via «tvang», legitimerer plasseringen. Det som sies om en person eller av en person blir virkelig, det blir det en *er*. Alt som sies om *væren* knyttes til et ontoepistemologisk meningssystem – en *væren* en kan vite noe om, og en *være* som konstitueres gjennom et epistemologisk premiss. Dette skjer også om en for eksempel sier «jeg er ikke min diagnose» eller «jeg er ikke trans, jeg er mann».

Selv om jeg her er kritisk til premissene HBRS legger til i måten de bruker språket på, så er like fullt all «kunnskap» forståelser, og forståelser kan ikke være manglende/dårlige, de kan bare *være*. Dermed vil de i noen sammenhenger, for noen, fremstå som sannhet. Om noen forstår dette annerledes er det ikke «feil». Jeg argumenter heller ikke for at denne forståelsen av diagnostikk og behandlingsopplegg er feil, men den er fra mitt perspektiv problematisk fordi den lukker muligheter for mennesker og det reproducerer et mønster der kun noen mennesker, gjennom normativ fremtreden og en viss type entydig selvforklaring, får tilgang til goder i form av juridisk annerkjennelse, medisinsk støtte og innpass i etablerte subjektposisjoner. Jeg vil nå bevege meg fra en stor aktør på dette feltet til to andre; FRI og deres ungdomsorganisasjon Skeiv Ungdom.

5.7.3 FRI og Skeiv Ungdom

I 2006 begynte LLH (nå FRI) å jobbe med det de kaller transpersoner, og i 2008 skiftet organisasjonen navn til LLH- Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. I begynnelsen brukte LLH begrepet «transkjønn» som var direkte oversatt fra det mye brukte engelske begrepet «transgender». Dette gikk de bort fra etter en langvarig konflikt (som fortsatt pågår) med HBRS som på det tidspunktet ville ha «transkjønn» som et begrep brukt om binært indentifiserte mennesker, mens «transpersoner» ble forstått som ikke binært indentifiserte mennesker.

FRI, Skeiv Ungdom, FTPN og Skeiv verden benytter seg i stor grad av et språk med transrelaterte begreper. Sitatene nedenfor viser hvordan definisjonen av «trans» varierer mellom organisasjoner fra:

Personer hvis utseende eller identitet uttrykker et annet kjønn enn det som ble registrert for dem ved fødsel. Noen transpersoner føler at de verken er menn eller kvinner og utfordrer vårt binære kjønnssystem ved å innta plassen som et tredje kjønn, eller ved å ikke definere seg i kjønnskategorier overhodet (Skeiv Ungdom, 2016).

til

[Transpersoner] er personer som ønsker å være eller opptre i et annet kjønnsuttrykk enn det man er blitt tillagt ved fødselen, og personer med en annen kjønnsidentitet enn det som samfunnet har antatt for dem ved fødselen (FTPN, 2016).

til

[Transpersoner er] personer med kjønnsidentitet(er) eller kjønnsuttrykk som bryter med det samfunnet forventer av dem på grunnlag av hvilket kjønn de fikk tildelt ved fødselen. Noen transpersoner er kvinner eller menn, andre er verken menn eller kvinner og noen kategoriserer ikke sin egen kjønnsidentitet. Transperson er som oftest ikke en kjønnsidentitet, men en beskrivende kategori (FRI, 2016).

Alle disse utsagnene har til felles at de tar utgangspunkt i det rådende kjønnssystemet, der kropp blir tillagt kjønnets mening med påfølgende forventinger om identifisering. Alle åpner for at man kan identifisere seg som noe annet enn de rådende kjønnskategoriene kvinne og mann, altså muligheten til å selv-konstituere «utenfor» den rådende diskursen. Alle snakker på en eller annen måte om kjønnsnormer og forventinger og den kjønnede meningen

kropper tillegges. Alle inkluderer både begrepene kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Kun FTPN tillegger personen selv stor grad av aktørskap ved å si at det er mennesker som ønsker å være eller opptre i et gitt uttrykk. De to andre definisjonen kan forstås som at mennesker litt tilfeldig kan havne i kategorien trans om de bare bryter kjønnsnormene nok. Det fremstår som uklart om bruddet må være vedvarende eller synlig for omverdenen.

Alle legger ideer om selvet og væren til grunn, noe jeg gjennom blant annet Butler har vist at er problematisk fordi det er med på å avtvinge selv-konstituering og konstruksjon av binære grupper, hvor dissegruppene som oftest ender opp med internt hierarkiske forhold. Ved å benevne trans som annerledes kjønn, fremstilles det som en kopi av ekte kjønn. Dermed får man det samme problemet med representasjon og reproduksjon av begrensede normer som Butler skriver om, med tanke på både feminismen og alle effekter av den diskursive dynamikken (Butler, 1999).

Ut ifra det jeg har kunnet lese av politiske målsetninger og ut ifra hva organisasjonene har sagt i media og i rapporten *Rett til rett kjønn – Helse til alle kjønn* (Helsedirektoratet, 2015), er de alle for et samfunn der kjønnsnormer ikke skal begrense individet, et sted der man fritt kan velge sitt juridiske kjønn og der det finnes flere alternativer enn to. I tillegg snakker de i varierende grad om at deler av kjønns mangfoldet ikke må sykeliggjøres. De er også enig om at mennesker må få tilgang til kjønnsbekreftende behandling som er tilpasset den enkeltes behov. Ut over dette, som kan forstås som et forsøk på å tilby flere alternativer og flere måter å gjøre kjønn på, trekker de tydelig på en identitetsdiskurs som igjen skaper en rekke krav om selv-konstituering. Dette har jeg, blant annet via Butler, vist at er begrensende i seg selv.

Jeg mener at FRI og Skeiv Ungdom oftest trekker på en identitetsdiskurs og delvis på en mangfoldsdiskurs. Teoretisk kan det forstås som at de anser kjønn som en sosial konstruksjon der kroppene våre tildeles kjønnets mening etter fødsel og at kjønnsnormer er det som regulerer og organiserer oss. På samme tid legges det stor vekt på å anerkjenne og legitimere medlemmers identifisering. Det fremstår som viktig å uttrykke at *også* mennesker som bryter med kjønnsnormene skal få kalle seg kvinner eller menn. Når det i tillegg brukes mye «væren»-språk med formulering som «er transperson/transmann/transkvinne», undergraver dette delvis ideen om kjønn som sosial konstruksjon og «kvinne» og «mann» som diskursive effekter fremfor kategorier med ontologisk grunnlag. Dette gjøres nok fordi de diskursive effektene er reelle, og om man strittet imot hele kjønnssystemet risikerer man å plassere målgruppa som

«annerledes» da også. Det er de såkalte transfolka som først mister *retten* til kjønn om kjønn som meningssystem utfordres.

Brukerorganisasjoner står ovenfor en rekke dilemmaer der teori, forklaringsmodeller og menneskers behov for å få sine identiteter validert møtes. I et samfunn som er opptatt av ekthet og biologiske forklaringsmodeller kan det være vanskelig å si at ingen egentlig er trans, og at det kun er en konsekvens av at alle kropper tillegges mening. Fordi ciskjønn og transkjønn fremsettes som to vesensforskjellige værener, og fordi transkjønn er det som sees som det «imiterende» kjønn, er det de som blir kalt trans som først mister retten til en gitt identifisering om man faktisk tar innover seg at alle som kaller seg et eller annet kjønn faktisk bare driver med identifisering.

Jeg forstår organisasjonenes bruk av identitetskategorier som en slags strategisk essensialisme⁶², men som Butler sier om feminismens representasjonsproblem og bruken av ordet «kvinne»: «This problem is not ameliorated through an appeal to the category of women for merely «strategic» purposes, for strategies always have meanings that exceed the purpose for which they are intended» (Butler, 1999:8). Dette er jeg enig i. Bruken av trans som begrep får mange utilsiktede konsekvenser. Jeg mener at FRI og Skeiv Ungdom prøver å reforhandle innholdet i begreper, der HBRS heller velger å «skifte» språk når det problematiske i språket blir *synlig* og undergraver den kampen de fører.

Det er ingen som *er* kvinner, men det er de såkalte transkvinnene som risikerer å få ordet kvinne konfiskert. Å kalle seg trans er å implisitt gå med på et system der kroppes tillegges mening og der noen former for kjønn gjøren får forrang. FRI, Skeiv Ungdom og FTPN definerer også trans på en slik måte at de inkluderer mennesker som aktivt tar avstand fra trans-begreper. Dette er også med på å begrense disse menneskene, og det kan være grunnen til at HBRS bruker mye tid på å markere avstand til trans-begreper.

Jeg vil nå gå over til tekster der mennesker som ikke bryter kjønnsnormer snakker om mennesker som bryter kjønnsnormer.

⁶² Jeg bruker begrepet strategisk essensialisme som beskrevet i Spivak, Gayatri Chakravorty, and Sarah Harasym. *The post-colonial critic: Interviews, strategies, dialogues*. Psychology Press, 1990.

5.7.4 Hva andre tenker

Jeg vil nå se litt på hvordan andre enn interesseorganisasjoner, medisinere, akademikere og mennesker som bryter kjønnsnormer snakker i media. Dette er for å gi litt mer kontekst og mulige måter å forstå hvorfor interesseorganisasjoner og enkeltmennesker snakker på den måten de gjør. Jeg vil argumentere for at interesseorganisasjonene i stor grad må forholde seg til faren for å ikke få innpass i samfunnet gjennom diskursiv ekskludering som igjen har fatale konsekvenser. I tillegg vil jeg forsøke å se på noen konsekvenser kjønnsnormer og den rådende diskursen har for hvordan «andre» forstår og kan forstå mennesker som kaller seg selv trans og/eller omtaler sin historie og situasjon som «født i feil kropp».

På bakgrunn av all den medieteksten jeg har gjennomgått vil jeg hevde at journalister bruker et språk som i større og større grad nå enn før tar utgangspunkt i menneskers narrativer og interesseorganisasjoners språk når de dekker saker på dette temaet. Dette ser jeg som et tegn på at interesseorganisasjonene og andre har «lyktes» i å introdusere nye ord, begreper og forståelser av kjønn, sammen med konkrete politiske endringer.

Det er spennende å lese kronikker og andre saker der «trans» har utfordret det etablerte i så stor grad at hele konseptet kjønn og menneskers levde liv diskuteres. I motsetning til interesseorganisasjonenes mål om å skape rom for sine medlemmer og deres liv, er dette tekster som aktivt forsøker å etablere sannheter som umuliggjør liv.

Jeg har tatt utgangspunkt i en debatt som gikk mellom Vally Vegge og en rekke aktører i klassekampen i 2015. 29.mai 2015 trykker Klassekampen kronikken «I hvilken grad kan man 'skifte kjønn'?', der Vally Vegge stiller spørsmålstegn ved enkelte mennesker identifisering og medisinske intervensjoner som tar sikte på å endre «kjønnede» aspekter ved en kropp. Vegge skriver blant annet:

«Kjønnskifte» er en lege- og psykiaterassistert hormonell og kirurgisk lemlestelse av kroppen, av det medfødte biologiske kjønn – et assistert kjønnslig selvmord. Resultatet er ikke det motsatte kjønn, men et kroppslig og fysiologisk ødelagt intetkjønn. (...) Det går ikke an å være født i feil kropp! Det er en innbilning, en vrangforestilling og en tvangstanke som per psykiatrisk diagnostikk er schizofren eller psykotisk. (...) «Kjønnskifte» må snarere ses som

en ekstrem form for selvskading. Bak et slikt ønske må ligge et dypt selvhat, mot eget medfødt kjønn. (Vegge, 2015a)

Kjønn, fremsettes som «det medfødte biologiske kjønn», basert på Vegges bruk av denne frasen forstår jeg det som at hun refererer til samspillet mellom kromosomer, hormoner og genitalier, som for ordens skyld kun kan finnes slik Vegge ser det for seg; i tråd med den heteroseksuelle matrisen.

Den forståelsen av kjønn som Vegge skriver frem er en tydelig markering av kjønn som gjøres utfor normen som avvik og patologi. Kroppen fremsettes *som* kjønn, og Vegge nekter å gå med på folks identifisering og betydningen identifisering har for hvordan kjønn som system fungerer. Det Vegge omtaler som «intetkjønn» forstår jeg som en kropp som ikke har reproduktiv kapasitet og normative kjønnsstrekk. Vegge vil ha det til at disse tingene er noe vi kan se og som noe som er avgjørende i sosial interaksjon. Vegge omtaler kjønnsbekreftende behandling som «kjønnslig selvmord». Her er det snarer Vegge som dreper selvet.

Vi kan snu på «problemet» og bytte det subjektet det blir stilt spørsmålstegn ved:

Det går ikke an å være født i rett kropp! Det er en innbilning, en vrangforestilling og en tvangstanke som per psykiatrisk diagnostikk er schizofren eller psykotisk. Dette utsaget gir ikke mening innenfor den rådende kjønnsdiskursen. Det er like fullt mulig å se for seg en verden der det å klamre seg til genitaliene sine som bevis for sitt kjønn kan betegnes som psykiatri. Det er ingen grenser for hva som kunne vært virkeligheten. Vegge trekker kreativt på «logikken» i den heteroseksuelle matrisen; en veletablert *tvangstanke* som her dras til sitt «logiske» ytterpunkt.

Hvilke muligheter for liv gjenstår når mennesker forsøksvis fratras retten til egen historie om egnet liv, på tross av å både ha justert kropp og narrativ i tråd med rådende kjønnsnormer? Hvilket rom, eller mangel på sådan er det som skapes? Jeg vil argumentere for at Vegge her forsøker å fiksere et meningssystem som har som ytterste konsekvens at alle mennesker som bryter med rådene kjønnsnormer blir fratatt muligheten for liv og makten til å (re)forhandle diskursen.

Dagen etter, den 30.mai, får daværende leder i LLH, Bård Nylund, et motsvar på trykk. Han starter med å motargumentere Vegges påstander rundt medisinske «fakta»:

Det er bred enighet i medisinske miljøer om at mennesker som har et annet kjønn enn det de fikk registrert ved fødselen skal ha adekvat medisinsk behandling og oppfølging. Det er stadig større aksept for at folk er forskjellige, og forståelsen vår for kjønns mangfoldet er heldigvis rikere enn i Vegges glansdager. (Nylund, 2015)

Nylund «tvinges» til å besvare Vegge på de premissene hun legger. Nylund trekker på en biologi/medisin/juss-diskurs der han reforhandler «transpersoners» plass innenfor dette meningssystemet. Vi ser her et tydelig eksempel på hvordan såkalt transkjønn både kan forstås som innenfor og utenfor det rådende kjønnssystemet, som både en utfordrende destabilisering av systemet og som en mulig bekreftelse av det, avhengig av hvordan «fenomenet» fremsettes.

Videre i sin kronikk beveger Nylund seg over i mer kjent språkterreng. Han trekker på en identitetsdiskurs, der han rettferdiggjør menneskers identifisering. På samme tid flytter han «ansvaret» fra de subjektene som blir annerledesgjort over på samfunnet. Nylund skriver:

Mange transpersoner har store utfordringer i livene sine. Det er omgivelsene som skaper disse utfordringene. Omgivelsene lager begrensninger i folks livsutfoldelse. Omgivelsene lar seg forstyrre av mennesker som bryter med kjønnsnormen. Da må det være omgivelsenes ansvar å jobbe med det (Nylund,2015).

Her forstår jeg Nylunds bruk av begrepet «samfunnet» som diskursen og de rådende meningssystemene og den forskjellsbehandlingen av enkelte mennesker som rettferdiggjøres gjennom disse, slik også de teoretikere jeg lener meg på kan sies å forstå konseptet samfunn. Nylund kan her sies å forsøke å reetablere premisset for debatten, slik at det ikke er lenger er «transpersoner» som fremsettes som problemet, men heller kjønn som samfunnssystem og de begrensninger av menneskers liv som følger av rådende kjønnsnormer. Dette siste trekker noe på en mangfoldsdiskurs, der kjønn *som* system blir kritisert.

Nylund stiller seg også kritisk til at Klassekampen lar innlegget komme på trykk i utgangspunktet. Jeg skal ikke uttale meg om Klassekampens redaksjonelle avgjørelse rundt dette, men jeg vil hevde at media sjeldent trykker innlegg som er så eksplisitt kritiske til andre

«grupper» i samfunnet. Jeg mener at dette viser at såkalt transkjønn, som «gruppe» og «minoritet», ikke har samme «status» som andre mer «veletablerte grupper». Jeg har ikke lyktes å finne tilsvarende innlegg skrevet om «homofile» i Klassekampen.

Etter en lengere debatt i Klassekampen flyttes diskusjonen over til Aftenposten der Christine Jentoft skriver et innlegg med tittelen «Jeg er hverken kjønnslig død, ødelagt eller intetkjønn. Jeg er trans.» (Jentoft, 2015b). Tittelen på kronikken tar utgangspunkt i begreper Vegge har brukt i sine innlegg. Jentofts hovedargument er mot Vegges forståelse av kjønnsbekreftende behandling som lemlestelse av frisk kropp. Vegge argumenterer for det jeg velger å kalle «korreksjonsterapi», altså intervensjoner som tar sikte på å forandre folks forståelse av selvet fremfor å justere kropp. Jentoft sier: «Vegges påstander [om kjønnsbekreftende behandling] har intet faglig belegg i forskning datert etter ca. 1850. Hun ville nok likt behandlingen vi mottok før den tid: innleggelse, tvunget behandling og lobotomi» (Jentoft, 2015b).

Diskusjonen går frem og tilbake. De to er uenige om hvordan kjønn skal forstås, og Jentoft forsøker å «rydde» i Vegges begrepsbruk og meningssystem. Jentoft trekker på forskjellige diskurser, mens hun forsvarer og redegjør for transkjønn. Dette er et forsvar hun «må» komme med, siden premisset i hele debatten er at såkalt transkjønn er et problem eller noe som ikke finnes.

Vegges fortolkning av Jentofts kjønn, blir det som til slutt undergraver hele Vegges resonnement. Vegge har sett Jentoft sitt navn og et bilde av henne, og ut ifra dette konkluderer Vegge følgende rundt Jentofts kjønn: «Du er, antar jeg, biologisk og hormonell kvinne, men har en mannlig kjønnsidentitet, påstår du. Hvordan er så det mulig?» (Vegge, 2015b).

Her viser Vegge selv frem poenget om at kjønn, slik Butler skriver, ikke finnes som en original, bare som kopier av kopier som fremsetter ideen om en original. For Vegge er originalen (les: cispersoner) noe hun *ser* og kopien (les: transpersoner) er en parodi. Vegge antar, i tråd med den heteroseksuelle matrisen, et gitt forholdet mellom kropp, identifisering og uttrykk. Christine Jentoft identifiserer seg som kvinne og hun fikk tildelt «mann» som kjønn ved fødsel. «Parodien» er her usynlig for Vegge, noe som gjør kjønn som performativet så herlig synlig for leseren.

Vegge sin tekst er ytterliggående i norsk sammenheng, men den er langt fra enestående. Dette er et eksempel som tydelig viser hvilke ideer om kjønn som dominerer deler av

offentligheten. Selv om ikke alle deler Veggens syn på denne saken, så er dette like fullt en del av offentligheten som noen mennesker tvinges til å forstå seg selv i relasjon til. Kombinasjonen av diagnosemakt, manglende juridiske rettigheter og den dominerende forståelsen av kjønn skaper en virkelighet som enkelte mennesker må leve livet sitt i. Dette er en virkelighet jeg mener begrenser mennesker muligheter på en tidvis brutal måte.

6. Avsluttende betraktninger

Jeg har i denne oppgaven sett på hvordan det forhandles om kjønn og normbrytende kjønn i norsk offentlighet. Med utgangspunkt i omfattende lesning av tekster som omhandler mennesker som bryter med kjønnsnormene, har jeg skissert tre diskurser som fremsetter kjønn på forskjellige måter. Jeg har kalt disse diskursene for henholdsvis biologi/medisin/juss-diskurs, identitetsdiskurs og mangfoldsdiskurs.

Slik jeg har beskrevet biologi/medisin/juss-diskursen, fremsetter den kjønn på en måte som ligger tett opp mot premissene i Butlers (1999) heteroseksuelle matrise. Her fremsettes kroppen som grunnleggende kjønnet med tilhørende identifisering og adferd, og brudd med disse forventningene forklares og forsvares som diagnoser eller «feil» som det er mulig å rette på via justering av kroppen. Det rettes lite kritikk mot samfunnets kjønnsnormer, og kjønn anses ikke som en sosial konstruksjon. Innenfor denne diskursen opereres det med to kjønn.

Innenfor identitetsdiskursen fremsettes kjønnet identifisering som det mest grunnleggende, der kroppen kan justeres om ønskelig. Denne måten å forstå kjønn på, åpner opp for at det finnes flere enn to kjønn, og flere måter å være et gitt kjønn på. Kjønnsnormer fremsettes som sosiale konstruksjoner. Kropp fremsettes som sentralt ved at mennesker kategoriseres som «cis» eller «trans», avhengig av om kjønnet identifisering følger normen eller ikke. Begge disse diskursene fremsetter et skille på såkalt *sex* og *gender*, men på forskjellige måter. Begge understøtter ideen om at mennesker *har* eller *er* kjønn.

Mangfoldsdiskursen er den av diskursene som ligger tettest opp mot teoretikerne jeg støtter meg på (Butler, 1986, 1993, 1999, 2008, Foucault, 1999, Derrida, 1978). Her fremsettes alle aspekter ved kjønn som sosiale konstruksjoner, slik at et skille mellom *sex* og *gender* ikke muliggjøres. Hverken kropp eller identifisering anses som grunnleggende for kjønn, og dermed avvises også kategorier som mann/kvinne, cis/trans, syk/ikke syk.

Videre har jeg sett på hvordan forskjellige aktører, blant andre HBRS, FRI, staten og medisinerne, trekker på disse diskursene når det forhandles om diagnoser, kjønnsbekreftende behandling, juridiske rettigheter, seksualitet, menneskers identifisering og «andres» forståelse av livene til mennesker som gjør kjønn på måter som bryter med premissene i den heteroseksuelle matrisen.

Jeg viser at måten kjønn fremsettes på i offentligheten, gjør noen subjektposisjoner ekstremt utsatt. Jeg har argumentert for at den diskursive dynamikken og de premissene som legges for «debatten» - og det at det i det hele tatt er en debatt - er med på å umuliggjøre en rekke posisjoner. Måten det snakkes om kjønn på, legger føringer for måten(e) mennesker kan oppnå juridisk, medisinsk og sosial anerkjennelse.

Jeg har vist at mennesker som bryter kjønnsnormer står i fare for å bli fratatt retten til sin kjønne identifisering fordi en ikke kan vise tilbake til kroppen *som* kjønn. Når kroppen fremsettes som «feil» og veien til sosial og juridisk anerkjennelse ofte går gjennom justering av kroppen, skapes normativ press og kroppen blir en arena for lydighet. Jeg vil argumentere for at dette skaper måten mennesker kan forstå og oppleve kjønnsdysfori på og hvilke handlingsalternativer som fremstår som mulige.

Gjennom søk i A-tekst har jeg funnet noen ord og begreper som står seg over tid, noen som forsvinner ut av offentlighetene og andre som introduseres. Jeg viser hvordan forskjellige interesseorganisasjoner «velger» forskjellige språklige strategier. HBRS later til å bytte språk når ordene de bruker blir problematiske for det de vil si, mens FRI og Skeiv Ungdom ser ut til å bruke de samme begrepene over tid mens de stadig forsøker å (re)etablere begrepene mening.

Ingen av aktørene jeg har presentert trekker på bare én diskurs. De diskursene jeg har presentert er heller ikke internt konsekvente med tanke på mening og språklig logikk. På tross av at alle formener for normbrytende kjønn destabiliserer den heteroseksuelle matrisen, får den stå delvis urørt fordi den diskursive dynamikken avkrever forståelig selv-konstituering som hele tiden må forholde seg til mer etablert mening.

Jeg kan ikke si noe om hva mennesker faktisk gjør. Jeg kan heller ikke si at en gitt måte å si noe på, får gitte konsekvenser. De tekstene jeg har lest, er bare noen av stedene der det forhandles om kjønn. Mennesker avkreves en sammenhengende fortelling om selvet, samtidig som dette *alltid* er et umulig krav. Denne umuligheten gir også muligheter; mennesker selv-konstituerer forskjellig i forskjellige settinger. Et eksempel på dette er at måten diagnosekravene forvaltes på ikke vil måtte medføre en selvforståelse i tråd med kravene; de avkrever bare en gitt konstituering i et gitt øyeblikk. Det både kan og vil alltid gjøres annerledes med de mulighetene det innebærer.

Jeg har funnet at diagnoser er et sentralt omdreiningspunkt når det forhandles om både juridisk annerkjennelse, sosial annerkjennelse og tilgang til medisinske intervensjoner. Jeg har vist hvordan forskjellige aktører trekker på forskjellige diskurser, og hvordan dette ofte gjøres på inkonsekvente måter som tydeliggjør det grunnleggende ustabile i de kjønnede meningssystemene som hele tiden blir forsøkt fiksert.

De teoretiske poengene jeg har presentert i denne oppgaven er det som har muliggjort en nysgjerrig undersøkelse av forskjellige måter kjønn presenteres på. Det å anse kjønn som performativt og virkelighetene som diskursive, forklarer i seg selv hvordan forskjellige måter å forstå kjønn på kan eksistere samtidig, og hvordan disse er i stadig forandring. I tillegg mener jeg at det åpner for en forståelse av, og respekt for, at det mennesker sier om seg selv er reelt og ekte. Dette er et viktig premiss som muliggjør enkeltmenneskers virkelighet samtidig som det åpner for kritikk av de meningssystemer som (u)muliggjør liv.

Såkalt transkjønn må forklares inn i, eller i relasjon til, det rådende meningssystemet for å gi mennesker tilgang til for eksempel juridisk annerkjennelse av kjønnets subjektposisjon og kjønnsbekreftende behandling til de som har behov for det. Det er det rådende kjønnssystemet som både skaper «transkjønn» og umuliggjør «transkjønn» på samme tid. Det at vi alltid allerede er omgitt av diskursen gjør det vanskelig å se hvordan vi konstituerer mening og hvilke konsekvenser dette får. Jeg har sett få som trekker på mangfoldsdiskursen, noe som kan skyldes at det er vanskelig å skulle utfordre det etablerte meningssystemet og den institusjonaliserte makten.

Kjønn gjort utenfor normen gir en unik mulighet til å se hvordan kjønnets mening etableres, men det fremstår som vanskelig å skulle la dette være inngangen til en radikal kritikk av det etablerte. Annerledesgjøringen av de subjektposisjonene jeg har presentert i denne masteren gjør dem sårbare, de står i konstant fare for å bli fratatt annerkjennelse og legitimiteten.

Hadde alle forstått kjønn som diskursiv praksis og anerkjent hvilke konsekvenser det rådende systemet har for mennesker, så måtte vi endret radikalt på språk, diagnoser, lovverk, forståelsen av oss selv, andre og hele den etablerte sannheten.

Denne oppgaven har tatt for seg normbrytende måter å gjøre kjønn på. Mine teoretiske poeng er overførbare til kjønn gjort *innenfor* normen. Den diskursive dynamikken krever at alle gjør/er/blir kjønnede selv. Makten ligger i dynamikken, og selv om konsekvensene blir ekstremt tydelige for enkelte, blir vi alle begrenset av dette systemet.

Du er ikkje deg

det du seier gjev oss inga

meining

Difor erklærer vi:

løgn

lukkar øyremuslingen

Det du seier kan ikkje seiast

Det du er kan ikkje vere

(Stein, 2008:20)

7. Referanser

Alcoff, L. M. & Potter, E. 1993. *Feminist epistemologies*, New York, Routledge.

American Psychiatric Association. 2013. Gender dysphoria: Fact sheet. Retrieved on June 16, 2013, from <http://www.psychiatry.org/dsm5>.

Amnesty International 2014. Euro: The state decide who I am: lack of legal gender recognition for transgender people in europe. London.

Andersen, U. C. 2014. Når margin blir mainstream- Forhandlinger av ekteskap, foreldreskap og slektskap i mediene. Ph.D.-grad i sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitet I Oslo

Bacchi, C. L. 2009. *Analysing policy : what's the problem represented to be?*, Frenchs Forest, N.S.W, Pearson Australia.

Benestad, E. E. P. & Almås, E. 2001. *Kjønn i bevegelse*, Oslo, Universitetsforl.

Benjamin, H., Lal, G. B., Green, R. & Masters, R. E. 1966. *The transsexual phenomenon*, Julian Press New York.

Bolsø, A. & Eia, H. 2010. *Folk flest er skeive : queer teori og politikk*, Oslo, Forl. manifest.

Bornstein, K. & Bergman, S. B. 2010. *Gender outlaws: The next generation*, Seal Press.

Bråten, T. 2012. En av disse har skiftet kjønn [Online]. *NRK*. Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/livsstil/en-av-disse-har-skriftet-kjonn-1.8192023> [Lest 08.10.2015 2015].

Bue, K. 2014. Ulike kulturelle forståelser av kjønn. Master Gender studies. Universitetet i Oslo.

Bufdir. 2015. LHBT-ordlista [Online]. Oslo: Bufdir. Tilgjengelig fra: http://www.bufdir.no/Lhbt/LHBT_ordlista/ [Lest 16.10.2015].

Butler, J. 1986. Sex and gender in Simone de Beauvoir's *Second Sex*. *Yale French Studies*, 72, 35.

- Butler, J. 1993. *Bodies that matter : on the discursive limits of "sex"*, New York, Routledge.
- Butler, J. 1999. *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*, New York, Routledge.
- Butler, J. 2001. Doing justice to someone: Sex reassignment and allegories of transsexuality. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 7, 621-636.
- Butler, J. 2005. *Giving an account of oneself*, New York, Fordham University Press.
- Butler, J. 2008. Sexual politics, torture, and secular time. *British Journal of Sociology*, 59, 1-23.
- Butler, J. 2009. *Frames of war: When is life grievable?*. Verso Books.
- Cohen-Kettenis, P. T. & Pfäfflin, F. 2010. The DSM diagnostic criteria for gender identity disorder in adolescents and adults. *Archives of sexual behavior*, 39, 499-513.
- Coleman, E., Bockting, W., Botzer, M., Cohen-Kettenis, P., Decuypere, G., Feldman, J., Fraser, L., Green, J., Knudson, G., Meyer, W. J., Monstrey, S., Adler, R. K., Brown, G. R., Devor, A. H., Ehrbar, R., Ettner, R., Eyler, E., Garofalo, R., Karasic, D. H., Lev, A. I., Mayer, G., Meyer-Bahlburg, H., Hall, B. P., Pfaefflin, F., Rachlin, K., Robinson, B., Schechter, L. S., Tangpricha, V., Van Trotsenburg, M., Vitale, A., Winter, S., Whittle, S., Wylie, K. R. & Zucker, K. 2012. Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People, Version 7. *International Journal of Transgenderism*, 13, 165-232.
- Derrida, J. & Bass, A. 1978. *Writing and difference*, London, Routledge & Kegan Paul.
- Drabinski, K. 2014. Incarnate Possibilities: Female to Male Transgender Narratives and the Making of Self. *Journal of Narrative Theory* 44, 304-329.
- Drescher, J. Controversy in gender diagnoses. *LGBT Health*. July 2013, 1(1): 10-14.
- Fausto-Sterling, A. 2000. *Sexing the body: Gender politics and the construction of sexuality*, New York: basic books.
- Folgerø, T. & Hellesund, T. 2009. Transseksualitet på norsk. I: Røthing, Å & Mühleisen, W. (red.) *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen.

- Folgerø, T. & Hellesund, T. 2010. Kjønnoperasjoner og kjønnsdefinisjoner – hvor sitter kjønnet? *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 130, 402-404.
- Foucault, M. & Foucault, M. 1972. *The archaeology of knowledge*. 1st American ed. ed. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. & Khalifa, J. 2006. *History of madness*. London: Routledge.
- Foucault, M. 1999. *Seksualitetens historie : 1 : Viljen til viten*, Oslo, EXIL.
- Fri. 2016. Dette mener LLH [Online]. *FRI- Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold*. Tilgjengelig fra: <https://llh.no/artikler/dette-mener-llh> [Lest 04.05.2016].
- Ftpn. 2016. Om lokallagene [Online]. *FTPN*. Tilgjengelig fra: <http://www.ftpn.no/om-ftpn/lokallag/> [Lest 04.05.2016].
- Glanville, S. 2015. Tegneserie om å være ung og transseksuell [Online]. *Kvinneguiden*. Tilgjengelig fra: www.klikk.no/kvinneguiden/kj_nnsroller/tegneserie-om-a-vaere-ung-og-transseksuell-1608351.ece [Lest 03.02.2017].
- Grønning, L. H. 2004. "Frifinnes" for behandling av ungdomstranser. [Online] *Verdens Gang*. Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/frifinnes-for-behandling-av-ungdomstranser/a/258355/> [Lest 24.05.2016].
- Halvorsen, C. 2009. Får kongelig besøk. *Rogalands avis*, 08.06.2009.
- Hbrs. 2015a. Diagnosen transseksualisme - hva er det? [Online]. *Harry Benjamin Ressurssenter*. Tilgjengelig fra: <http://hbrs.no/no/transseksualisme/> [Lest 13.10.2015 2015].
- Hbrs. 2015b. Informasjon om Harry Benjamin Ressurssenter. [Online]. *Harry Benjamin Ressurssenter*. Tilgjengelig fra: http://hbrs.no/no/forside_artikler/info_om_hbrs/Historien.b7C_wtbI07.ips [Lest 08.10.2015].
- Helsedirektoratet 2010. Brev saksnr08/11670.
- Helsedirektoratet 2011. Behandlingstilbudet til transseksuelle og transpersoner i Norge - Helsedirektoratets gjennomgang og vurderinger. Oslo.

Helsedirektoratet 2015. Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn: utredning av vilkår for endring av juridisk kjønn og organisering av helsetjenester for personer som opplever kjønnsinkongurens og kjønnsdysfori. Oslo: Helsedirektoratet.

Henriksen, C. 2014. Hva kan blogger lære psykologer om kjønnsidentitetstematikk? Master Universitet i Oslo.

Hoff, J. K. 2015. Kjønnsgjerningen. *Dagbladet Magasinet*, 15.08.2015.

Jentoft, C. M. 2015a. Ordliste for transbegreper. [Online] *Coming out Christine*. Tilgjengelig fra: http://comingoutchristine.blogg.no/1435923483_ordliste_for_transbeg.html [lest 04.08.2016]

Jentoft, C.M. 2015b. Jeg er verken kjønnslig død, ødelagt eller intetkjønn. Jeg er trans. *Aftenposten* [Online], 12.juni. Tilgjengelig fra http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Jeg-er-hverken-kjonnslig-dod_-odelagt-eller-intetkjonn-Jeg-er-trans-37117b.html [Lest 23.04.2017]

Kirkerud, K. 2014. Transseksualisme: dette går nordmenn gjennom når de skifter kjønn [Online]. *TV2* Tilgjengelig fra: <http://www.tv2.no/a/5920964> [Lest 28.01.2016].

Laclau, E. & Mouffe, C. 2002. *Det radikale demokrati : diskursteoriens politiske perspektiv*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.

Laclau, E. 2003. Philosophical roots of discourse theory. [Online] Centre for Theoretical Studies in the Humanities and Social Sciences, University of Essex. Tilgjengelig fra: <http://www.essex.ac.uk/centres/TheoStud/onlinepapers.asp> [lest 25.06.2007].

Laqueur, T. 1990. *Making sex : body and gender from the Greeks to Freud*, Cambridge, Mass, Harvard University Press.

Leander, S. 2001. Transseksuelle samles i Oslo - vil ikke lenger bli kalt syke avvikere. *Aftenposten*, 20.10.2001.

Lerøy, I. 2010. som alle andre kvinner og menn. Master grad, NTNU.

Lev, A. I. 2004. *Transgender emergence: Therapeutic guidelines for working for gender-variant people and their families*. New York: Routledge.

Lev, A. 2016. Gender Dysphoria. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*. 1–3.

Likestillings og Diskrimineringsombudet. 2014. Diskriminering på grunn av kjønnsidentitet [Online]. *LDO*. Tilgjengelig fra: <http://www.ldo.no/nyheiter-og-fag/klagesaker/2014/18840-diskriminering-pa-grunn-av-kjonnsidentitet/>. [Lest 05.03.2017]

Lillerud, A. 2015. Jeg er Mats, 10 år og transperson. *Hamar Arbeiderblad*. [Online] 17.11.2015. Tilgjengelig fra: www.ha-halden.no/ytring/mats-wibe/transperson/jeg-er-mats-10-ar-og-transperson/s/5-20-126322 [Lest 03.02.2017]

Lohne, J.-L., Falch-Olsen, I. & Fagerheim, R. H. 2013. Ingentransland. *Verdens Gang*. [Online] Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/spesial/2013/transer/> [Lest 03.06.2015]

Lov om endring av juridisk kjønn 2016. (LOV-2016-06-17-46)

Mason-Schrock, D. 1996. Transsexuals' Narrative Construction of the "True Self". *Social Psychology Quarterly*, 59, 176-192.

Mcwhirter, D. P., Sanders, S. a. E. & Reinisch, J. M. E. 1990. *Homosexuality/heterosexuality: Concepts of sexual orientation*, Oxford University Press.

Mikaelsen, K.S. 2014. En bokstav kostet Mikke mulighetene til å få egen barn for alltid. *NRK* [Online] 08.09.2014. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/troms/en-bokstav-har-gjort-mikke-barnlos-1.11907585> [Lest 04.04.2017]

Miljeteig, M. 2011a. Transseksuelle Tarald lar skjegget gro til eggstokkene er borte. *NRK* [Online], 21.11.2011. Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/norge/_-eggstokkene-ma-bort-for-skjegget-1.7869177 [Lest 06.07.2015]

Miljeteig, M. 2011b. Transpersoner må lyve for å få behandling. *NRK* [Online] 22.11.2011. Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/norge/_-ma-lyve-for-a-fa-skifte-kjonn-1.7861415 [Lest 08.12.2016]

Mortensen, E. 2008. *Kjønnsteori*, Oslo, Gyldendal akademisk.

Nylund, B. 2015. Vegges gale verden. *Klassekampen*, 30.05.2015, s. 44.

- Rasmussen S.A.A. 2013. Horne diskriminerer transpersoner. *NRK Ytring* [Online] 22.november. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/ytring/horne-diskriminerer-transpersoner-1.11312567> [Lest:06.07.2016]
- Roen, K. 2002. "Either/Or" and "Both/Neither": Discursive Tensions in Transgender Politics. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 27, 501.
- Roen, K. 2004. Intersex embodiment: when health care means maintaining binary sexes. *Sexual health*, 1, 127.
- Roen, K. 2008. 'But we have to do something': Surgical 'correction' of atypical genitalia. *Body and Society*, 14, 47-66.
- Roen, K., Blakar, R. M. & Nafstad, H. E. 2011. "disappearing" transsexuals? Norwegian trans-discourses, visibility, and diversity. *Psykologisk tidsskrift*, 1, 28-33.
- Ros, J. V. D. & Likestillingssenteret 2013. *Alskens folk*. Hamar: Likestillingssenteret.
- Salih, S. 2002. *Judith Butler*, Routledge.
- Skeiv Ungdom. 2016. Kjønn [Online]. Skeiv Ungdom. Tilgjengelig fra: <http://www.skeivungdom.no/kjonn/> [Lest 04.05.2016]
- Skeiv Verden. 2016. Historie [Online]. Skeiv verden. Tilgjengelig fra: <http://www.skeivverden.no/skeiv-verden/> [Lest 04.05.2016]
- Snekvik, L. 2010. Håper å bryte med heteronormen [Online]. *NRK*. Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/kultur/transenes-fristed-pa-toten-1.7018984> [Lest 05.05.2016].
- Sørli, A. 2013. Retten til kjønnsidentitet som menneskerettighet: Kan norsk forvaltningspraksis krav om irreversibel sterilisering ved endring av fødselsnummer forsvares? Master grad Universitetet i Oslo
- Spivak, G.C. og Sarah H. 1990 *The post-colonial critic: Interviews, strategies, dialogues*. Psychology Press.
- Stein, T. 2008 *Framandkar*. Oslo: Tiden Norsk Forlag
- Stein, T. 2010 *Frikar*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Stoa, N. J. 2010. *Kjødets lyst : fortellinger om synd og straff*, Oslo, Cappelen Damm.

Stryker, S. 1994. My word to Victor Frankenstein above the village of Chamounix – performing transgender rage. *A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 1(3), 237-254.

Tønseth, K. A., Bjark, T., Kratz, G., Gross, A., Kirschner, R., Schreiner, T., Diseth, T. H. & Haraldsen, I. 2010. Kjønnskorrigerende kirurgi ved transseksualisme. *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 130, 376-379.

Tverran, F. 2104. Kjønnshemmede jubler. *Ringeriksavis*, 08.10.2014.

Vegge, V. 2015a I hvilken grad kan man «skifte kjønn»? *Klassekampen*, 29.05.2015, s. 21.

Vegge, V. 2015b Bruce Jenner blir aldri kvinne! Han er en kjønnsskifteillusjon og en utstillingsdukke. *Aftenposten* [Online] 17.06.2015. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Vally-Vegge-skriver-Bruce-Jenner-blir-aldri-kvinne-Han-er-en-kjonnskifteillusjon-og-en-utstillingsdukke-35872b.html> [Lest 23.04.2017]

Wangensteen, B. & Universitetet I Oslo Seksjon for Leksikografi 2004. Bokmålsordboka : definisjons- og rettskrivningsordbok, Oslo, Kunnskapsforlag

Whittle, S. & Stryker, S. 2006. *The Transgender studies reader*, New York, Routledge.

Wikipedia. 2016. Esben Esther Pirelli Benestad [Online]. Tilgjengelig fra: https://no.wikipedia.org/wiki/Esben_Esther_Pirelli_Benestad#cite_note-1 [Lest 05.05.2016]

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforl. Samfundslitteratur.

WHO 1992. World Health Organization The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines, Geneva